

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

استان‌شناسی ایلام

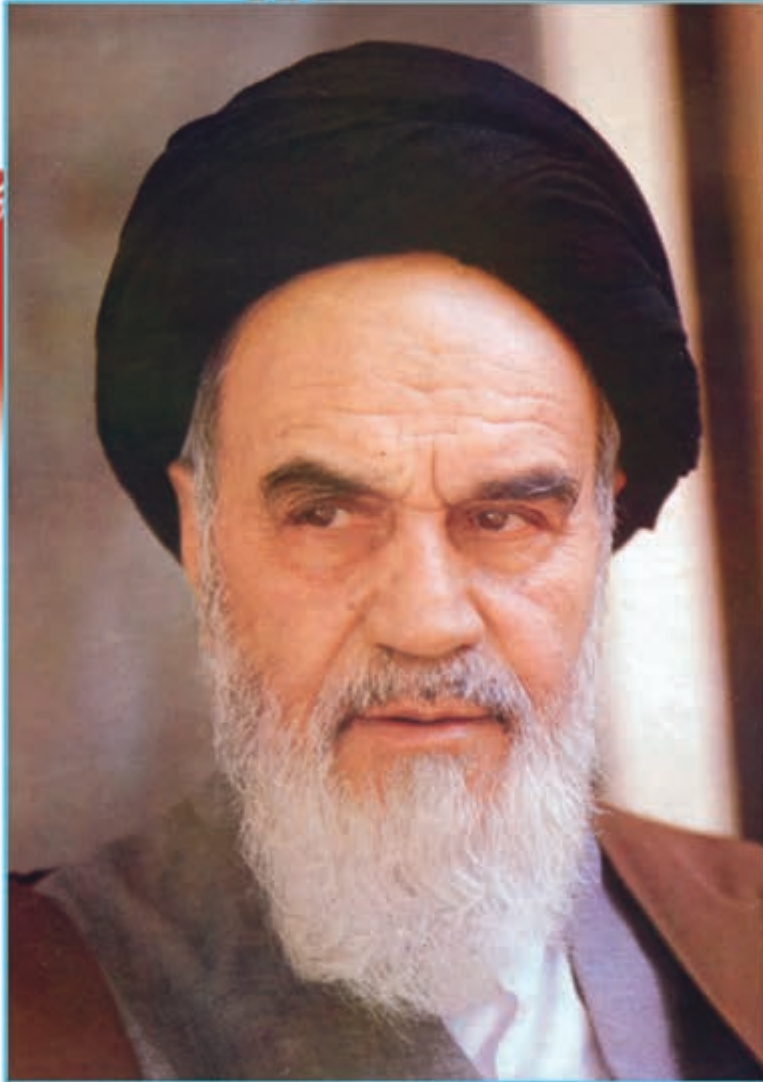
پایه دهم

دوره دوم متوسط

عنوان و نام پدیدآور	: استان‌شناسی ایلام [کتاب‌های درسی]: ۱۱۰۳۰۶ / برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری؛ مؤلفان: عبدالمنصور منصوری، موسی ملکی‌پور، محمد عزیزی، علی اکبر نوری، شمس‌الدین شیروانی و عباس بختیاری؛ وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مشخصات نشر	: تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۴ ص. : مصور (رنگی)، نقشه، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۰۲۹-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: ایلام (استان)- جغرافیا
شناسه افزوده	: الف - منصوری، عبدالمنصور. ب - سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. ج - دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری. د - اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی.
رده‌بندی دیویی	: ۳۷۳ ک ۱۱۰۳۰۶
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۱۶۵۲۲ - ۸۰ م

نهضت برای اسلام نمی تواند محصور باشد در یک کشور و نمی تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنباله نهضت انبیاست. نهضت انبیا برای یک محل نبوده است، پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده، محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همه عالم است.

امام خمینی (قُدَسَ سِرُّهُ)

دریای خزر

سرزدازاق، مرخاوران

فروغ دیده حق باو دوان

بهمن، فسر ایمان ماست

پیامت ای امام

استقلال، آزادی، نفتش جان ماست

شہیدان، پچپیدہ درگوش زمان فسر یادمان

پاینده مانی و جاودان

جمهوری اسلامی ایران

خلیج فارس

دریای عمان

تنب بزرگ
تنب کوچک
ابوموسی

فهرست مطالب

۱	فصل اوّل: جغرافیای طبیعی استان ایلام
۳	درس ۱: موقعیت جغرافیایی استان
۵	درس ۲: ناهمواری‌های استان
۱۲	درس ۳: آب و هوای استان
۱۹	درس ۴: منابع طبیعی استان
۴۲	درس ۵: مخاطرات طبیعی و مسائل زیست محیطی استان
۵۳	فصل دوم: جغرافیای انسانی استان ایلام
۵۵	درس ۶: تقسیمات سیاسی استان
۵۹	درس ۷: شیوه‌های زندگی در استان
۶۹	درس ۸: جغرافیای جمعیت استان
۷۵	فصل سوم: ویژگی‌های فرهنگی استان ایلام
۷۷	درس ۹: آشنایی با آداب و رسوم مردم ایلام
۹۰	فصل چهارم: پیشینه تاریخی استان ایلام
۹۲	درس ۱۰: گذشته استان و مراکز اولیه تمدن
۹۶	درس ۱۱: جایگاه ایلام در دفاع از سرزمین ایران اسلامی
۱۰۴	فصل پنجم: توانمندی‌های استان ایلام
۱۰۶	درس ۱۲: توانمندی‌های اقتصادی استان
۱۱۹	درس ۱۳: ایلام گردی و جاذبه‌های گردشگری استان
۱۳۴	فصل ششم: شکوفایی استان ایلام پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی
۱۳۶	درس ۱۴: دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان
۱۴۱	درس ۱۵: چشم انداز آینده استان

سغنی با دانش آموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامه‌آستان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب آستان‌شناسی چیست و مطالعه این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما دانش‌آموز عزیز این است که کتاب آستان‌شناسی شما را با آستان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگر یکی از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه و مسئول است. یک شهروند مطلوب، نیازمند پیدا کردن درکی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور و سرزمین ملی خویش در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از آستان محل زندگی خود نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آنچه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینه تاریخی آستان به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو بینشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه‌حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما مدیران آینده جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای، باید شما را به عنوان یک انسان مسئول به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال، می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشی از این سرمایه و توانمندی‌ها هستید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوه یک کشور در گرو شناخت همه‌جانبه محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامه آستان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در آستان شما کدام است و یا اینکه تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همه امکانات موجود در محیط، فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که بیاموزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید. آگاهی از مسائل آستان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب ماندگی آستان خود آگاه شوید و برای حل آن، راه‌حل‌های خلاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش درباره محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط نزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند آستان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

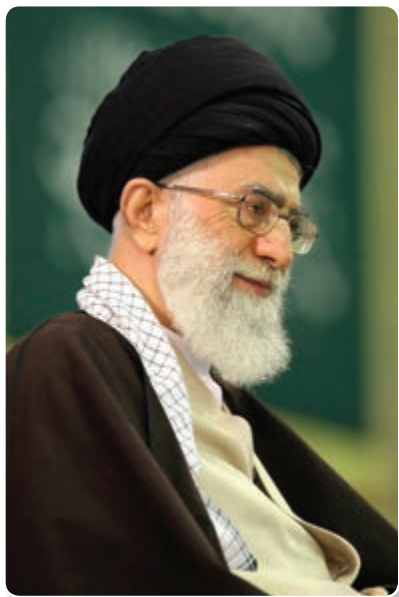
بدون شک مطالعه شهر و آستان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه تنها می‌تواند موجب دلبستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود، بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فناوریانه کشور خود آشنا شوید. در این برنامه درمی‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در آستان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت بیشتری برای پیشرفت همه‌جانبه ایران عزیز تلاش کنند. در ادامه این تلاش‌ها جهت رسیدن به قله رفیع سربلندی و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانش‌آموزان عزیز بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دبیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

استان ایلام از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

در ابتدا لازم است که از شما مردم عزیز و مبارز و ایثارگر و مؤمن و صادق استان ایلام و شهر ایلام، به خاطر فداکاریهاتان در دوران جنگ تحمیلی و حتی قبل از آن، به خاطر صبر و استقامت انقلابیان، به خاطر آگاهیتان از مسایل کشور و خلوص و وفاداریتان نسبت به انقلاب و نظام جمهوری اسلامی، صمیمانه تشکر کنم.

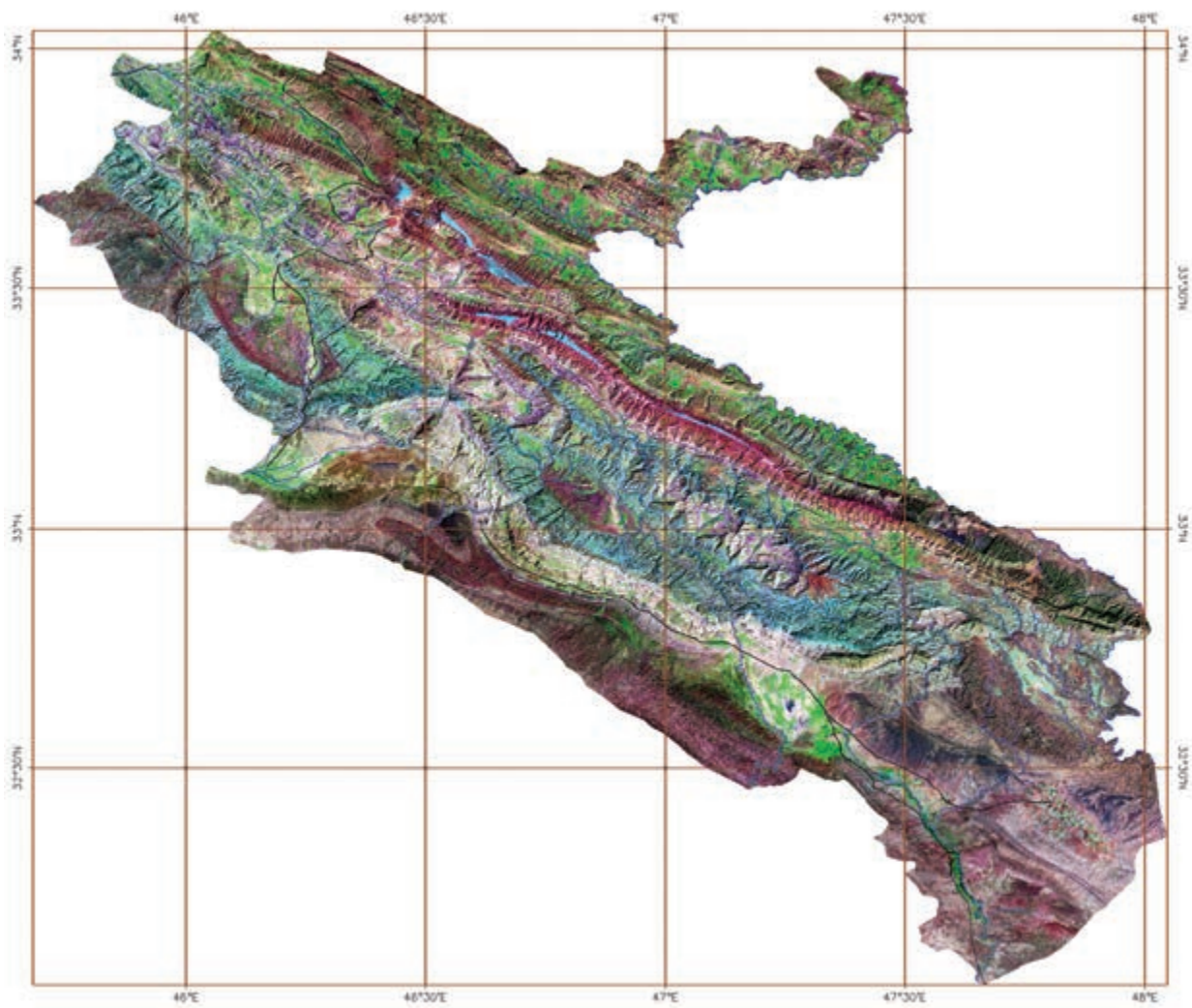
فرصتی بود که من در این ایام هم به دیدار شما مردم عزیز توفیق پیدا کنم. ما در همه دوران جنگ، همیشه خاطرات خوبی از شما مردم داشتیم. هم شما و هم همه ملت ایران، باید خدا را شاکر باشید که مجاهدتهایتان را مؤثر فرمود و شما و ملت ایران را عزیز کرد و اسلام و انقلاب اسلامی را در دنیا سر بلند نمود و این نبود، مگر به خاطر فداکاریها و مجاهدتهای شما.

امروز به برکت فداکاری ملت ایران، ملت های دیگر بیدار شده اند و ملت های مسلمان به خود آمده اند. آن شعله مقدس و روحیه انقلابی ای که امام (رضوان الله تعالی علیه) در این کشور به وجود آوردند و شما مردم لبیک گفتید و پای آن ایستادید، امروز در سرتاسر دنیای اسلام، دل های مسلمین عالم را گرم کرده و به خود جذب نموده است. بحمد الله انقلاب نسبت به اولین هدف های خود که عبارت از تثبیت نظام

جمهوری اسلامی و حرکت جدی به سمت اسلام و حاکمیت کامل قرآن و بیدار کردن مسلمین عالم و ذلیل کردن قدرت های استکباری باشد، موفق شد. این، قدم های اول بود و با مجاهدت شما، این قدم ها به هدف رسید.

شما مردم عزیز، همان طور که توانستید با توکل به خدا، سختی های جنگ و آن بمباران ها و آن فشارهای دشمن را از سر بگذرانید و پیروز بشوید، این مرحله را هم ان شاء الله با صبر و استقامت انقلابی خواهید گذراند و پیروز خواهید شد. بدانید که هیچکدام از این قدرت های متکبر و جابر عالم، قادر نیستند ملت ایران را از این راه به عقب بنشانند. ملت ایران، یک ملت قوی و آبدیده شده است. با تمسک به اسلام و به ذیل عنایت اهل بیت (علیهم السلام) و با وحدت کلمه، ان شاء الله الطاف و تأییدات الهی و دعای حضرت بقیة الله (ارواحنا فداه) و روح مطهر امام (ره) شامل حال شما ملت عزیز خواهد بود.

ما می خواستیم با شما برادران و خواهران و عزیزان ایلامی که این همه مجاهدت کرده اید، دیداری داشته باشیم. بحمد الله امروز این توفیق به دست آمد. امیدواریم هم شما و هم تمام آحاد ملت ایران و هم مسئولان و همه ما، ان شاء الله با توکل به خدا بتوانیم به وظایف اسلامیمان و به آنچه که خدا از ما خواسته است، عمل کنیم. اگر این بشود، بدانید که هیچ قدرتی بر شما پیروز نخواهد شد و شما تمام مشکلات سر راه را برطرف خواهید کرد و ان شاء الله خدای متعال، رفاه مادی و کمال معنوی را به ملت زنده برگزیده ای مثل مردم ایران اسلامی، عنایت خواهد فرمود.

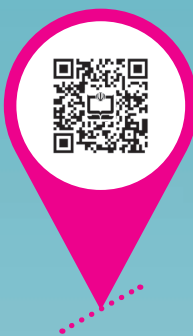

تصویر ماهواره‌ای استان ایلام

تصویر فوق یک تصویر ماهواره‌ای Landsat ۷ است که از کل استان در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۲ هجری شمسی گرفته شده است. در این تصویر که تحت عنوان تصویر گویا شده، شناخته می‌شود، خطوط آبی رنگ رودخانه‌ها، خطوط سیاه رنگ جاده‌ها و خطوط قهوه‌ای رنگ شبکه مختصات جغرافیایی را نشان می‌دهد. همچنین زمین‌های زراعی دارای محصول، به رنگ سبز روشن، باغات و اراضی جنگلی به رنگ سبز تیره و اراضی بایر و لم یزرع به رنگ سفید دیده می‌شوند.

(عکس از سازمان فضایی ایران)

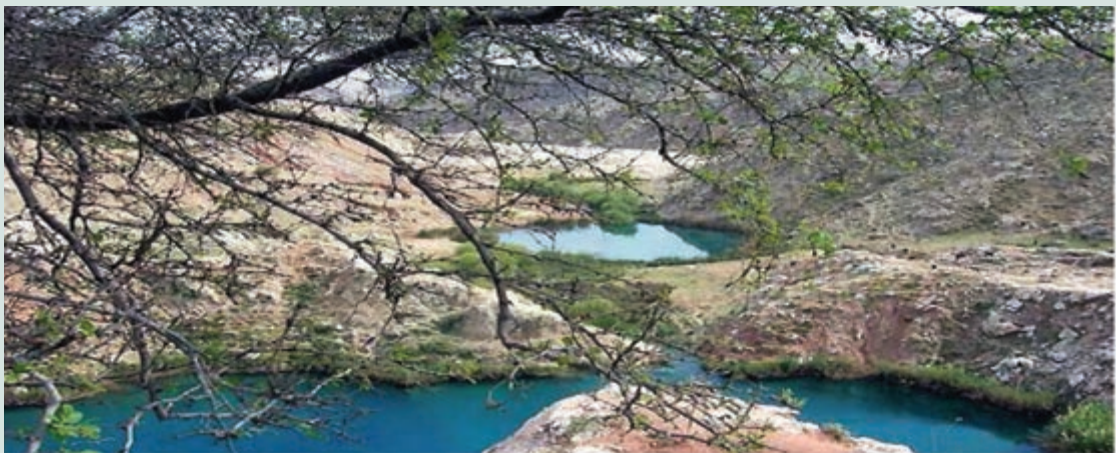

فصل اوّل

جغرافیای طبیعی استان ایلام

درس ۱ موقعیت جغرافیایی استان

استان ایلام با وسعت 20150 کیلومتر مربع و $1/2$ درصد مساحت، از نظر وسعت بیست و دومین استان کشور محسوب می‌شود. موقعیت جغرافیایی آن روی کره زمین بین 45 درجه و 24 دقیقه تا 48 درجه و 10 دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ (مبدأ) و 31 درجه و 58 دقیقه تا 34 درجه و 15 دقیقه شمالی از خط استوا قرار دارد. این استان در غرب کشور واقع شده است.

شکل ۱-۱- نقشه تقسیمات کشوری و موقعیت جغرافیایی استان ایلام

پیشتر به الیم

استان ایلام با ۴۲۵ کیلومتر مرز با عراق، طولانی‌ترین مرز را در بین استان‌ها با این کشور دارد. همسایگی با کشور عراق تأثیر مهمی بر اوضاع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی استان دارد.

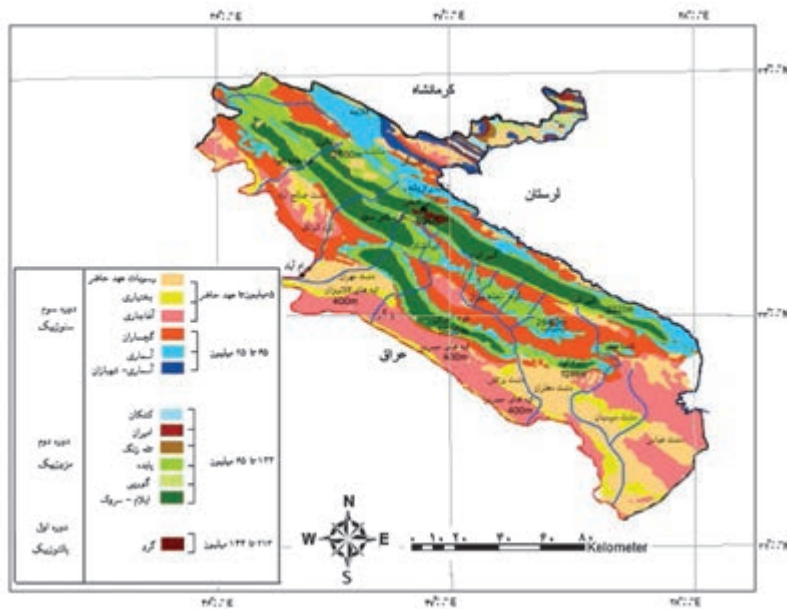
فعالیت

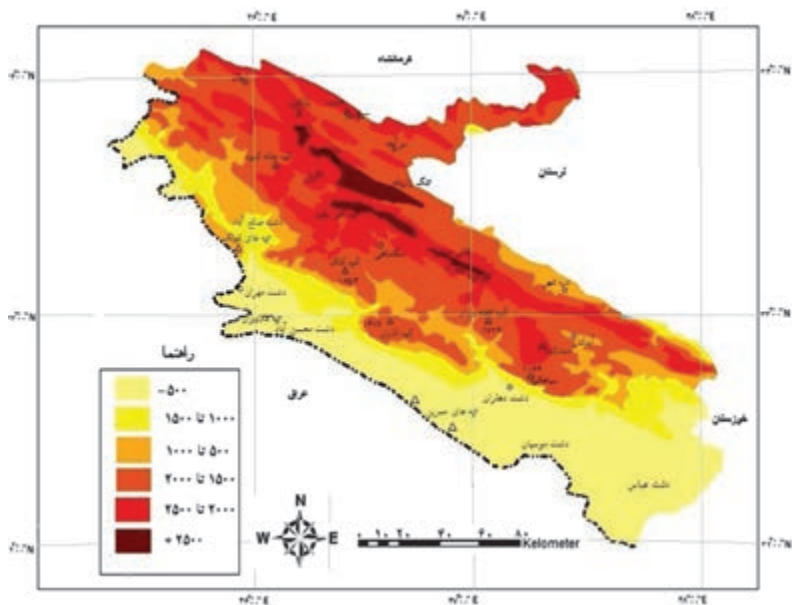
تأثیرات اقتصادی همسایگی با کشور عراق را با مشورت دبیر خود ارزیابی کنید.

درس ۲ ناهمواری های استان

به نقشه ناهمواری ها و نقشه زمین شناسی استان توجه کنید.

شکل ۲-۱- نقشه زمین شناسی استان

شکل ۳-۱- نقشه ناهمواری استان

فعالیت

با توجه به نقشه‌های صفحه قبل به سؤالات زیر پاسخ دهید.

- ۱- استان ایلام از سمت شمال به استان ..... و شرق به استان ..... محدود می‌شود.
- ۲- قدیمی‌ترین رسوب‌های استان در ارتفاع ..... و مربوط به دوره زمین‌شناسی ..... هستند.
- ۳- تپه‌های حمیرین در شهرستان‌های ..... و ..... و هم‌مرز با کشور ..... تشکیل

می‌دهند.

شکل ۵-۱- دشت‌های جنوبی استان (دهلران)

شکل ۴-۱- کوهستان کبیر کوه

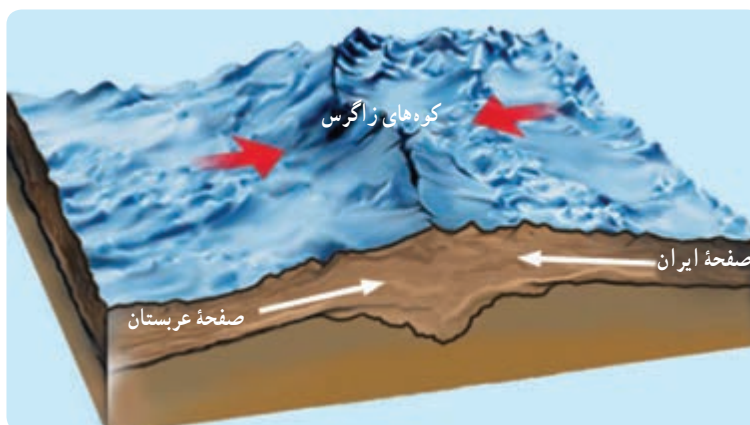
آیا می‌دانید ناهمواری‌های استان در چه دوره و چگونه به وجود آمده‌اند؟

هنگامی که دو صفحه قاره‌ای به هم برخورد کنند، در اثر فشار وارده، لایه‌های رسوبی چین‌خورده، سپس کوه شکل می‌گیرد. صفحه عربستان سالانه چندین سانتی‌متر به سمت صفحه ایران در حال حرکت است؛ در نتیجه این حرکات از اوایل کرتاسه کوه‌های استان به تدریج چین‌خورده و در دوره تریاس شکل نهایی خود را تثبیت کردند.

شکل ۶-۱- چین‌خوردگی کوه‌های کوه رنو - شش کلان

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۷-۱- برخورد صفحه عربستان و صفحه ایران مرکزی

شکل ۸-۱- چین خوردگی‌های منظم و موازی کوه رنو- چوار

ناهمواری‌های استان

ناهمواری‌های استان در قسمت‌های شمال و شمال شرقی با دامنه‌های پرشیب و مرتفع و دشت‌های میانکوهی کم‌وسعت دیده می‌شود و در قسمت‌های جنوب و غرب به صورت دشت‌های باز و پهناور است. پس ناهمواری‌های استان را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

الف) سرزمین‌های مرتفع کوهستانی: بیش از هفتاد درصد استان کوهستانی است. چین‌خوردگی‌های استان، موازی، منظم و جنس آنها رسوبی و بیشتر از نوع آهک و گچ است.

فعالیت

در تقسیمات ناهمواری‌های زاگرس، کوه‌های استان جزء کدام بخش محسوب می‌شود؟

کبیرکوه: بزرگ‌ترین رشته کوه استان با جهت شمال غربی جنوب شرقی و طول ۱۶۰ کیلومتر از گردنه آفتاب (میشخاص) شروع شده، به سمت رودخانه کرخه از ارتفاع آن کاسته می‌شود. بلندترین نقطه آن کان صیفی با ارتفاع ۳۰۶۲ متر، در منطقه ورزین، بین حد فاصل شهر ارکواز و بدره قرار دارد. این کوه سرچشمه بسیاری از رودهای استان است.

شکل ۹-۱- کان صیفی در کبیرکوه بلندترین نقطه استان

پیشتر بدانیم

دینار کوه، با طول ۲۲ کیلومتر و ارتفاع بیش از ۲۶۰۰ متر در جنوب غرب کبیرکوه، بین شهرهای دهلران و آبدانان قرار گرفته است. یکی از شاخه‌های رود دویرج از این کوه سرچشمه می‌گیرد.

در شمال و شمال شرق استان می‌توان کوه‌های مانشت، سیوان، فلارنگ و کوه قلاجه، لنه و چرمین و... را نام برد.

پیشتر بدانیم

کوه بانکول در شمال ایوان، امتداد یافته است. بلندترین نقطه آن ۲۶۲۵ متر و رود گنگیر از آن سرچشمه می‌گیرند و از شمال غربی به سوی جنوب شرقی با طول ۳۰ کیلومتر کشیده است.

کوه سیاه‌کوه: سیاه‌کوه در جنوب غرب استان و در محدوده رود دویرج تا رود میمه با طول ۳۰ کیلومتر امتداد یافته است و در غرب به کوه اناران متصل می‌شود. این کوه به علت این‌که در حاشیه صفحه عربستان قرار گرفته است، بیش از ۴۰ شکستگی (گسل) بر روی آن شکل گرفته است. در نتیجه پدیده‌هایی چون چشمه‌های آب‌گرم و قیر و نفت در پای دامنه آن به وجود آمده است.

فعالیت

به نظر شما برخورد صفحه عربستان - ایران چه تأثیری در ایجاد گسل‌های سیاه‌کوه دارد؟

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۱۱-۱- تنگ سیاه کوه

شکل ۱۰-۱- چرخه قلا، مازین

تپه‌های حمزین با طول ۱۷۰ کیلومتر از بهرام آباد مهران تا استان خوزستان کشیده شده و قسمتی از مرز ایران و عراق را تشکیل می‌دهد. سایر ناهمواری‌های غرب و جنوب استان عبارت‌اند از: کولک، پشمین، اناران، کاسه ماس و دالبری.

شکل ۱۲-۱- تپه ماهورهای قلاویزان

فعالیت

کوه و تپه چه تفاوتی با هم دارند؟

مهم‌ترین ویژگی‌های شکل‌شناسی مورفولوژیکی کوه‌های استان را می‌توان اشکال لغزش، آبشار، تنگ، اشکال آهکی نام برد. **تنگ**: پدیده‌ای است که در آن رود رأس تاقدیس را مورد فرسایش قرار می‌دهد و دره‌ای عمیق را ایجاد می‌کند. در استان گاهی گسل در شکل‌گیری این پدیده تأثیر دارد. مهم‌ترین تنگ‌های استان عبارت‌اند از: رازیانه، بهرام، باجک، ساز بن شیروان، برنجان، سی‌تنگ، کافری و... .

اشکال آهکی: انحلال سنگ‌های آهکی، گچ و نمک، به وسیله آب موجب پیدایش غارها و سایر اشکال آهکی در کوه‌های استان شده است. مهم‌ترین غارهای استان عبارت‌اند از: غار بره زرد، خفاش، زینه گان، کبوترلان، گل گل و... .

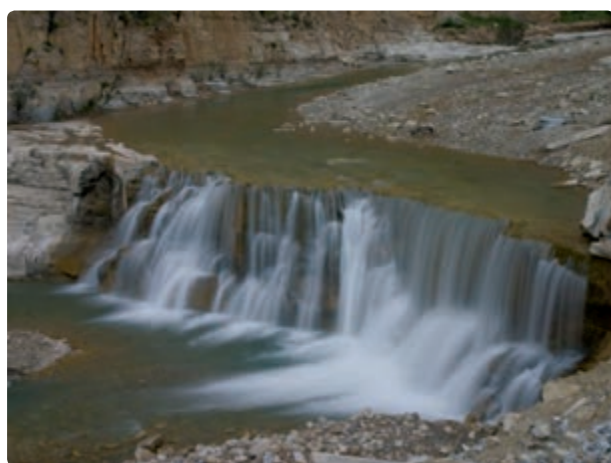
شکل ۱۴-۱- غار بره زرد، روستای پاکل گراب

شکل ۱۳-۱- تنگه رازیانه - بدره

شکل ۱۶-۱- پدیده لغزش - دینارکوه

شکل ۱۵-۱- آبشار سرتاف - زرین آباد

ب) سرزمین‌های هموار : در پیدایش دشت‌های استان ایلام عوامل ساختمانی (برخورد صفحات ایران مرکزی و عربستان) به‌خصوص نحوه چین خوردگی نقش تعیین کننده داشته‌اند. در نواحی شمال و شمال شرقی دشت‌های ایلام، ایوان، شیروان، آسمان آباد، هلیلان، هلیوه و... با وسعت کم در ناودیس‌ها شکل گرفته‌اند.

نواحی غرب و جنوب دارای دشت‌های وسیع و پهناور است. دشت‌های استان در دوره کواترنری در اثر عقب‌نشینی آب خلیج فارس و رسوب‌های آبرفتی رودخانه‌ها به وجود آمده‌اند که می‌توان دشت عباس، دشت موسیان، دشت دهلران، دشت محسن آب، دشت مهران را نام برد.

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۱۸-۱- دشت مهران

شکل ۱۷-۱- دشت میانکوهی، شیروان چرداول

فعالیت

موقعیت محل سکونت خود را روی نقشه مشخص کنید.
موقعیت جغرافیایی کبیرکوه، تپه‌های حمزین و دشت ایوان را روی
نقشه مشخص کنید.

شکل ۱۹-۱- دشت‌های میانکوهی استان

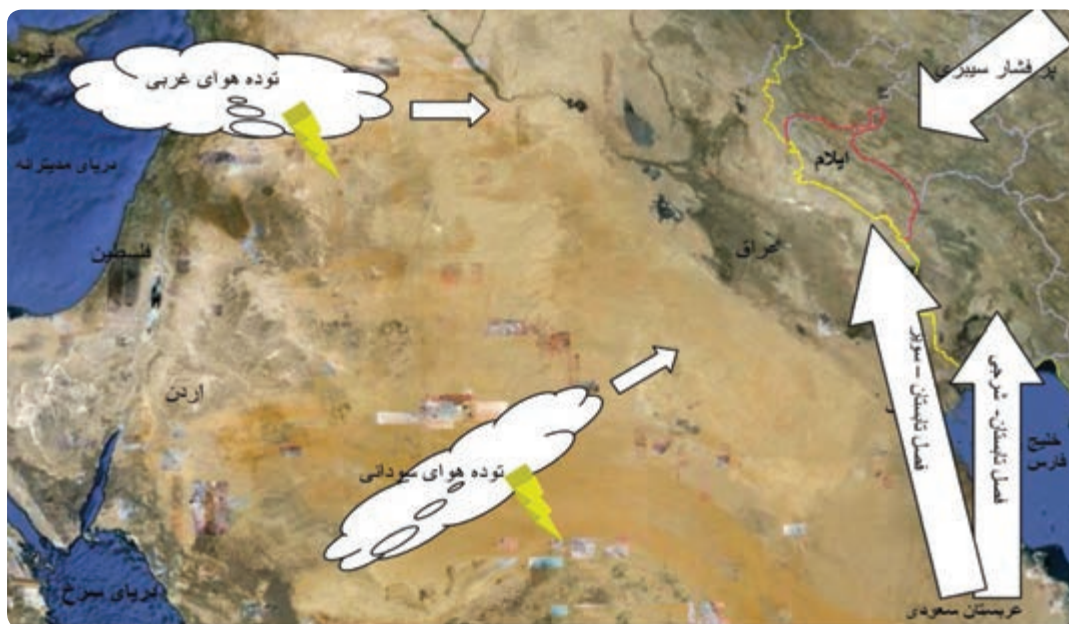
درس ۳ آب و هوای استان

یک توده هوا عبارت است از : حجم بزرگی از هوا که از نظر دما و رطوبت و فشار و افت محیطی دما، در سطح افقی برای صدها کیلومتر تقریباً یکسان باشد. توده‌های هوا را با توجه به منشأ تشکیل آنها، طبقه‌بندی و نام‌گذاری می‌کنند. توده هوای کم فشار : وقتی در جایی فشار هوا کم (گرم) باشد، هوا به علت سبکی بالا می‌رود و پس از سرد شدن در صورت وجود رطوبت کافی و سایر شرایط لازم موجب بارندگی می‌شود. توده هوای پرفشار : توده هوایی است که جابه‌جایی هوا در آن صورت نمی‌گیرد و به علت عدم صعود هوا ابری تشکیل نمی‌شود و ایجاد بارندگی نمی‌کند.

عوامل مؤثر بر آب و هوای استان

عوامل مؤثر بر آب و هوای استان را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد :
الف) عوامل محلی : شامل عرض جغرافیایی، ارتفاعات، جهت چین‌خوردگی و بادهای محلی
ب) عوامل بیرونی : شامل توده هوای غربی، کم فشار سودانی، پرفشار سبیری و پرفشار جنب حاره‌ای آزور

شکل ۱-۲- توده‌های تأثیرگذار در استان ایلام

جغرافیای طبیعی استان

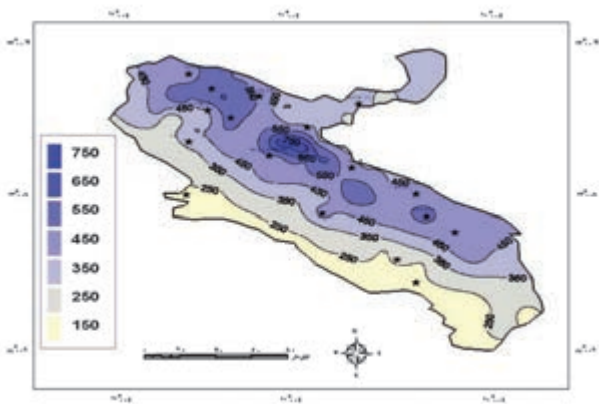
توده هوایی که استان ایلام را تحت تأثیر قرار می‌دهند، عبارت‌اند از:

پرفشار سیبری: توده هوای خشک و سردی است که در منطقه وسیعی از سطح زمین در شمال روسیه تشکیل می‌شود. این توده هوا در فصل زمستان از سمت شمال شرق وارد کشورمان می‌شود و باعث سردی هوا در استان می‌گردد.

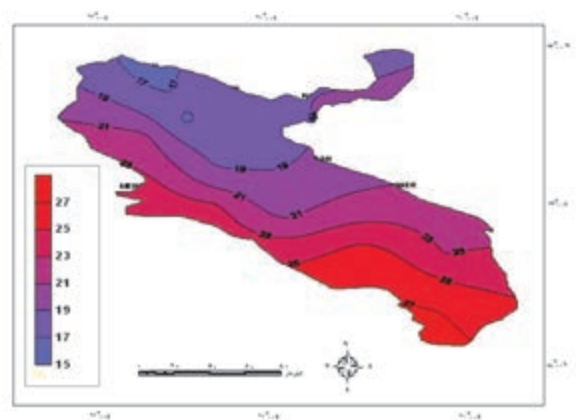
توده هوای غربی: توده هوای کم فشار از دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس منبع رطوبتی خود را تأمین می‌کند و در فصل پاییز و زمستان با توجه به نوع ابر سیرو کومولوس (پوششی)، بارندگی‌های پیوسته و فراوانی را در سطح استان به وجود می‌آورد.

توده هوای سودانی: این توده هوا در اواخر زمستان و بهار رطوبت خود را از روی دریای سرخ تأمین می‌کند و از جنوب و جنوب غرب وارد استان می‌شود. با توجه به ویژگی‌های ابرهای جوششی (متراکم) باعث رگبارهای تند و وقوع سیلاب در سطح استان می‌شود.

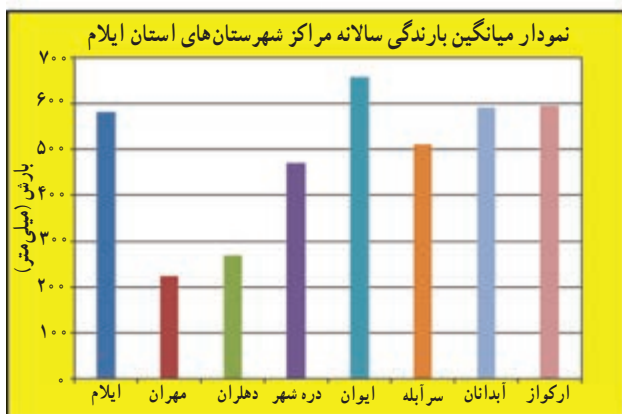
پرفشار جنب حاره ای آזור: توده پرفشاری است که در دوره گرم سال بر روی استان استقرار می‌یابد و سبب گرم شدن سطح زمین و کشیده شدن هوای شبه جزیره عربستان به داخل استان می‌شود. این توده هوا هنگام عبور از روی خلیج فارس منجر به شرعی شدن هوا می‌شود و در استان به علت عبور از روی بیابان‌های عراق هوای گرم و داغ موسوم به سویر (سام) را به وجود

شکل ۲۲-۱- نقشه خطوط همبارش استان ایلام

شکل ۲۱-۱- نقشه خطوط همدمای میانگین سالانه استان ایلام

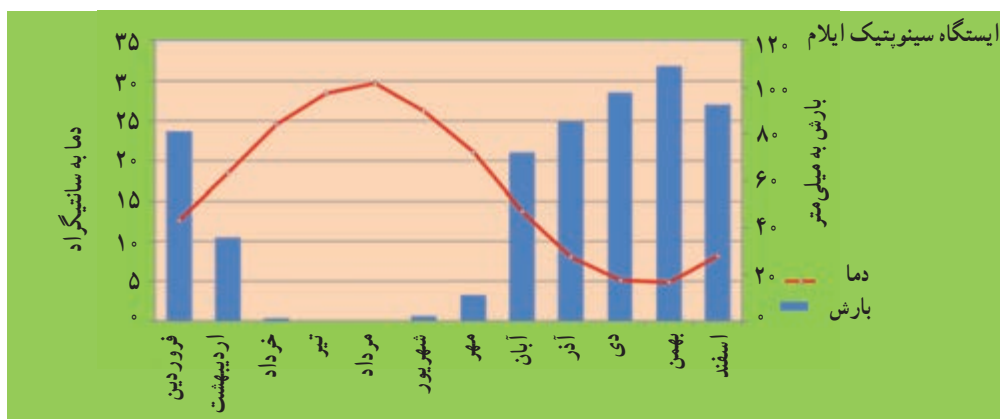
شکل ۲۳-۱- نمودار میانگین بارندگی سالانه مراکز شهرستان‌های استان ایلام

می‌آورد.

پراکندگی بارش: عرض جغرافیایی بالا و وجود ارتفاعات در قسمت‌های شمال و شمال شرقی، باعث بارش بیش از ۴۰۰ میلی‌متر در شهرستان‌های ایلام، ایوان، شیروان چرداول، آبدانان، دره شهر، ارکواز ملکشاهی می‌شود. حال آن‌که در شهرستان‌های جنوب و غرب (دهلران و مهران)، میزان بارش کمتر از ۳۰۰ میلی‌متر است.

دما: دهلران و مهران با عرض جغرافیایی پایین و ارتفاع کم به علت تأثیر آب و هوای بیابان‌های عربستان و عراق از دمای بالایی برخوردارند. حال آن‌که، مناطق شمال و شمال شرقی به سبب ارتفاع و عرض بالاتر دارای دمای کمتری می‌باشند. پایین‌ترین دما در شهرستان‌های شمالی، ایلام و ایوان دما ۱۴- درجه و در مناطق جنوبی گرم‌ترین دما بیش از ۵۰+ درجه سانتی‌گراد در شهرستان دهلران گزارش شده است.

شکل ۲۴-۱ میانگین بارش و دمای شهرستان ایلام

شکل ۲۵-۱ میانگین بارش و دمای دهلران در بلند مدت

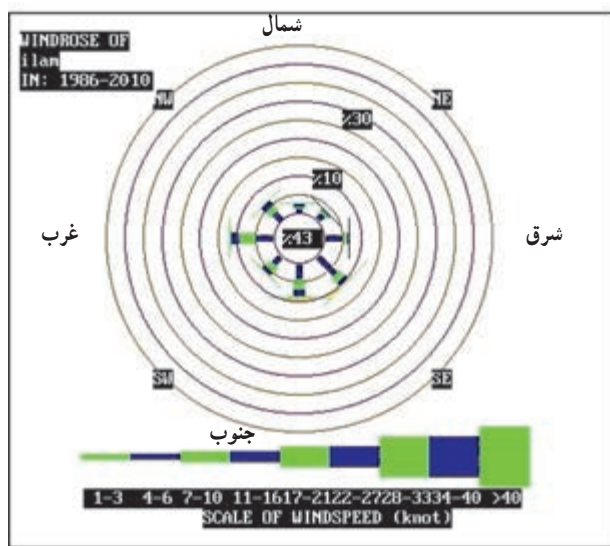
با توجه به نمودارهای آب و هوایی، جدول زیر را تکمیل کنید.

شهر	پر باران‌ترین ماه	میزان بارش آذر ماه	میزان دمای دی ماه	جهت باد غالب
ایلام				
دهلران				

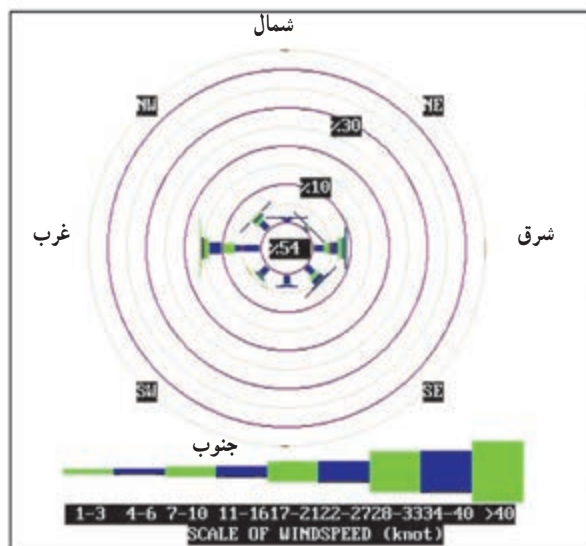
ایستگاه سینوپتیک بررسی مطالعه هم‌زمان همه عناصر هوای یک مکان و کشف رابطه آنها را با الگوهای پراکندگی فشار نشان می‌دهد.

شکل ۲۶-۱. نمودار پارامترهای دمایی استان در بلند مدت

شکل ۲۸-۱. نمودار گلباد شهر ایلام

شکل ۲۷-۱. نمودار گلباد شهر دهلران

انواع آب و هوای استان ایلام

دو منطقه آب و هوایی در استان شکل گرفته است.

الف) آب و هوای معتدل کوهستانی (نیمه مرطوب): مناطق کوهستانی شمال و شمال شرق دارای زمستان نسبتاً سرد و مرطوب و تابستان‌های گرم است و در ارتفاعات بسیار بلند، آب و هوای سرد کوهستانی مشاهده می‌شود.

ب) آب و هوای خشک و نیمه خشک: مناطق غرب و جنوب استان را شامل می‌شود که دارای زمستان‌های نسبتاً ملایم و تابستان‌های بسیار گرم و خشک است. شهرستان‌های دهلران و مهران دارای آب و هوای خشک و نیمه خشک است.

فعالیت

محل زندگی شما در کدام یک از تقسیمات آب و هوایی استان قرار دارد؟

شکل ۳۰-۱ آب و هوای سرد کوهستانی کبیرکوه

شکل ۲۹-۱ آب و هوای معتدل، بدره

شکل ۳۱-۱ آب و هوای خشک، ابو غویر، موسیان

شکل ۳۲-۱- آب و هوای نیمه مرطوب دامنه‌های کبیرکوه

تأثیرات عوامل طبیعی در زندگی مردم استان

عوامل طبیعی مانند ناهمواری‌ها و آب و هوا تأثیر زیادی در زندگی مردم استان دارند. دشت‌های پهناور و حاصل‌خیز جنوب و غرب با سفره‌های غنی آب‌های زیرزمینی و عبور رودهایی همچون کرخه، میمه، دویرج و کنجانچم و... از مناطق مهم کشاورزی در غرب کشور به‌شمار می‌رود. البته شرایط آب و هوای گرم باعث پراکندگی و عدم تمرکز سکونتگاه‌ها در این مناطق شده است.

شکل ۳۴-۱- زندگی روستایی

شکل ۳۳-۱- کشاورزی در نواحی پای کوهی

نواحی شمال و شمال شرقی دارای آب و هوای معتدل است و در آن کشت دیم در سطح وسیع انجام می‌گیرد اما به‌علت وسعت کم دشت و شیب زمین، کشاورزی با محدودیت روبه‌رو است. باغداری، برنج‌کاری و... در این مناطق رواج دارد. به‌دلیل وجود جنگل‌ها و مراتع، دامپروری در این منطقه رونق دارد.

فعالیت

جدول زیر را با توجه به ویژگی‌های هر یک از نواحی تکمیل کنید.

پرورش ماهی سردابی	پرورش شتر	دشت‌های پهناور	بارندگی بیشتر	نام نواحی
				جنوب و غرب
				شمال و شمال شرقی

به نظر شما کدام رشته کوه تأثیرات اقتصادی و اجتماعی زیادی بر ساکنان استان گذاشته است؟ چرا؟

درس ۴ منابع طبیعی استان

استان ایلام دارای ذخایر طبیعی فراوانی مانند آب و خاک حاصلخیز، منابع غنی (نفت و گاز، سنگ گچ، بیتومین و...)، جنگل، مرتع و تنوع گونه‌های جانوری است. در این درس با برخی منابع آشنا می‌شوید.

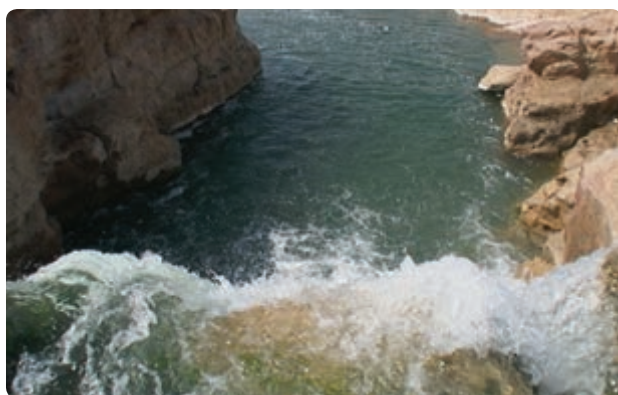
۱- وضعیت آب استان

میانگین بارش استان ایلام ۴۲۵ میلی‌متر، از میانگین بارندگی سطح کشور بیشتر است اما پراکندگی زمانی و مکانی آن در سطح استان متفاوت است. بیشتر رودهای استان، از کبیرکوه سرچشمه می‌گیرند. رودهای دامنه شمالی به حوضه آبریز رودخانه سیمره و قسمت جنوبی به سمت دشت‌های جنوبی سرازیر می‌شوند.

آب‌های استان ایلام را می‌توان به دو بخش (آب‌های سطحی و آب‌های زیرزمینی) تقسیم کرد:

الف) آب‌های سطحی

این بخش قسمت بزرگی از آب‌های استان را در بر می‌گیرد و شامل رودها و دریاچه‌هاست.

شکل ۳۶-۱- رود میمه

شکل ۳۵-۱- رود کنجاچم

شکل ۳۷-۱ رودخانه سیمره (بیجان رود (مئاندر رودخانه ای))

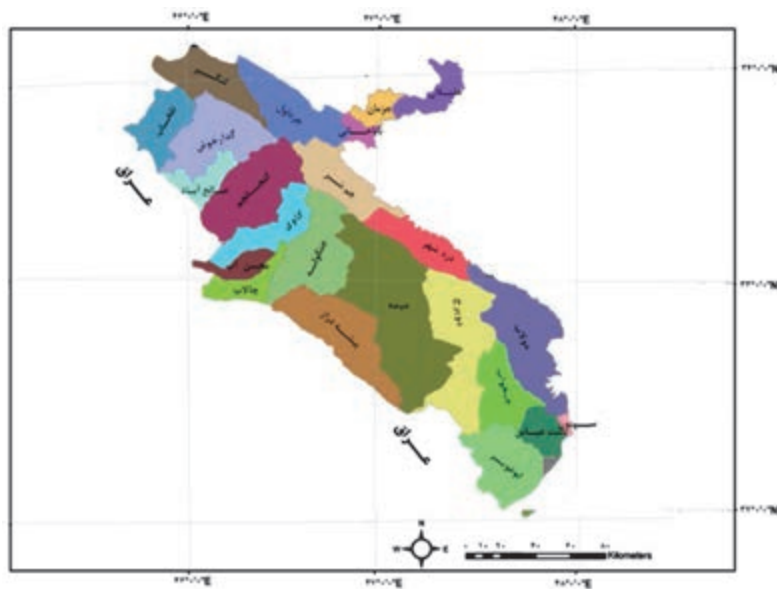

بیجان رود (مئاندر)، پیچ و خم های دایره ماندی است که در اثر فعالیت حفر و رسوب گذاری رودخانه رخ داده است. مسیر بعدی رود باعث بریدگی نیم دایره و مستقیم شدن مسیر رود می گردد و در قسمت جدا افتاده بیجان رود دریاچه یا باتلاقی شکل می گیرد.

استان ایلام از نظر حوضه های آبریز به دو قسمت تقسیم می شود :

۱- حوضه آبریز رود سیمره : رود

گاماسیاب، از کوه الوند همدان سرچشمه می گیرد و پس از عبور از کنار کوه بیستون به استان ایلام وارد می شود و رود سیمره نام می گیرد. این رود پس از مشروب کردن اراضی شهرستان های شیروان چرداول و دره شهر، با پیوستن رود کشکان به آن، رود کرخه (طولانی ترین رود ایران ۹۰۰ کیلومتر) را تشکیل می دهد که به سمت جلگه خوزستان سرازیر می شود و سرانجام به تالاب هور العظیم در عراق می ریزد. رودهایی که به سیمره می ریزند، شامل، سرآبله، چرداول، شیروان، سراب زنجیره، کلم و سیکان می باشد.

شکل ۳۸-۱ نقشه حوضه آبریز رودهای استان

۲- حوضه آبریز رودهای مرزی شامل:

رودهای کنگیر، گدارخوش، کنجانچم، چنگوله، گاوی، میمه و دویرج می باشد.

اکثر رودهای این حوضه آبریز از دامنه جنوبی کبیرکوه سرچشمه می گیرند و به سمت کشور عراق جاری می شوند.

شکل ۳۹-۱- نقشه توزیع شبکه رودهای استان

ظرفیت آب های سطحی استان ۴/۵ میلیارد متر مکعب است (۹۳/۷۵٪ کل آب های استان) که حدود ۵۲ میلیون متر مکعب آن از طریق شبکه های آبیاری مدرن، نیمه مدرن، سنتی و همچنین ایستگاه های پمپاژ استفاده می شود. با احداث و به بهره برداری رسیدن طرح های بزرگ آبی، مانند شبکه آبیاری و زهکشی دشت عباس، سد مخزنی دویرج، سد مخزنی کنگیر، شبکه آبیاری و زهکشی میمه، گاوی، مولاب، و سایر طرح های در دست مطالعه یا اجرا، امید می رود این میزان به چند برابر افزایش یابد.

شکل ۴۱-۱- سد سیمیره

شکل ۴۰-۱- آبرسانی در دشت عباس

دریاچه‌های استان

دریاچه دوقلو سیاه گاو: در پای دامنه جنوبی کبیر کوه، شهرستان آبدانان واقع شده است. مساحت دریاچه شمالی، چهارصد متر مربع است، که از طریق کانال طبیعی به دریاچه دوم که مساحت کمتری دارد، متصل می‌شود. عمق آب حدود ۲۰ متر و قدرت آبدهی بیش از هزار لیتر در ثانیه برآورد شده است. دریاچه، از نوع کارستی است و چشمه‌های جوشان طی سال‌های متمادی سنگ‌های آهکی را در خود حل کرده (انحلال کارستی) و چاله‌ای را به وجود آورده است. این دریاچه به دلیل شفافیت، شیرین بودن آب و وجود چشم‌انداز زیبای طبیعی دارای اهمیت می‌باشد.

شکل ۴۲-۱- دریاچه دوقلوی سیاه گاو، آبدانان

پیشنتر پناهگیم

دریاچه هوبر بیشه دراز در کوه اناران، شهرستان دهلران واقع شده است. عمق دریاچه بیش از ۱۵ متر و خروجی دریاچه در قسمت پایین دست با آبدهی بیش از سیصد لیتر در ثانیه جریان دارد. دریاچه، از نوع کارستی است که طی هزاران سال آب سازندهای گچ و آهک را در خود حل کرده و باعث شکل‌گیری مجموعه‌ای از غارهای طبیعی شده است. این دریاچه به دلیل وجود چشم‌انداز زیبای طبیعی دارای اهمیت است.

پیشنتر پناهگیم

سازند عبارت است از مجموعه لایه‌هایی که دارای صفات سنگ‌شناسی مشخص باشد.

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۴۳-۱- دریاچه هویر (چه شوره)، روستای بیشه دراز

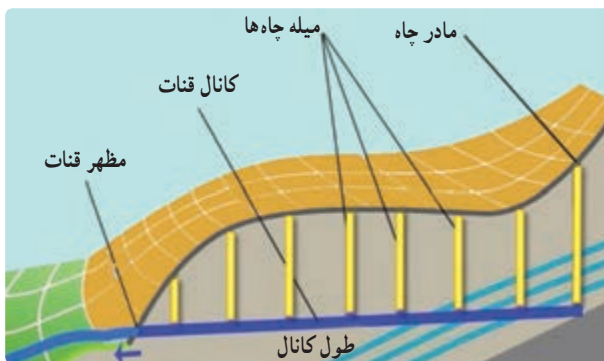
بیشتر پناه‌گیر

حساسیت بعضی از سنگ‌های آهکی، گچ و نمک، موجب پیدایش اشکال خاصی است که اصطلاحاً انحلال کارست نامیده می‌شوند. این اصطلاح از نام یکی از ایالات (یوگسلاوی سابق) اقتباس شده که در آنجا مراحل کاملی از اشکال آهکی به وجود آمده است.

ب) آب‌های زیرزمینی

در مناطق شمال و شمال شرق استان به علت جنس سنگ، وسعت کم دشت‌ها، کوهستانی بودن و شیب تند، آب کمتری در زمین نفوذ می‌کند و سفره‌های آب زیرزمینی چندانی شکل نگرفته است. اما در دشت‌های غرب و جنوب استان به علت قابلیت نفوذپذیری زمین، وجود تشکیلات آهکی و آبرفتی، امکان تشکیل سفره‌های زیرزمینی غنی به وجود آمده است و از قدیم ساکنان استان با حفر قنات سعی در تأمین آب مورد نیاز خود از این طریق داشته‌اند که می‌توان به ده رشته قنات باستانی، در دشت مهران و دهلران اشاره کرد. اضافه برداشت از سفره‌های زیرزمینی در دشت‌های جنوبی، باعث شور شدن و افت سطح آب زیرزمینی شده است. میزان استفاده از آب‌های استان، ۹۲ درصد کشاورزی، ۶ درصد برای صنعت و ۲ درصد برای آشامیدن می‌باشد.

شکل ۴۵-۱- نیمرخ قنات

شکل ۴۴-۱- چگونگی شکل‌گیری سفره‌های آب زیرزمینی

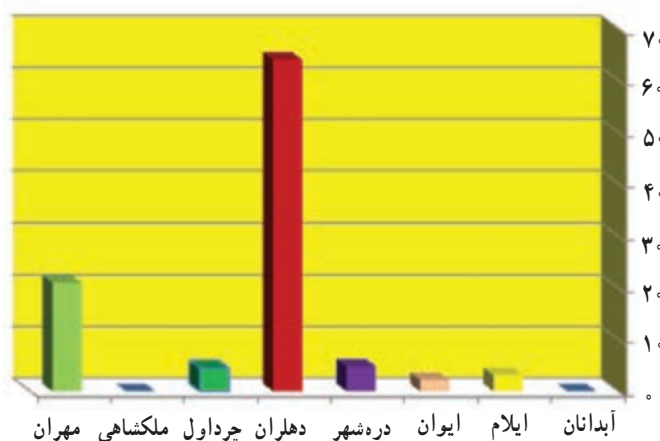
فعالیت

با توجه به جدول و نمودار زیر بیشترین تعداد چاه‌های عمیق و بیشترین بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی در کدام شهرستان است؟ دلایل آن را ذکر کنید.

جدول ۱-۱- وضعیت آب‌های زیرزمینی استان ایلام

چشمه			چاه نیمه عمیق (میلیون متر مکعب)			چاه عمیق			نام منطقه (دشت)
درصد تخلیه	تخلیه سالانه	تعداد	درصد تخلیه	تخلیه سالانه	تعداد	درصد تخلیه	تخلیه سالانه	تعداد	
۵۳	۵/۶۲	۷	۴/۵	۰/۴۶	۱۹	۴۲/۵	۴/۵	۱۹	مهران
-	-	-	۶/۲۵	۰/۱۸	۲	۹۳/۷۵	۱۲	۱۳	دهلران
۰/۵	۰/۶۳	۱	۸/۵	۱۲/۵	۲۰	۹۱	۱۳۳/۵	۱۹۳	دشت عباس

شکل ۱-۴۶- درصد استفاده از آب زیرزمینی در استان

مسائل و مشکلات آب استان

- ❖ در بالا دست سدها و شاخه‌های رود، عملیات آبخیزداری انجام نشده در نتیجه پر شدن سد از رسوبات، عمر سدها کاهش می‌یابد.
- ❖ عدم تسطیح زمین‌های کشاورزی، روش کشاورزی غرقابی و کشاورزی در فصل تابستان، باعث افت شدید کمی و کیفی سفره‌های زیرزمینی شده است.
- ❖ وجود سازندهای گسترده گچساران باعث افزایش املاح و شور شدن آب‌های زیرزمینی شده است. بنابراین نباید در این سازندها عملیات آبخیزداری انجام داد.
- ❖ عمق نسبتاً زیاد بستر رود نسبت به سطح اراضی اطراف بهره‌برداری را با مشکل مواجه ساخته است.

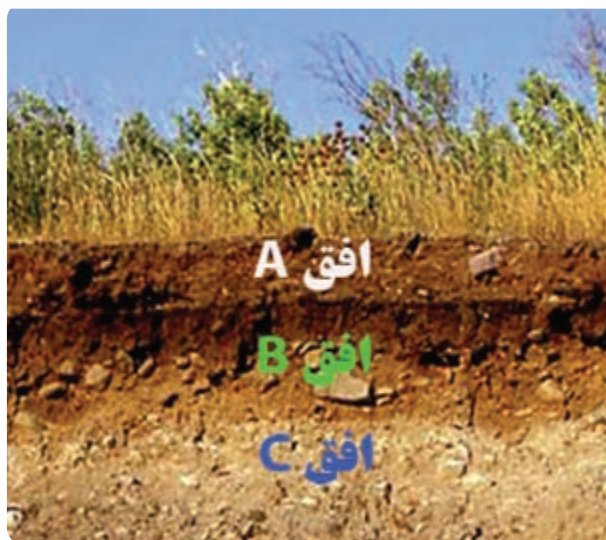
آبخیزداری یعنی تغذیهٔ سفره آب‌های زیرزمینی و افزایش تولید محصول. شیوه‌های آبخیزداری شامل سد، سیل بند، خشک‌چین، رسوب‌گیر، تقویت پوشش گیاهی و ... می‌باشد.

خاک

خاک‌های نواحی کوهستانی دارای بافتی جوان و تکامل نیافته‌اند و سنگ مادر بر روی زمین پدیدار است. به علت شیب تند، مواد معدنی و آلی خاک، به وسیلهٔ آب فرسایش می‌یابد و در مناطق پست و دشت‌های میانکوهی ته‌نشین می‌شود. خاک‌های دشت‌های جنوب و غرب دارای عمق بیشتر و لایه‌های خاک به خوبی تکامل یافته‌اند. خاک‌های این مناطق از مواد آبرفتی کوهستان منشأ می‌گیرد، هر چند وجود گچ و نمک در بعضی مناطق از حاصلخیزی خاک کاسته است.

شکل ۴۸-۱ - خاک‌های تکامل نیافته کوهستانی (دینارکوه)

شکل ۴۷-۱ - نیمرخ خاک‌های تکامل یافته در دشت‌ها

پوشش گیاهی

استان ایلام به دلیل شرایط متنوع طبیعی (ناهمواری، آب و هوا و خاک) نوع و تراکم پوشش گیاهی کاملاً متمایزی در نواحی مختلف آن قابل تشخیص است.

بخش‌های شمال و شرق استان دارای پوشش جنگلی و بخش‌های جنوب و غرب دارای پوشش گیاهی مرتعی و گیاهان یک‌ساله است.

مهم‌ترین و وسیع‌ترین پوشش جنگلی استان را جامعه بلوط ایرانی تشکیل می‌دهد. بنه یا پسته وحشی، زالزالک، بادام کوهی، کهورک، کنار، ارژن، کیکم و ارغوان از دیگر گونه‌های جنگلی استان محسوب می‌شوند.

بادام کوهی

انجیر کوهی

بلوط

بنه کوهی

شکل ۴۹-۱

پیشنهادات

تکثیر طبیعی درختان بلوط از طریق کاشتن میوه آن صورت می‌گیرد. چونندگان خانواده سنجاب جهت ذخیره‌سازی میوه بلوط برای فصل زمستان آن را در عمق مناسبی دفن می‌کنند. فراموش کردن جای برخی از این میوه‌ها توسط سنجاب‌ها باعث می‌شود که در بهار سال بعد جوانه بزنند.

جغرافیای طبیعی استان

پیشتر به انیمیشن

یک درخت ۱۰۰ ساله چنار با ۴/۵ تن وزن (چوب خشک) در طول عمر خود ۱۵ میلیون متر مکعب گاز کربنیک هوا را جذب می‌کند تا بتواند این مقدار چوب را تولید کند. هر هکتار جنگل تا ۵۲ تن گرد و غبار را که توسط باد حامل ذرات حمل می‌شود در هربار می‌تواند جذب کند.

بهره‌برداری از جنگل‌ها: بهره‌برداری از جنگل‌های استان به صورت سنتی انجام می‌گیرد. در استان بیش از ۱۰۰۰ گونه گیاهی وجود دارد که ۳۰۰ گونه آن دارویی و خوراکی است. از محصولات قابل بهره‌برداری می‌توان به بادام، میوه بانه، بلوط، گل گاوزبان، کنیرا، آویشن، گل نرگس، علف مار و شیرین بیان اشاره کرد.

پیشتر به انیمیشن

طبق آمار هر ساله مقدار زیادی صمغ از درختان بنه استان به دست می‌آید. وسعت جنگل‌های بنه خیز استان ۲۰۰ هزار هکتار و حجم کل سقز قابل برداشت سالانه در این جنگل‌ها حدود ۲۰۰ تن است و ظرفیت تولید این درختان در صورت برداشت از تمام سطح آن ۵۶۰ تن در سال است. عسل طبیعی (کوهی) ایلام یکی از مرغوب‌ترین عسل‌های کشور، به شمار می‌آید.

فعالیت

نقش جنگل‌های استان را در اقتصاد مردم بنویسید.

شکل ۵۱-۱- عسل طبیعی ایلام مرغوب‌ترین عسل ایران

شکل ۵۰-۱- شیره بنه (سقز)

پیشتر به آئین

شیره سقز به عنوان یک ملین قوی در درمان ناراحتی های گوارشی استفاده می شود. ۲۵ درصد از شیره سقز حاوی روغن پرارزش و صنعتی ترباتین است که کاربردهای فراوانی در صنعت دارد. علاوه بر این از شیره سقز در تهیه آدامس، عطر، خوشبوکننده ها، حشره کش ها و در صنعت داروسازی در تهیه نرم کننده ها و ضد عفونی کننده ها، در صنعت پلاستیک سازی، تهیه واکس کفش و چرم و صنعت چاپ مورد استفاده قرار می گیرد.

جدول ۱-۲- وسعت جنگل های استان

شهرستان	جنگل به هکتار
آبدانان	۷۹۹۸۱/۱۴
ایلام	۱۰۲۷۲۴/۲۱
ایوان	۵۳۴۵۳/۷۶
شیروان و چرداول	۹۸۱۲۹/۴۹
دره شهر	۸۲۵۱۰/۶۵
دهلران	۹۶۵۴۹/۱
ملکشاهی	۱۰۵۶۴۷/۷۹
مهران	۲۲۶۷۰/۲
جمع کل	۶۴۱۶۶۶/۳۴

شکل ۵۲-۱- درصد وسعت جنگل های استان

مراتع : وسعت مراتع استان ایلام یک میلیون و صد هزار هکتار است که حدود یک درصد از مراتع کشور را در بر گرفته است. با توجه به وضعیت ناهمواری ها و نوع آب و هوا، مراتع استان ایلام به سه دسته تقسیم می شود :

مراتع بیلاقی در ارتفاعات بلند و کوهستانی شمال و شمال شرقی بالاتر از ۲۰۰۰ متر

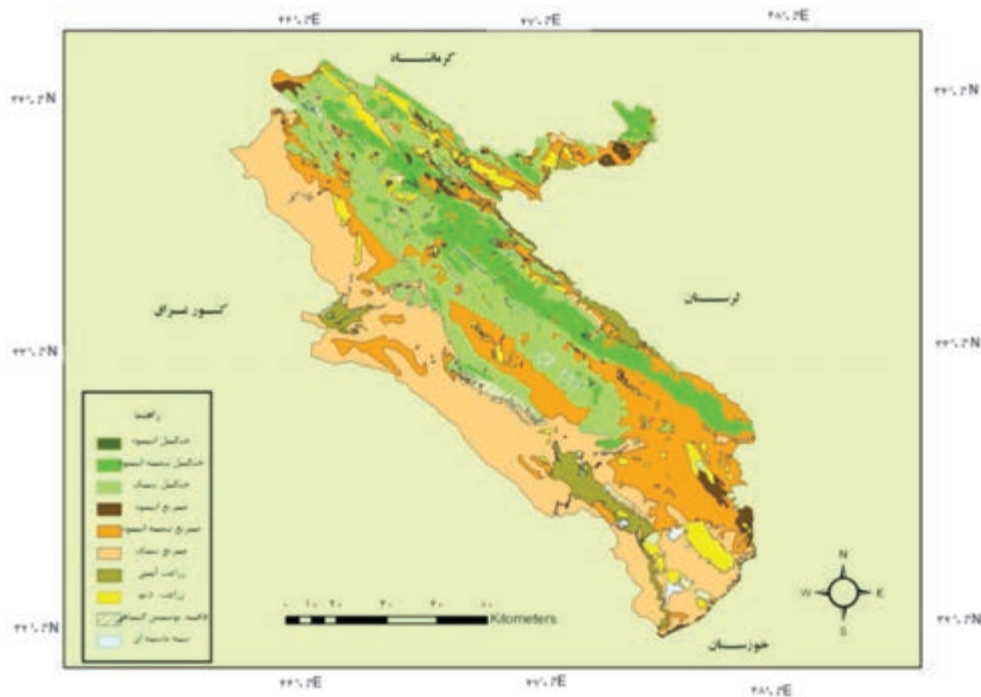
مراتع میان بند، بین مناطق بلند کوهستانی و دشت های جنوبی ۶۰۰ تا ۲۰۰۰ متر

مراتع قشلاقی، دشت های جنوب و جنوب غربی مناطق گرمسیری، کمتر از ۶۰۰ متر

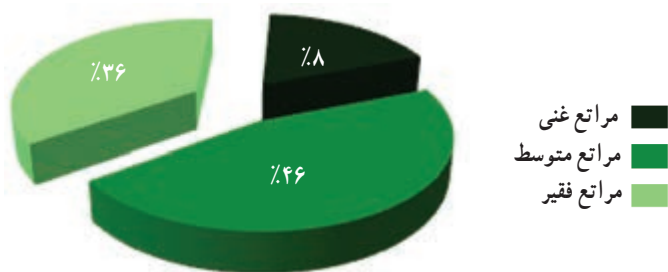
پوشش گیاهی عمده این مراتع گونه های تیره گندمیان، جو وحشی، گون ها، سپندها، آویشن، پونه، تره، گونه های علفی و خاردار

(خار زرد، کنگر، فرفیون) را تشکیل می دهد.

جغرافیای طبیعی استان

شکل ۵۳-۱- نقشه‌های پوشش گیاهی استان

شکل ۵۴-۱- وسعت مراتع استان به درصد

راه‌های ترمیم مراتع و جنگل‌ها

- ایجاد و گسترش نهالستان بر اساس شرایط اقلیمی هر منطقه
- ترانس‌بندی و ایجاد آب‌بند و سنگ‌چین در جهت جلوگیری از فرسایش خاک مراتع و جنگل‌ها
- تقویت فرهنگ عمومی در جهت حفظ محیط زیست.
- تأمین سوخت دامداران، عشایر و روستاییان و همچنین آموزش‌های لازم به آنها با هدف جلوگیری از قطع درختان

– مبارزه اصولی با متخلفان و سود جویان از راه وضع قوانین و ضوابط قضایی و نیز نظارت مأموران محیط زیست و جنگلبانی
 – و اقداماتی چون فرق مراتع، کود پاشی، جلوگیری از تبدیل مراتع به زمین‌های کشاورزی، تعادل میان مرتع و دام می‌تواند در حفاظت و احیا و توسعه جنگل‌ها و مراتع استان مؤثر باشد.

شکل ۵۶-۱- چرای دام در مراتع جنوبی استان (مهران)

شکل ۵۵-۱- بوته‌کاری استان

پیشتر به‌الپیش

میزان دام‌های موجود در استان با احتساب دام‌های عشایر غیر بومی بیش از سه میلیون دام است. در حالی که ظرفیت مراتع استان فقط جوابگوی چرای دویست هزار رأس دام می‌باشد.

فعالیت

در چند سطر شکل روبه‌رو را توصیف کنید.

.....

.....

.....

.....

فعالیت

پیامدهای تخریب جنگل‌ها و مراتع استان را بنویسید.

- ۱- .....
- ۲- .....
- ۳- .....
- ۴- .....

شکل ۵۸-۱ فرسایش خاک و از بین رفتن مراتع

کاهش سرعت قطرات به زمین

شکل ۵۷-۱ تأثیرات مثبت گیاه بر روی زمین

فعالیت

- ۱- در شهرستان محل سکونت شما چه اقداماتی برای تقویت پوشش گیاهی صورت گرفته است؟
- ۲- به نظر شما مهم‌ترین عوامل از بین رفتن مراتع و جنگل‌ها در استان چیست؟
- ۳- به نظر شما سوزاندن زمین کشاورزی بعد از برداشت محصول چگونه به خاک آسیب می‌رساند؟

پیشتر به الیم

آیا می‌دانید در سال ۱۳۸۹ بیش از ۵۰ نقطه جنگلی در استان ایلام دچار آتش‌سوزی شده و ۷۰۰ هکتار از اراضی جنگلی استان از بین رفته است؟ دیگر مشکلات استان، آتش‌سوزی عمده زمین‌های کشاورزی بعد از برداشت گندم و ذرت است که متأسفانه در اثر ناآگاهی کشاورزان زمین قدرت حاصلخیزی خود را از دست می‌دهد، زیرا موجودات میکروسکوپی که وظیفه خاک‌سازی به‌عهده دارند، از بین می‌روند.

زندگی جانوری در استان

استان ایلام به دلیل موقعیت جغرافیایی و شرایط مساعد طبیعی و تنوع زیستگاه‌ها و رویشگاه‌های آن، دارای گونه‌های متعدد جانوری است. اکثر نقاط کوهستانی این استان در گذشته تا به امروز زیستگاه حیوانات وحشی مانند کل، بز، قوچ، میش کوهی، پلنگ، یوزپلنگ، گربه کوهی، کاراکال، خرس، گراز، گرگ، روباه، شغال، خرگوش، راسو، سنجاب، آهو و... بوده است. به منظور حفظ و احیای حیات وحش، مناطقی از استان نظیر کبیر کوه، دینار کوه، مانشت، کولک، شش کلان (رنو)، گچان و بانکول به عنوان مناطق حفاظت شده اعلام شده است و مناطقی چون بینا، بیجار و چکر و... به عنوان منطقه شکار ممنوع می‌باشند.

شکل ۱-۵۹- زندگی جانوری

پیشتر به الان

جاده، حیوانات وحشی را در ایلام به کام مرگ می کشد. وقوع این حوادث تا حدود زیادی ناشی از بی احتیاطی و ناآگاهی رانندگانی است که پدال سرعت خودرو را تبدیل به اسلحه شکاری این جانوران کرده و آنها را که سرمایه های زیست محیطی و گردشگری استان هستند به کام مرگ می فرستند. انقراض یا کمبود هر حیوان در چرخه حیات باعث عدم تعادل اکوسیستم و آسیب رسیدن به ما می شود.

سالانه ۴۰۰ میلیون رأس جانور از طریق شکار کشته و مجروح می شوند. استرس و ترسی که از صدای اسلحه در حیوان به وجود می آید، قابلیت تغذیه درست و ذخیره انرژی در حیوان برای زمستان را از آن می گیرد. در استان ایلام بیش از ده هزار قبضه اسلحه شکاری وجود دارد که اگر سالانه هر قبضه سلاح، صد عدد حیوان را شکار کند، یک میلیون جاندار تلف می شود.

پیشتر به الان

حیوانات در خطر انقراض استان ایلام

کل و بز وحشی: بزهای وحشی معمولاً به صورت دسته جمعی زندگی می کنند. بیشتر گله های ده تا بیست رأسی تشکیل می دهند. معمولاً گله به وسیله یک نر مسن و قوی رهبری می شود. این حیوانات در چند سال گذشته به نواحی مرزی پناه برده بودند. آخرین گونه این حیوانات به علت شکار افراد بی مسئولیت و ناآگاه در حال انقراض است.

کاراکال: این نوع گربه نادر به تازگی در ارتفاعات کبیرکوه ایلام با دوربین‌های مجهز تله مشاهده و از آن عکس‌برداری شده است. این نوع گربه وحشی از خانواده گربه‌سانان وحشی محسوب می‌شود که بیشتر در مناطق بیابانی و نیمه بیابانی زندگی می‌کند و معمولاً پرنده و حیوانات کوچک را شکار می‌کند و مانند پلنگ پس از شکار، طعمه خود را بالای درخت می‌برد.

پلنگ: این حیوان که به پلنگ ایرانی معروف است، در منطقه وچکبود آبدانان دیده شده است. پلنگ را باید آمیزه‌ای منحصر به فرد از زیبایی، ابهت، قدرت و وقار دانست. در گذشته در ایران ۱۰ گونه گربه‌سان زندگی می‌کردند که با انقراض شیر ایرانی و ببر خزر، امروزه پلنگ بزرگ جثه‌ترین گربه‌سان کشور محسوب می‌شود.

عقاب طلایی: عقاب طلایی نام خود را از پره‌های طلایی و برنزی تاج، سر و پشت گردنش گرفته است. مناطق صخره‌ای، چشم‌اندازهای کوهستانی را به زمین‌های هموار و مناطق جنگلی ترجیح می‌دهد. قلمرو آن تمام سطح استان است. انواع عقاب جزء گونه‌های جانوری حمایت شده از سوی سازمان حفاظت محیط‌زیست به‌شمار می‌آید.

مناطق حفاظت شده کبیرکوه: محدوده حفاظت شده کبیرکوه، یکی از بزرگ‌ترین زیستگاه‌های جانوری استان را تشکیل می‌دهد. در سال ۱۳۸۰ به‌عنوان منطقه حفاظت شده اعلام شد. این منطقه یکی از بکرترین مناطق کشور به‌شمار می‌آید. از گونه‌های گیاهی مهم این منطقه می‌توان به بلوط ایرانی، بنه، زالزالک، کیکم، لرگ، لاله واژگون، بادام کوهی و... اشاره کرد. گونه‌های مهم پستاندار در این منطقه عبارت‌اند از: کل، بز، میش، آهو، پلنگ، خرس، گراز.

شکل ۶۰-۱

پیشتر به الان

دانش آموزان گرامی و دوستدار طبیعت، در صورت مشاهده هر گونه شکار یا آتش سوزی جنگل با اداره محیط زیست استان تماس بگیرید. هر کدام از شما عزیزان می توانید با مراجعه به اداره محیط زیست عضو گروه همیاران محیط زیست شوید و نگهبانان طبیعت و حیوانات استان باشید. طبیعت استان به کمک شما نیازمند است.

فعالیت

- ۱- مزایای مناطق حفاظت شده را بنویسید.
- ۲- موارد اهمیت تالاب ها را ذکر کنید.

جدول ۳-۱- مناطق حفاظت شده و شکار ممنوع استان

ردیف	مناطق پنج گانه	نام منطقه	مساحت به هکتار	توضیحات
۱	پارک ملی	-	-	-
۲	آثار طبیعی - ملی	آثار طبیعی ملی دهلران	۱۴۰۰	شامل غار خفاش، چشمه قیر و آب گرم
۳	پناهگاه حیات وحش	-	-	-
۴	مناطق حفاظت شده	مانشت و قلارنگ	۳۳۰۰۰	شهرستان ایلام
		کولک	۵۰۰۰۰	شهرستان مهران
		دینارکوه	۳۰۰۰۰	شهرستان آبدانان
		کبیرکوه	۲۰۰۰۰	شهرستان دره شهر
۵	مناطق شکار ممنوع	بینا، بیجار و چکر	۵۰۰۰	شهرستان ایلام

پیشتر یک الپین

تالاب سیاب درویش: این تالاب در جنوب غربی ملکشاهی واقع شده است. مساحت آن در حدود چهار (۴) هکتار، حداقل درجه حرارت ۱۴ درجه سانتی گراد و میانگین بارندگی سالانه آن بیش از ۶۰۰ میلی متر است. تالاب دارای آب دائمی است و شکل آن دایره ای می باشد.

شکل ۶۱-۱- تالاب سیاب درویش

شکل ۶۲-۱- تالاب چکر باولی

اهمیت تالاب‌ها : تالاب‌ها به منزله سرمایه‌های ارزشمند، وظیفه تنظیم آب‌های زیرزمینی در محیط پیرامون، تعدیل آب و هوای محلی، صید ماهیان، تأمین منابع تعلیف دام و... را به عهده دارند.

معادن استان

استان ایلام با دارا بودن ۱۱ درصد گاز و ۶ درصد نفت (تولید روزانه ۱۵۶ هزار بشکه) کشور سومین استان تولیدکننده نفت و گاز در کشور به‌شمار می‌رود.

مهم‌ترین میدان‌های نفت و گاز استان شامل چشمه خوش، بیات، چنگوله، تنگ بیجار، سمند، کبیرکوه، هلیلان و بانکول می‌باشد. بزرگ‌ترین میدان نفتی غرب کشور، میدان نفتی اناران با ذخیره بیش از یک میلیارد بشکه نفت قابل بهره‌برداری است. عمده نفت استان از طریق چندین رشته لوله به استان خوزستان انتقال می‌یابد. با توجه به وفور ماده خام نفت، با ایجاد پالایشگاه نفت و پتروشیمی در استان می‌توان گام‌های بلندی در جهت صنعتی کردن و اشتغال‌زایی برداشت.

شکل ۶۴-۱- نیم‌رخ طولی چاه‌های نفتی و سازنده‌های زمین‌شناسی در استان

شکل ۶۳-۱- لوله نفتی میدان چشمه خوش دهران - اهواز

پیشتر بداندیم

اولین چاه نفت جهان در سال ۱۲۳۷ شمسی در عمق بیست و یک متری در پنسلوانیای آمریکا کشف شد. اولین چاه ایران در شهر مسجد سلیمان در سال ۱۲۸۷ به نفت رسید. این چاه ۳۶۰ متر عمق داشت که از آن روزانه ۳۶۰۰۰ لیتر نفت استخراج می‌شد. این چاه به «چاه شماره یک» معروف است و هم‌اکنون به صورت موزه تحت نظارت شرکت ملی مناطق نفت خیز جنوب قرار دارد.

چشمه‌های آب گرم

در دامنه‌های جنوبی سیاه‌کوه، ده‌ها چشمه آب گرم با قدرت آبدهی 400 لیتر در ثانیه به وجود آمده است. با توجه به اینکه درجه حرارت آب این چشمه به 41 درجه می‌رسد جزء چشمه‌های آب گرم است. منطقه از لحاظ مطالعات زمین‌شناسی برای جغرافی‌دانان و زمین‌شناسان دارای اهمیت بوده و خواص چشمه‌های آب گرم برای درمان امراض پوستی و روماتیستی مناسب است.

شکل ۶۶-۱- چشمه‌های آب گرم دامنه سیاه‌کوه

شکل ۶۵-۱- چشمه قیر و نفت دامنه سیاه‌کوه

فعالیت

- ۱- با مشورت با دبیر خود رابطه بین گسل و چشمه قیر را بنویسید.
- ۲- دلایل گرم بودن آب چشمه‌های آب گرم را بنویسید.

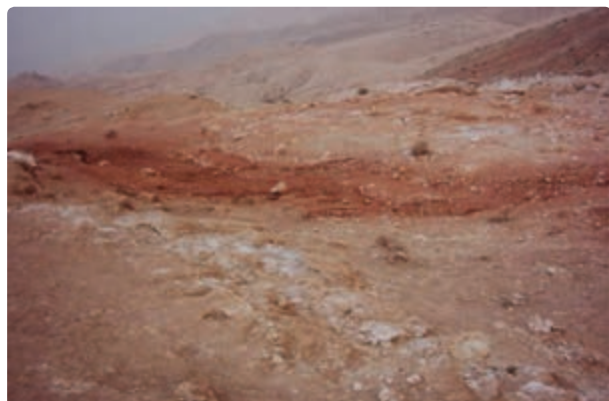
پیشنهادات

در اکثر نواحی جهان که در معرض فعالیت‌های شدید تکتونیکی قرار دارند، چشمه‌های آب گرم فعالیت دارند. حرارت این چشمه‌ها به نوع و ساختمان زمین‌شناسی که آب از آنها عبور می‌کند، بستگی دارد. هر قدر آب این چشمه‌ها به مناطق عمیق‌تر نفوذ کند و سرعت رسیدن به سطح بیشتر باشد، دمای آب بالاتر است. وجود گسل‌ها و شکستگی‌ها در دامنه‌های تاقدیس عامل به وجود آمدن چشمه‌های آب گرم هستند.

در استان فعالیت‌های آتشفشانی رخ نداده و به همین دلیل ذخایر معدنی فلزی استان (آهن، مس، طلا و...) ناچیز است. ذخایر غیر فلزی استان شامل گچ، سنگ آهک (ماده اولیه سیمان)، دولومیت، بیتومین (قیر طبیعی)، سنگ ساختمانی، سلیستن و... است.

شکل ۶۷-۱- معادن استان

گچ: ذخایر آن نامحدود برآورد می‌شود. مناطق دهلران، مهران، بولی آبدانان از جمله مناطق مستعد دارای ظرفیت گچ است. تولیدات کارخانه گچ دهلران جزء گچ‌های مرغوب کشور به‌شمار می‌آید.

آهک: ظرفیت عظیم آهک در استان ایلام در مناطق هلیلان ایلام آبدانان و مهران قابل توجه است. کارخانه سیمان ایلام و دهلران جهت استفاده از این معادن احداث شده است.

سلیستن در مناطق دهلران و آبدانان وجود دارد که در صنعت و حفاری‌های نفتی استفاده دارد.

جغرافیای طبیعی استان

بیتومین یا قیر طبیعی با ارزش ترین ماده معدنی است که در هلیلان ایلام، ایوان، دهلران و ملکشاهی به وفور یافت می شود.
سنگ های ساختمانی چون مرمریت، سنگ آهک، گچ و... در سطح استان فراوان است.

شکل ۶۸-۱- کارخانه سیمان ایلام

فعالیت

در اطراف محل سکونت شما چه معادنی وجود دارد و چه تأثیری در ساختار زندگی مردم دارد؟

درس ۵ مخاطرات طبیعی و مسائل زیست محیطی استان

مخاطرات طبیعی استان

الف) سیل: استان ایلام به دلیل قرار گرفتن در دامنه‌های پرشیب زاگرس، نوع خاک، کمبود پوشش گیاهی، بارش باران‌های رگباری در اوایل بهار و پاییز در برخی مناطق، سیل‌های عظیمی به وقوع می‌پیوندد.

فعالیت

آیا در محل زندگی شما سیل اتفاق افتاده است؟ به نظر شما علت وقوع آن چیست؟

شکل ۶۹-۱- فرسایش خاک به وسیله رواناب در استان

پیشنهاد ما

میزان کل فرسایش به دلیل از بین بردن مراتع و جنگل‌های استان سالانه حدود ۴۷ میلیون تن است که معادل تخریب ۱۰ هزار هکتار زمین زراعی است.

چرا ساکنان استان، اولین و آخرین بارندگی‌ها را بیشتر عامل ایجاد سیل می‌دانند؟

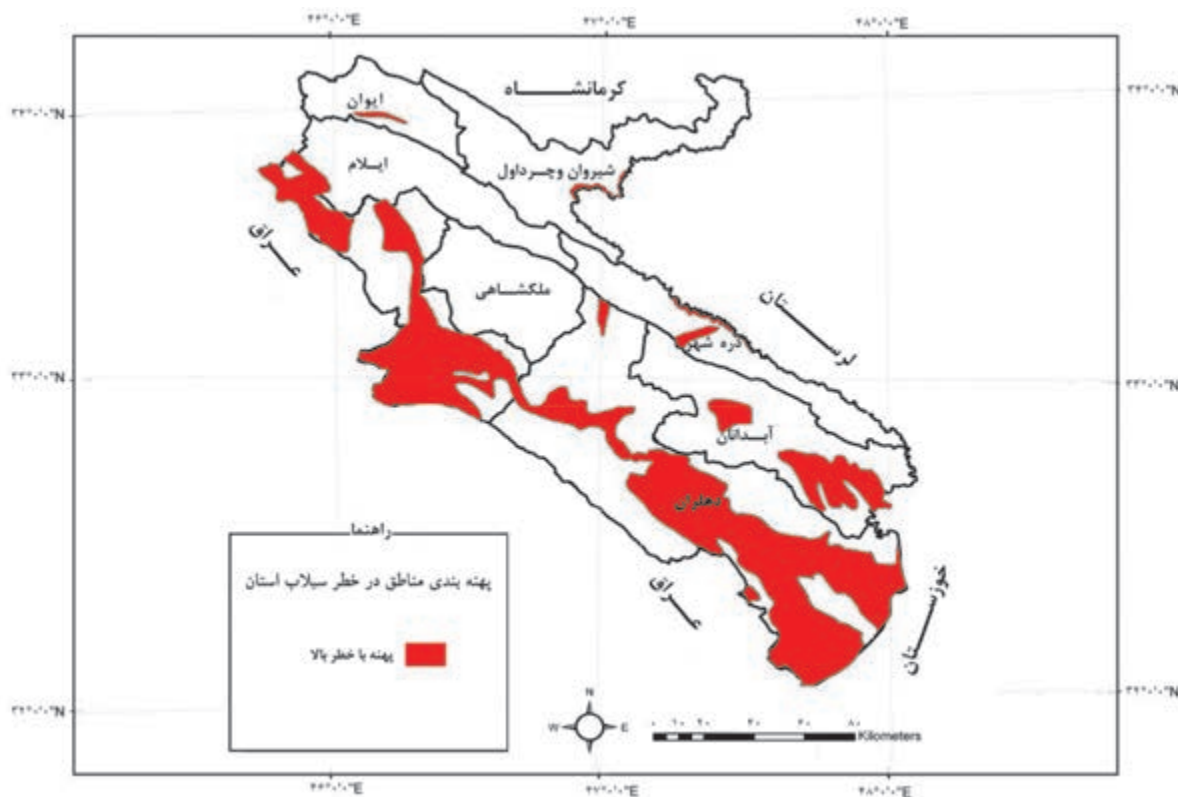

.....

.....

.....

با توجه به این که اکثر روستاها و شهرهای استان در حاشیه رودها، مخروطه افکنه و دشت‌های سیلاب‌گیر استقرار یافته‌اند، خطر وقوع سیلاب همواره وجود دارد. بر اساس آمار موجود بیشترین خطر وقوع سیل در شهرستان‌های دهلران و مهران به دلیل تمرکز و بهم پیوستن آبراهه‌ها بوده است.

شکل ۷۰-۱. نقشه پراکنندگی خطر سیلاب در استان

فعالیت

با توجه به (شکل ۷۰-۱) بیشترین خطر سیلاب در چه شهرستان‌هایی وجود دارد؟
با توجه به شکل روبه‌رو هدف از ایجاد آب بند را بنویسید.

.....
.....
.....
.....
.....

پیشتر یک‌الیم

تغییرات اقلیمی و گرم شدن کره زمین: میزان گازکربنیک و سایر گازهای موجود در اتمسفر، بعد از انقلاب صنعتی افزایش یافته است. با افزایش گاز کربنیک، و گرم شدن کره زمین شرایط هیدرولوژی از قبیل بارندگی، درجه حرارت و تبخیر و تعرق تغییر می‌کند که به تبع، وقوع یا عدم خشک‌سالی نیز قابل بررسی است.

ب) تغییرات اقلیمی و پیامدهای آن در استان

- کاهش بارندگی در ده سال اخیر در استان
  - کاهش سطح آب‌های زیرزمینی و خشک و کم آب شدن چشمه‌ها و رودهای استان
  - کاهش تعداد روزهای سرد و ابری
  - خشک شدن جنگل‌های بلوط و بنه و سایر گونه‌های درختی
- آیا می‌توانید موارد دیگر را ذکر کنید؟

پ) خشک‌سالی: با توجه به شرایط آب و هوایی، تغییرات اقلیمی در استان منجر به وقوع خشک‌سالی می‌شود. در سال‌های

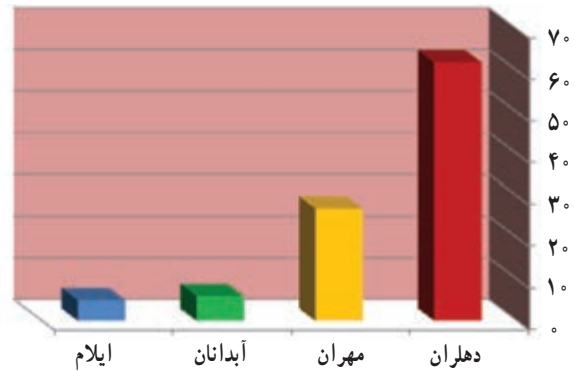
اخیر خشک‌سالی باعث کم شدن آب پشت سدها، خشک شدن چشمه‌ها و نیز از بین رفتن محصولات کشاورزی و خشک شدن جنگل و مراتع استان شده است. خشک‌سالی در نواحی جنوب و غرب استان شدیدتر است. با توجه به تغییرات اقلیمی دوره‌های خشک‌سالی ممکن است طولانی مدت باشد.

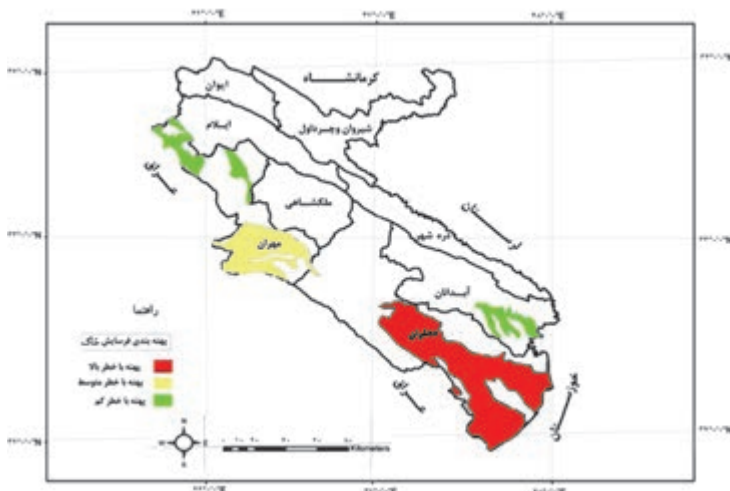
اقدامات قبل از بروز خشک سالی

- ایجاد سد و عملیات آبخیزداری برای تقویت سفره های زیرزمینی
- ساخت کانال و هدایت رودها و نهرها به مناطق مستعد خشک سالی
- برنامه ریزی برای کنترل خشک سالی و کاهش اثرات مخرب آن
- بیمه خشک سالی، آموزش همگانی و اصلاح الگوهای کشاورزی

ت) فرسایش بادی (بیابانی): در مناطقی از استان با مساحت ۴۲۴۵۱۸ هکتار (۲۱ درصد از اراضی استان) خطر بیابان زایی و شکل گیری ماسه های روان وجود دارد. فرسایش بادی شامل مناطق عین خوش - ابوغویر - حسن قندی در شهرستان دهلران می باشد. به علت فقر پوشش گیاهی و همجواری با بیابان های عراق و عربستان و تبخیر شدید، پدیده بیابان زایی در حال گسترش است. به نظر شما در استان ایلام در زمینه بیابان زایی چه اقداماتی انجام گرفته است؟

شکل ۲۱-۱ درصد وسعت شهرستان های در خطر بیابان زایی

شکل ۲۲-۱ نقشه مناطق در معرض خطر فرسایش بادی استان

شکل ۷۴-۱ طرح بیابان‌زدایی دشت عباس

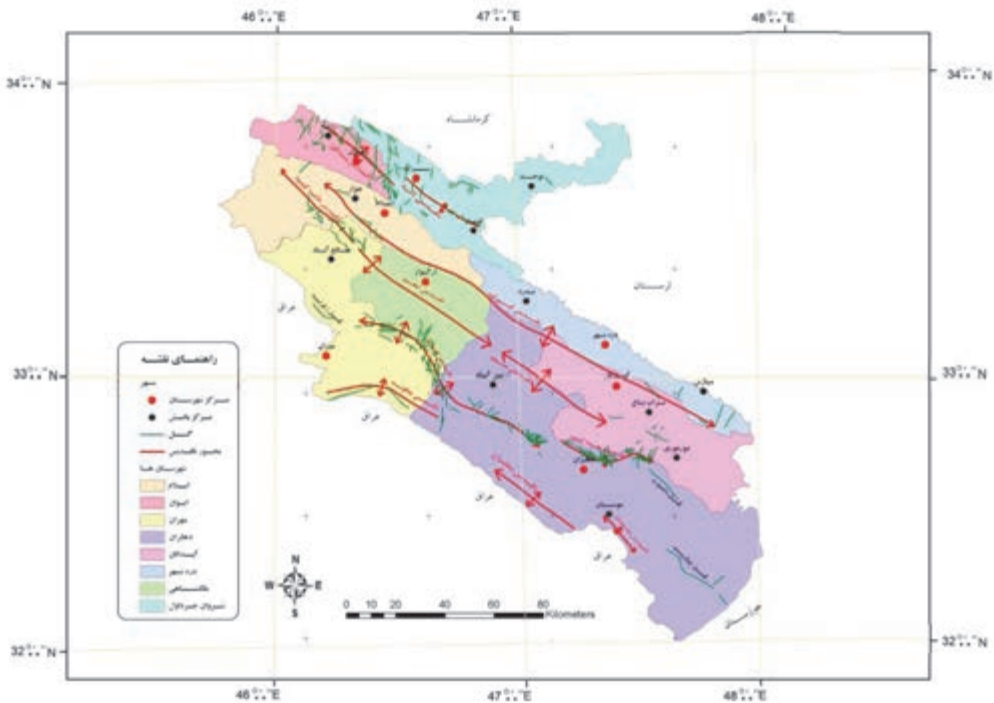
شکل ۷۳-۱ فرسایش بادی در ماسه‌زارهای بیابانی استان

پیشنهادات

نواحی بیابانی استان منبع بزرگ انرژی خورشیدی و بادی به حساب می‌آید و محل مناسبی برای پرورش شتر و شتر مرغ است.

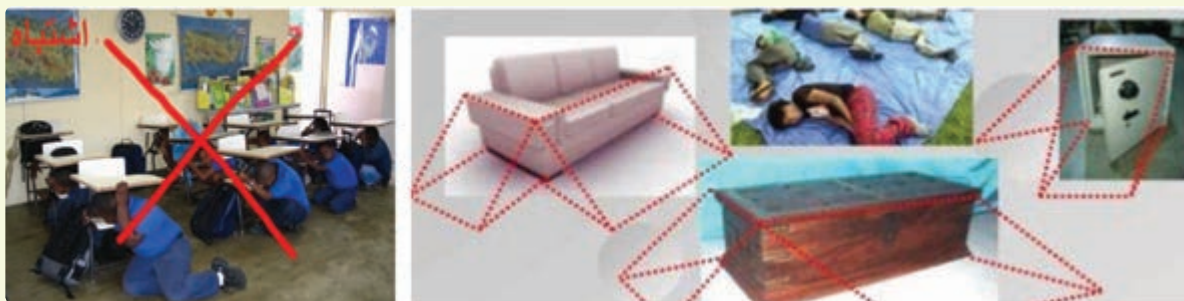
ث) زلزله: استان ایلام در مناطق با خطر زلزله‌خیزی متوسط قرار گرفته است و زلزله‌ویرانگری در استان رخ نداده است.

شکل ۷۵-۱ نقشه گسل‌های استان ایلام

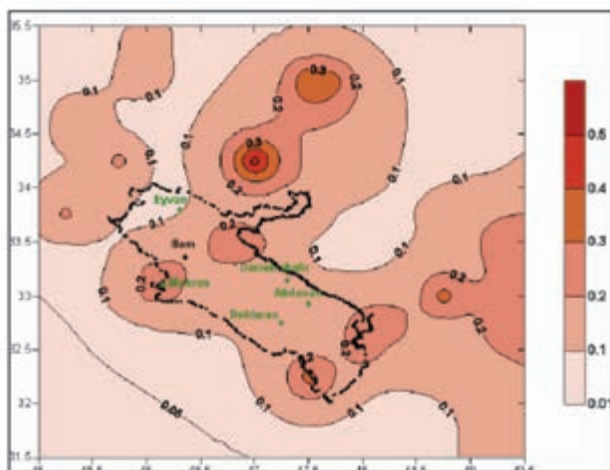

هنگامی که ساختمان‌ها تخریب می‌شوند، وزن سقف که بر روی اشیاء و مبلمان فرود می‌آید، آنها را درهم می‌کوبد و فضای خالی‌ای را در کنار آنها ایجاد می‌کند. هر اندازه اشیاء بزرگ‌تر و محکم‌تر باشند، احتمال زنده ماندن افرادی که به آن پناه می‌برند، بیشتر می‌شود. پس هنگام وقوع زلزله در کنار اجسام سنگین پناه بگیرید.

دلایل عدم وقوع زلزله‌های مخرب در استان عبارت‌اند از :

- ۱- کوتاه بودن طول خطوط گسل در استان (کمتر از ۲۰ کیلومتر) که در نتیجه میزان انرژی آزاد شده کم است.
- ۲- جنس سنگ کوه‌های استان رسوبی (آهک و گچ) است و قسمت اعظم فشار به وسیله لایه‌های رسوبی جذب می‌گردد.

شکل ۷۷-۱ نقشهٔ بهینه‌بندی

شکل ۷۶-۱- گسل سیاه‌کوه (طول ۷ کیلومتر)

مناطق زلزله خیز استان

بیشتر بدانیم

فعال ترین خط گسل استان، (شکل ۷۵-۱) در جنوب شهرستان دهلران (از روستای جلیزی شروع می شود و تا مرز عراق) به طول ۴۰ کیلومتر ادامه می یابد. آخرین فعالیت این شکستگی مربوط به شهریور ۱۳۸۷ می باشد که بیش از بیست بار زمین در طی چندین هفته لرزید. این گسل دارای دوره های بازگشت ۳۰ ساله، با بزرگی حداکثر ۵/۵ ریشتر بوده است.

فعالیت

با توجه به (شکل ۷۷-۱) بیشترین میزان لرزش در چه شهرستانی است؟

ج) زمین لغزه استان : زمین لغزه یکی از مخاطرات طبیعی در استان به شمار می آید. در صورت شناسایی کانون های زمین لغزش و تهیه نقشه های خطر می توان با ارائه راهکارهای مناسب مانع ایجاد خسارات بیشتر شد. یکی از بزرگ ترین زمین لغزه های جهان با مساحت بیش از ۶۰ کیلومتر مربع در شهرستان دره شهر (محدوده گرزلنگر - مرادآباد) رخ داده است .

لغزش : حرکت و جابه جایی یکپارچه بخشی از مواد سخت دامنه بر روی سطح نرم را، لغزش می گویند.

شکل ۷۸-۱

جغرافیای طبیعی استان

عواملی همچون وجود آب‌های روان جریان‌های سیلابی و زلزله در تشدید این پدیده مؤثر است. از دیگر زمین‌لغزه‌های استان می‌توان به لغزش سنگ سفید در شیروان چرداول، شترمل چوار و کوه نخجیر در صالح‌آباد... اشاره نمود.

پیشتر یک آهک

لغزش شترمل چوار

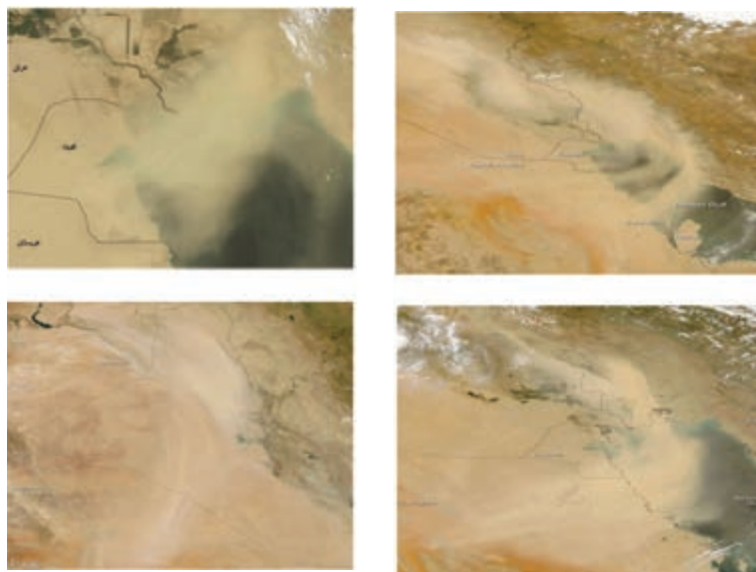
زمین لغزه شترمل چوار: نزدیکی شهر چوار در جایی به نام شترمل این پدیده رخ داده است. زمین لغزش بر روی رودخانه چوار سدی طبیعی ایجاد نموده اما رودخانه با برش دادن لایه‌های آهک، تنگه عمیق را ایجاد کرده است. این پدیده یکی از رویدادهای جذاب در زمین‌شناسی است.

به نظر شما پدیده زمین لغزه چه تفاوتی با زمین لرزه دارد؟

مسائل زیست محیطی استان

رشد جمعیت شهری، روند سریع مهاجرت از روستاها به شهرها، آلودگی کارخانه‌های گچ، سیمان و چاه‌های نفت، باعث افزایش پس‌ماندها، پساب‌ها و زباله شده است. لذا آلودگی آب در محیط‌های مختلف قابل مشاهده است.

الف) آلودگی هوای استان

شکل ۷۹-۱- تصاویر ماهواره‌ای گرد و غبار در استان‌های جنوب و غرب کشور

علل آلودگی هوای استان

۱) عوامل طبیعی (گرد و غبار): هوای منطقه در همه فصول به خصوص از ماه اردیبهشت به طور متناوب تحت تأثیر پدیده گرد و غبار قرار می گیرد. در ده سال گذشته این پدیده در سطح استان بسیار گسترده شده است. شهرهای دهلران و مهران به علت ارتفاع کم و همجواری با بیابان های عراق و عربستان در معرض آسیب بیشتری قرار دارند.

مهم ترین دلایل ایجاد گرد و غبار در استان عبارت اند:

- ◆ گرد و غبار بیابان های عربستان، عراق و سوریه
  - ◆ کمبود طرح های بیابان زدایی کشورهای همسایه و پی آمد جنگ های منطقه خلیج فارس
  - ◆ خشک سالی های اخیر و فرسایش بادی در دشت های جنوبی استان
- آیا می توانید موارد دیگری را ذکر کنید؟

شکل ۸۰-۱- توفان خاک - دهلران

۲) عوامل انسانی: مهم ترین منابع آلاینده انسانی عبارت اند از وسایل نقلیه موتوری، دودکارخانه های گچ، سیمان، آجر، چاه های نفتی و ...

فعالیت

آیا به نظر شما پدیده وارونگی دما و آلودگی هوا در شهر ایلام اتفاق می افتد؟ دلایل آن را ذکر کنید.

پیشنهاد ما

توفان و گرد و غبار یازدهم اردیبهشت ۱۳۸۷ شهر دهلران را درنوردید. غلظت غبار به اندازه ای بود که شهر برای مدتی کاملاً تاریک شد و چند سانتی متر خاک بر روی زمین رسوب کرد (شکل ۷۳-۱).

جغرافیای طبیعی استان

از دیگر موارد آلودگی می‌توان به چاه‌های نفتی استان اشاره کرد که در تمام طول سال گاز آنها در حال سوختن است.

شکل ۸۱-۱- منابع آلوده‌کننده محیط در استان

فعالیت

- ۱- به نظر شما مهم‌ترین راه‌های کاهش گرد و غبار در استان ایلام چیست؟
- ۲- روش‌های صحیح دفع زباله‌های شهری و روستایی را با کمک از دبیر خود ذکر کنید.
- ۳- نظر خود را در مورد شکل زیر بنویسید.

ب) آلودگی آب‌های استان: آب‌های سطحی استان به‌شدت در معرض انواع آلودگی قرار دارند. به دلیل استقرار شهرها و روستاهای استان در مجاورت رودها و نبود سیستم تصفیه فاضلاب آب‌های سطحی آلوده می‌شوند. از دیگر موارد آلودگی آب می‌توان به استفاده از سموم و آفات کشاورزی و ریختن مواد سمی در آب توسط افراد ناآگاه و آلودگی نفتی اشاره کرد.

شکل ۸۲-۱- آلودگی رودهای استان

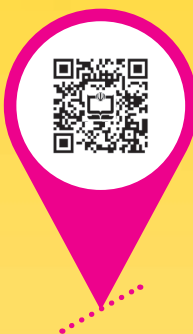
پیشتر به انیمیشن

۱۵ خرداد روز جهانی محیط زیست

به مناسبت روز جهانی محیط زیست در ایران ۱۵ تا ۲۱ خرداد به‌عنوان هفته محیط زیست نام‌گذاری شده است. دبیر گرامی و دانش‌آموز عزیز با همکاری مدرسه خود و احترام به محیط زیست، یک روز را به پاکسازی طبیعت اختصاص دهید.

فصل دوم

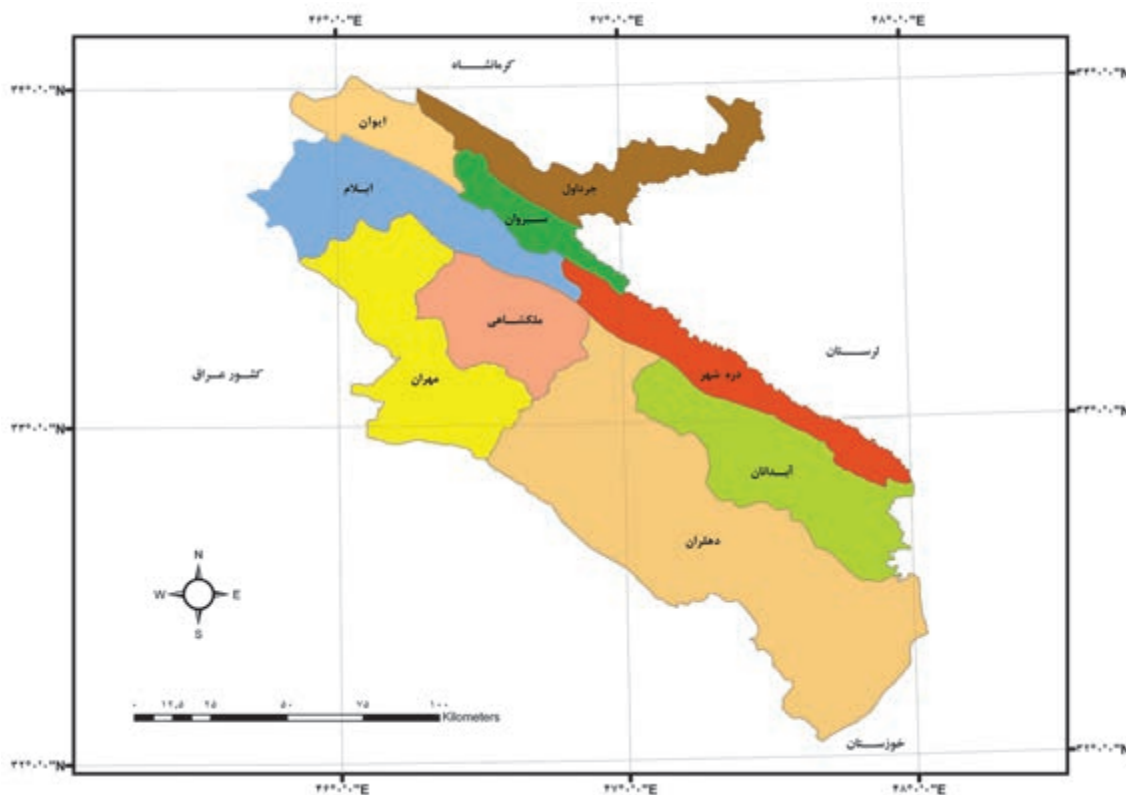
جغرافیای انسانی استان ایلام

درس ۶ تقسیمات سیاسی استان

بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۹۱، این استان دارای ۹ شهرستان، ۲۱ بخش، ۲۳ شهر و ۴۰ دهستان است.

شکل ۱-۲- نقشه تقسیمات سیاسی استان ایلام به تفکیک شهرستان و بخش

فعالیت

با توجه به نقشه تقسیمات سیاسی شکل (۲.۱ و ۲.۶) کدام یک از بخش‌های استان در سال ۱۳۸۷ با تصویب هیئت وزیران از مهران جدا شد و به شهرستان تبدیل گردید؟

پیشتر بدانیم

ایلام در سال ۱۳۱۶ جزء استان پنجم یعنی کرمانشاه بود. در سال ۱۳۴۳ به فرمانداری کل تبدیل شد و در سال ۱۳۵۳ به علت موقعیت مهم سیاسی و مرزی به صورت استان درآمد.

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی استان ایلام - آبان ماه ۱۳۸۸

شهرستان	وسعت کیلومتر مربع	آبادی‌های دارای سکنه (تعداد)	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر	جمعیت
ایلام	۲۱۶۵	۹۸	مرکزی	ایلام	ده‌پاین میش‌خاص	چال‌سرا جعفرآباد	ایلام	۱۶۰۳۵۵
			چوار	چوار	ارکوازی بولی	مورت گنجوان	چوار	۵۶۶۹
آبدانان	۲۳۸۵	۶۳	مرکزی	آبدانان	ماسبی جابرانصار	انجیره هفت‌چشمه	آبدانان	۲۱۹۳۴
			کلات	مورموری	مورموری آب‌انار	مورموری آب‌انار	مورموری	۳۵۲۳
			سراب‌باغ	سراب‌باغ	چم‌کیود سراب‌باغ	هزارانی سراب‌باغ	سراب‌باغ	۲۳۳۱
ایوان	۹۰۳/۴	۶۹	مرکزی	ایوان	سراب نبوت	سراب نبوت	ایوان	۲۷۸۸۳
			زرنه	زرنه	کلان زرنه	کلان ترن	زرنه	۲۹۲۶
دره‌شهر	۱۴۸۰	۹۹	مرکزی	دره‌شهر	ارمو زرین‌دشت	ارمو دشت‌آباد علیا	دره‌شهر	۱۸۴۰۰
			بدره	بدره	دوستان هندمینی	ولی‌عصر چشمه‌شیرین	بدره	۳۷۸۴
			ماژین	ماژین	کولکنی ماژین	گدارنمک میدان‌خلف	-	-

جغرافیای انسانی استان

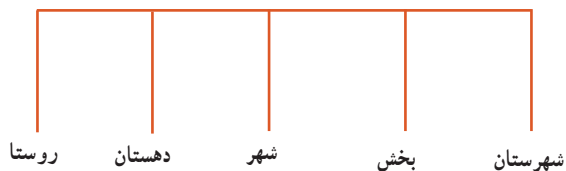
شهرستان	وسعت کیلومتر مربع	آبادی‌های دارای سکنه (تعداد)	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر	جمعیت
دهلران	۶۸۱۱	۱۲۷	مرکزی	دهلران	اناران	بیشه‌دراز	دهلران	۲۸۳۲۰
			زیرین‌آباد	پهله	سیدناصرالدین سیدابراهیم	بردی	میمه	۲۲۸۸
						پهله	پهله	۴۴۲۶
			موسیان	موسیان	ابوغریو دشت‌عباس نهرعنبر	ابوغریو دشت‌عباس بره‌بیجه	موسیان	۳۰۸۹
شیروان چرداول	۲۲۳۶	۲۳۱	مرکزی	سرآبله	آسمان‌آباد شباب بیجنوند	آسمان‌آباد شباب بلاوه‌ترسفل	سرآبله آسمان‌آباد	۹۸۰۴ ۵۹۰۸
			شیروان	لومار	کارزان زنګوان لومار	چشمه‌پهن سرتنگ مله‌ماران‌لومار	لومار	۲۷۱۴
			هلیلان	شرکت توحید	زردلان هلیلان	پیازآباد شهرک توحید	شهرک توحید	۶۴۲
ملکشاهی	۲۰۲۰		مرکزی	ملکشاهی	شوهان چمزی	دول‌کبود خوشادول گنبد پیرمحمد	ملکشاهی دلگشاه	۱۴۳۳۴ ۴۲۱۸
			گچی	مهر	گچی کیبرکوه	مهر قلعه جوق	مهر	۱۲۳۸
مهران	۲۱۴۶	۱۲	مرکزی	مهران	محسن‌آباد	اسلامیه	مهران	۱۳۲۷۶
			صالح‌آباد	صالح‌آباد	هجدان دشت	ریکا	صالح‌آباد	۱۹۵۶

فعالیت

۱- تقسیمات سیاسی شهرستان محل زندگی خود را با توجه به شکل تکمیل کنید.

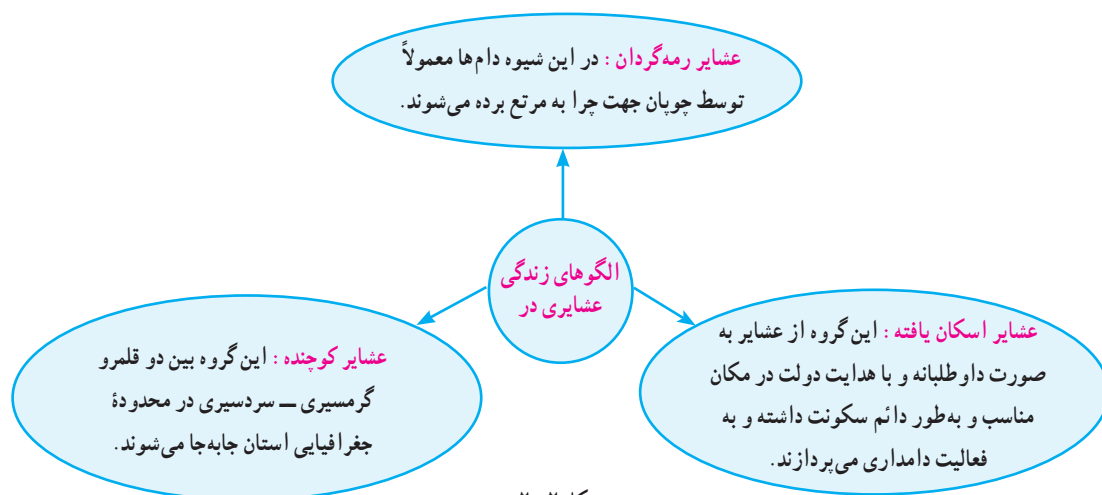
دروس ۷ شیوه‌های زندگی در استان

در استان ایلام با توجه به شرایط آب و هوایی و محیط مساعد طبیعی از قدیم سه نوع شیوه زندگی: کوچ نشینی، روستا نشینی و شهرنشینی شکل گرفته است.

زندگی کوچ نشینی در استان

استان ایلام به دلیل داشتن پوشش گیاهی و آب و هوای متنوع، از گذشته دور شرایط مساعدی را برای زندگی کوچ نشینی فراهم کرده است.

شکل ۲-۲

با اجرای سیاست اسکان عشایر تحولات اجتماعی، توسعه شهرها و روستاها و مشکلات محیطی مانند خشک سالی این شیوه زندگی رو به کاهش است.

جمعیت عشایری استان با تعداد ۹۷۳۶ خانوار و ۵۹۴۲۵ نفر، ۱۱ درصد از جمعیت استان را تشکیل می‌دهند. در استان فاصله بین بیلاق و قشلاق کوتاه است. کوچ‌ها در داخل استان و عمدتاً عمودی است، یعنی کوچ از دشت‌ها به ارتفاعات و برعکس انجام می‌گیرد.

استان ایلام هر ساله در مراتع قشلاقی پذیرای ایلات معروف بیرانوند، زنگنه و زوله و جمیر از استان‌های مجاور می‌باشد. اقتصاد عشایر استان: اصلی‌ترین فعالیت جامعه عشایر دامداری است که وجه غالب حیات اقتصادی خانواده‌های عشایری استان را تشکیل می‌دهد. عشایر استان با «۱/۳۹۶/۴۸۲» رأس دام ۵۶ درصد از کل دام استان را در اختیار دارند و با تولیدات دامی و برخی از صنایع دستی خاص نقش قابل توجهی در اقتصاد استان ایفا می‌کنند.

شکل ۲-۴- صنایع دستی عشایر استان ایلام

شکل ۲-۳- محصولات و تولیدات عشایر استان

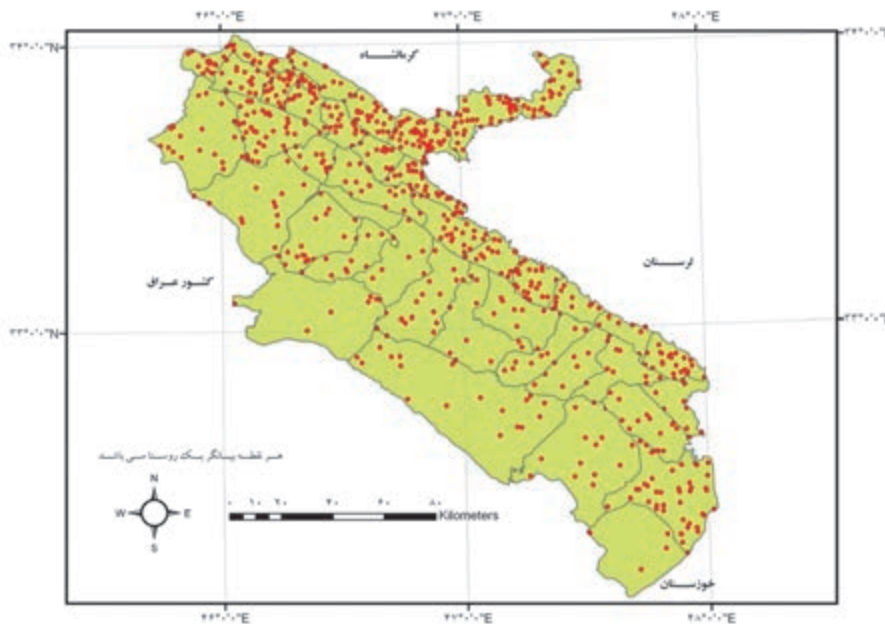

جدول زیر را کامل کنید:

ویژگی فرهنگی - اجتماعی	فعالیت اقتصادی	مشکلات زندگی	شیوه زندگی
			کوچ نشینی

زندگی روستایی

طبق سرشماری سال ۱۳۹۰، ۳۵/۷۴ درصد (۱۹۹۳۲۷ نفر) از جمعیت استان در روستاها ساکن بوده‌اند. نحوه پراکندگی سکونتگاه‌های روستایی استان متأثر از شرایط جغرافیایی استان بوده است. به شکل ۲-۵ توجه کنید، اغلب سکونتگاه‌های روستایی استان ایلام در کدام نواحی استقرار یافته‌اند؟ چه عواملی در نحوه استقرار سکونتگاه‌های روستایی نقش بیشتری داشته‌اند؟ تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی دو دهه گذشته در کشور منجر به اهمیت یابی نواحی غربی و جنوبی همجوار با کشور عراق شده است؛ به نحوی که در آن نواحی جمعیت روستاها نسبت به گذشته بیشتر شده و اسکان دوباره جمعیت روستایی را به دنبال داشته است.

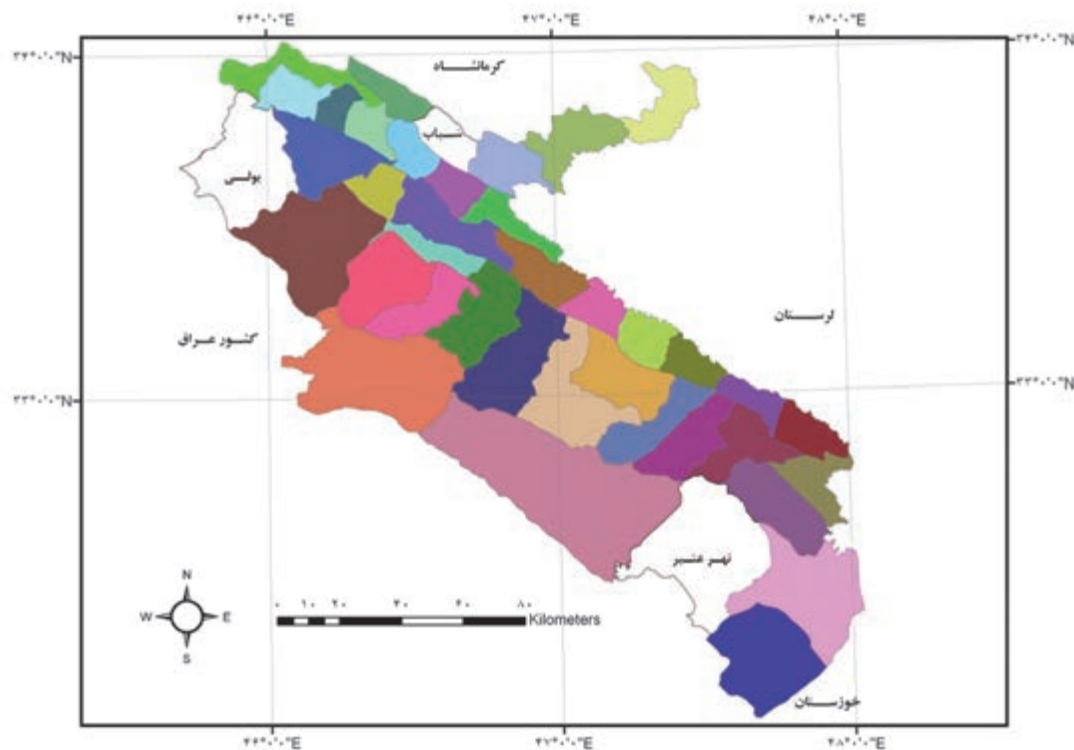

شکل ۲-۵- نقشه پراکندگی روستاها در استان ایلام

جدول ۲-۲- مقایسه تعداد و جمعیت روستاها در سه دهستان استان

دهستان	بیش از ۱۰۰۰ نفر	۵۰۰ تا ۹۹۹ نفر	۱۰۰ تا ۴۹۹ نفر	۵۰ تا ۹۹ نفر	کمتر از ۴۹ نفر	خالی از سکنه	دارای سکنه	جمع	تعداد خانوار	کل جمعیت
دهستان نهر عنبر	۰	۴	۵	۰	۴	۳	۱۳	۱۶	۶۲۲	۴۰۳۷
دهستان شباب	۲	۱	۱۴	۲	۱	۱	۲۰	۲۱	۲۰۳۶	۱۱۰۰۴
دهستان بولی	۰	۰	۷	۳	۷	۳	۱۷	۲۰	۳۶۳	۱۶۴۶

شکل ۲-۶- نقشه تقسیمات سیاسی بر حسب دهستان

فعالیت

چه رابطه‌ای بین موقعیت جغرافیایی دهستان‌های مورد مطالعه در شکل ۲-۶ و اطلاعات جدول ۲-۲ وجود دارد؟ نتایج خود را در دو سطر بنویسید.

- ۱- .....
- ۲- .....

جغرافیای انسانی استان

شکل روستاها: از نظر شکل ظاهری، روستاها در استان ایلام بیشتر شکل متمرکز (مجموع) دارند. شرایط جغرافیایی استان از قبیل کمبود منابع آب و خاک منجر به شکل گیری روستاهای متمرکز شده است. در نواحی مختلف استان روستاهای طولی (خطی) تحت تأثیر شرایط محیطی شکل گرفته است. شکل ناهمواری یعنی وجود دره‌ها و همچنین وجود رود و جاده منجر به شکل گیری روستاهای طولی در استان شده است.

شکل ۷-۲- نمونه روستای متمرکز
(روستای باولگ، شهرستان ملکشاهی)

شکل ۸-۲- نمونه روستای خطی
(روستای لرنی، سیروان)

سؤال: آیا عامل مذهب (وجود امام زاده) در شکل گیری سکونتگاه‌های روستایی استان نقش داشته است؟ در نواحی دشتی استان ایلام متأثر از شرایط اقلیمی و همچنین ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی نوع خاصی از خانه‌های روستایی یعنی خانه‌هایی با فضاهای باز بیشتر شکل گرفته است. در سکونتگاه‌های روستایی این نواحی تراکم خانه‌های روستایی کمتر است. به نظر شما چه عواملی در شکل گیری این سکونتگاه‌های روستایی دخالت داشته‌اند؟ در نواحی پایکوهی و کوهستانی استان طرح خانه‌های روستاییان با نواحی دشتی تفاوت دارد. در این نواحی شرایط محیطی ویژه ناحیه کوهستانی و محدودیت فضای سکونت منجر به شکل گیری سکونتگاه‌هایی با بافت فشرده‌تر و تراکم بیشتر مساکن شده است. با توجه به تفاوت‌های محیطی و اجتماعی و اقتصادی در نواحی مختلف استان، بافت سکونتگاه و قطعات زمین‌های زراعی در نواحی دشتی منظم‌تر از سایر نواحی استان است.

شکل ۱۰-۲- زمین زراعی نامنظم روستای حیوند، شهرستان سیروان

شکل ۹-۲- زمین زراعی منظم دشت عباس، شهرستان دهلران

فعالیت

به شکل‌های ۹-۲ و ۱۰-۲ توجه کنید، به نظر شما دلایل منظم و نامنظم بودن زمین‌های زراعی در مناطق دشتی و پایکوهی استان چیست؟

مصالح ساختمانی مساکن روستایی: با توجه به شرایط محیطی استان، مصالح ساختمانی سکونتگاه‌های روستایی در نواحی کوهستانی و دشتی تفاوت بارزی دارد.

در نواحی پایکوهی و کوهستانی استان بیشتر مصالح ساختمانی مورد استفاده روستاییان از سنگ و گل است. سقف خانه‌های روستاییان نیز مسطح است.

سؤال: به نظر شما مصالح ساختمانی مساکن روستاییان در نواحی هموار و دشتی استان بیشتر از چه موادی تشکیل شده است؟

امروزه به دلیل گسترش فناوری و ارتباطات بیشتر بین نواحی روستایی و شهری استان، مصالح مورد استفاده روستاییان استان ایلام دستخوش دگرگونی شده است و از این لحاظ تفاوت کمتری بین مصالح ساختمانی جدید مورد استفاده نقاط روستایی و شهری استان وجود دارد.

منابع درآمد روستاییان: بخش اعظم جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی استان، زندگی‌شان از طریق فعالیت‌های کشاورزی می‌گذرد. بهره‌برداری خانوادگی مبتنی بر مالکیت فردی، شیوه غالب تولید زراعی در جامعه روستایی استان است.

جغرافیای انسانی استان

به طور کلی درآمد اصلی جمعیت روستایی استان مبتنی بر زراعت و دامداری است. باغداری، صنایع دستی و زنبورداری و... از دیگر منابع درآمدی روستاییان استان می باشد. با توجه به شرایط جغرافیایی و مکان استقرار سکونتگاه‌های روستایی استان، منابع درآمد روستاییان در نواحی مختلف تفاوت دارد. در روستاهای نواحی دشتی استان با بهره‌گیری از منابع آب و خاک، زراعت رواج بیشتری دارد. فعالیت دامداری و زنبورداری و همچنین صنایع دستی مبتنی بر بافت قالی، قالیچه و گلیم در کنار زراعت، از فعالیت‌های اصلی روستاییان نواحی پاکوهی و کوهستانی استان به‌شمار می‌رود.

شکل ۱۱-۲- منابع درآمد روستاییان

زندگی شهری

شهرنشینی در استان ایلام به معنای مفهوم امروزی آن مربوط به دهه‌های اخیر است. البته سابقه شهرنشینی بر اساس منابع تاریخی به دوره باستان برمی‌گردد. قدیمی‌ترین آثار سکونت در استان در تپه‌های علی‌کش و بزمرد در دهلران کشف شده است و شهرهای سیروان (سراب کلان) و سیمره در دره شهر مربوط به دوره ساسانی است، که در اثر وقوع زلزله و زمین لغزه در سال‌های ۲۵۸ و ۳۳۴ هـ. ق ویران و متروک شده‌اند. لیکن از آن پس، به مدت بیش از یازده قرن (تا سال ۱۳۱۶) پیدایش شهر و توسعه زندگی شهری در ایلام به تأخیر می‌افتد و طی این مدت هیچ قانون شهری‌ای پدید نمی‌آید.

عوامل بازدارنده زندگی شهری در استان ایلام طی قرن‌ها عبارت‌اند از :

- ۱- موانع طبیعی و ناهمواری‌های ایلام
- ۲- موانع اجتماعی (فرهنگ ایلی و کوچ‌نشینی)
- ۳- موانع سیاسی و دوری از مراکز قدرت و پایتخت‌ها
- ۴- موانع ارتباطی و موقعیت حاشیه‌ای ایلام و انزوای جغرافیایی

پیشتر یک ایلام

در سال ۱۳۱۶ روستای حسین آباد به ایلام تغییر نام داد و به‌عنوان مرکز شهرستان ایلام تبدیل شد. تنها کانون شهری ایلام تا سال ۱۳۴۵ شهر ایلام بوده است. سپس سه روستای دهلران، مهران، بدره نیز به مراکز سه شهرستان و الزاماً سه نقطه شهری تبدیل شدند.

دلایل پیدایش و گسترش شهرنشینی از سال ۱۳۳۵ (ه.ش) در استان ایلام عبارتند از :

- ۱- ایجاد نظارت و اعمال قدرت دولت بر مناطق دوردست
  - ۲- ایجاد امنیت و کنترل نوار مرزی
  - ۳- سیاست یکجانشین کردن عشایر در دهه‌های اول قرن حاضر
  - ۴- ایجاد مراکز اداری - خدماتی
- آیا عوامل دیگری علاوه بر موارد ذکر شده در پیدایش شهرهای ایلام مؤثر بوده‌اند؟ به کمک دبیر خود پاسخ دهید.

شکل ۱۲-۲- شهر بدره

روستای سراب باغ در آبدانان در سال ۱۳۸۸ به شهر تبدیل شد.

فعالیت

- تعداد نقاط شهری ایلام در طول (۱۳۸۵-۱۳۳۵) چه تغییری کرده است؟
- به نظر شما هدف دولت از یکجانشین کردن عشایر ایلام چه بوده است؟

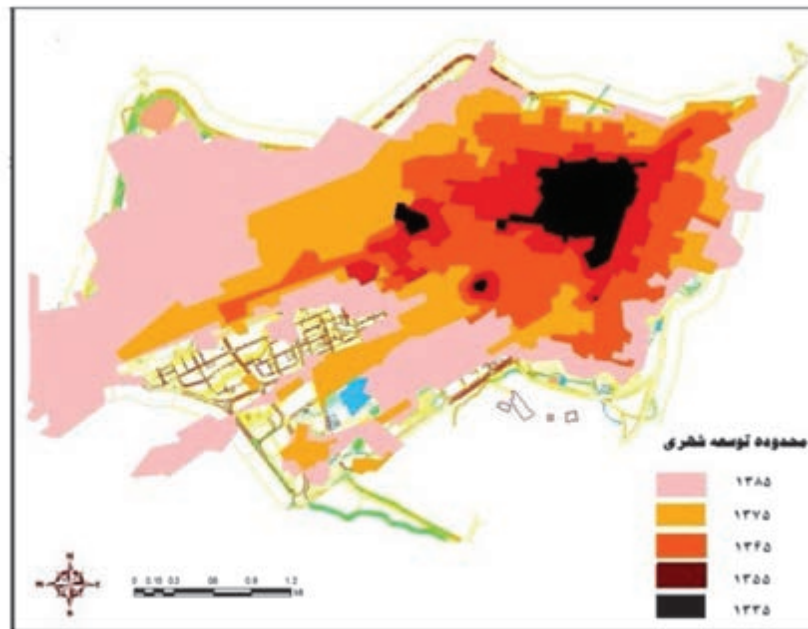
تاریخچه پیدایش، رشد و گسترش شهر ایلام: در دوره قاجار، روستای ده بالا مقر حکومت حسین قلی خان ابوقداره بوده است که وی آنجا را حسین آباد نامید. در این زمان با احداث قلعه حکومتی، معابر، مغازه‌ها و خانه‌های اهالی، بافت شهر آغاز گردید. در دوره پهلوی اول در سال ۱۳۱۴ با تصویب هیئت وزیران، حسین آباد به ایلام تغییر نام داد، و به عنوان اولین شهر و مرکز فرمانداری ایلام شهرسازی آغاز گردید. روند توسعه کالبدی شهر ایلام تا سال ۱۳۸۵ در شکل (۱۴-۲) مشخص شده است.

در توسعه و گسترش فیزیکی شهرهای استان عواملی چند مؤثر بوده اند :

- ۱- مرکزیت اداری - سیاسی شهر
- ۲- تحولات نظامی و سیاسی در دهه اخیر
- ۳- عامل زمین شهری و بورس بازی زمین
- ۴- مهاجرت روستاییان و ساخت وسازهای غیرقانونی

شکل ۱۳-۲- شهر ایلام

شکل ۱۴-۲- نقشه مراحل توسعه کالبدی شهر ایلام طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۳۵

فعالیت

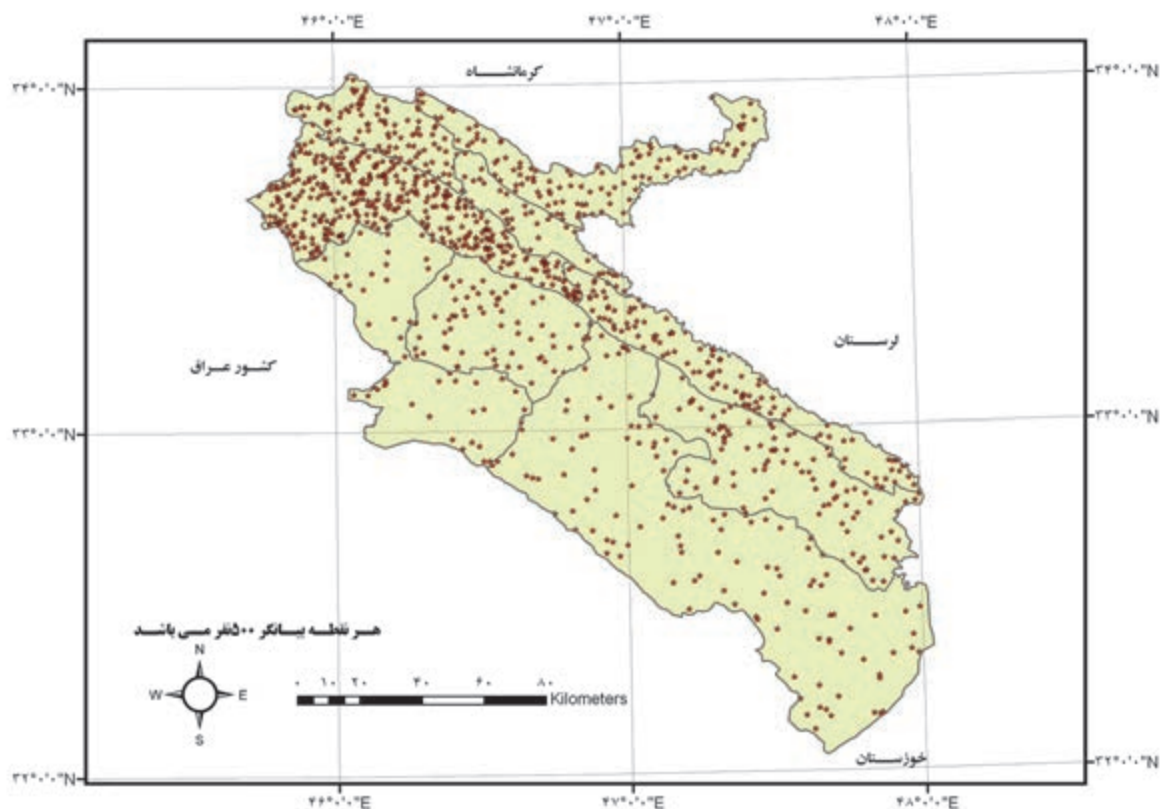
- با توجه به نقشه ۱۴-۲ محدوده شهر ایلام بین سال‌های ۱۳۳۵ تاکنون چه تغییری کرده است؟
- به نظر شما جهت توسعه شهر ایلام با توجه به نقشه به کدام سمت امکان‌پذیر است؟ چرا؟
- کدام شهرهای استان جهت توسعه فیزیکی در آینده با موانع جغرافیایی مواجه‌اند؟

نقش شهرهای ایلام : شهرهای استان مرکزیت اداری - سیاسی را به‌عهده دارند و در حوزه نفوذ خود، عمدتاً نقش خدماتی دارند. البته شهر مهران به دلیل قرار گرفتن در مسیر تجاری و زیارتی عتبات عالیات با نقش بازرگانی و تدارکاتی به رشد و توسعه اقتصادی خود کمک می‌کند.

درس ۸ جغرافیای جمعیت استان

پراکندگی جغرافیایی جمعیت

استان ایلام در سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ دارای ۵۵۷۵۹۹ نفر جمعیت بوده است. جمعیت استان ۷۰ درصد از کل جمعیت کشور را در بر دارد. با توجه به شرایط جغرافیایی، توزیع و پراکندگی جمعیت در سطح استان یکسان نیست. در نواحی شمال و شمال شرق استان جمعیت بیشتری استقرار یافته است، در حالی که پراکندگی و تراکم جمعیت در شهرستان‌های جنوب و غرب کمتر از سایر نقاط استان می باشد. به نسبت فاصله گرفتن از نواحی مرزی با کشور عراق نقاط جمعیتی بیشتری وجود دارد.

شکل ۱۵-۲- نقشه پراکندگی جمعیت در استان ایلام

فعالیت

به نظر شما چه عوامل جغرافیایی در توزیع و پراکندگی جمعیت در استان مؤثر بوده است؟
جدول را کامل کنید:

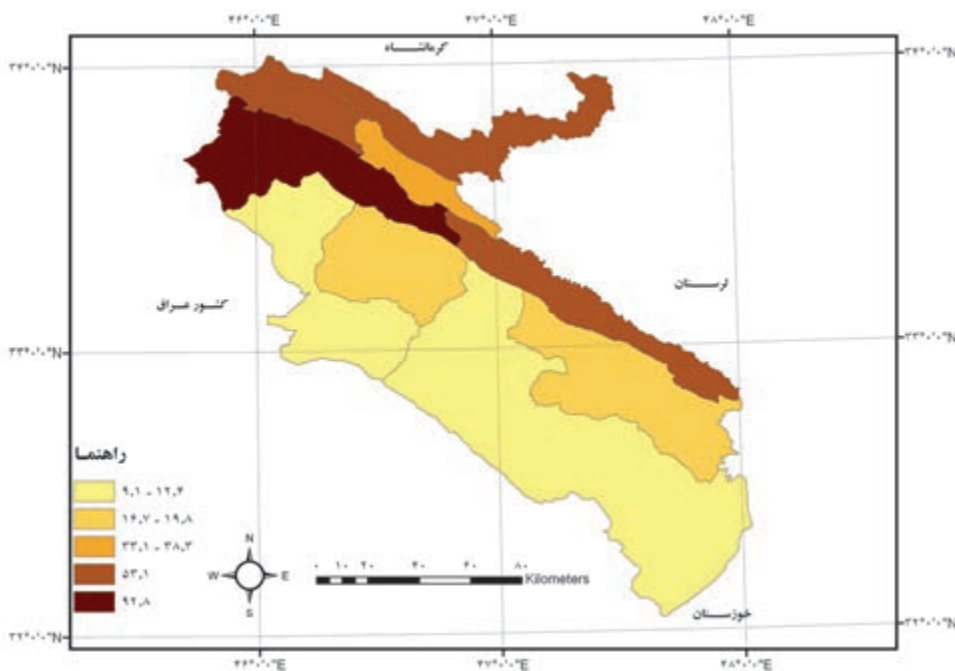
نام شهرستان	تراکم جمعیت	علل
ایلام	متراکم	.....
دهلران	پراکنده	.....
ایوان	.....	.....
سیروان	.....	.....

ویژگی های جمعیتی استان

الف) تراکم نسبی جمعیت: با توجه به جمعیت استان در سال ۱۳۹۰، تراکم نسبی جمعیت استان برابر ۲۸ نفر در کیلومتر مربع بوده است.

به شکل ۱۶-۲ توجه

کنید، این شکل تراکم جمعیت در شهرستان های استان را نشان می دهد. با توجه به شکل، کدام شهرستان (حذف استان) بیشترین تراکم جمعیت و کدام کمترین تراکم نسبی را دارا می باشند؟ چه دلایلی را برای میزان تراکم جمعیت در استان می توانید ذکر کنید؟

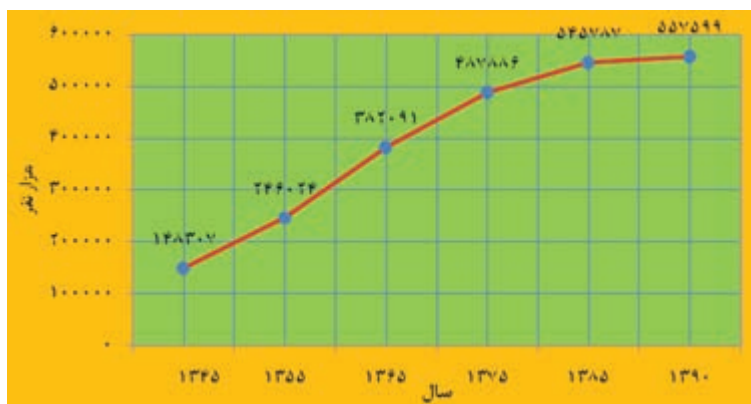
شکل ۱۶-۲- نقشه تراکم نسبی جمعیت استان

جغرافیای انسانی استان

ب) روند افزایش جمعیت در استان : با توجه به نمودار شکل ۱۷-۲ و جدول ۳-۲ جمعیت استان در سال ۱۳۴۵ از ۱۴۸۳۰۷ به ۵۵۷۵۹۹ نفر در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است . روند جمعیت استان در دوره های آماری در جدول ۳-۲ نشان داده شده است. از روند افزایش جمعیت در استان چه نتیجه ای می گیرید؟ دلایل آن را ذکر کنید.

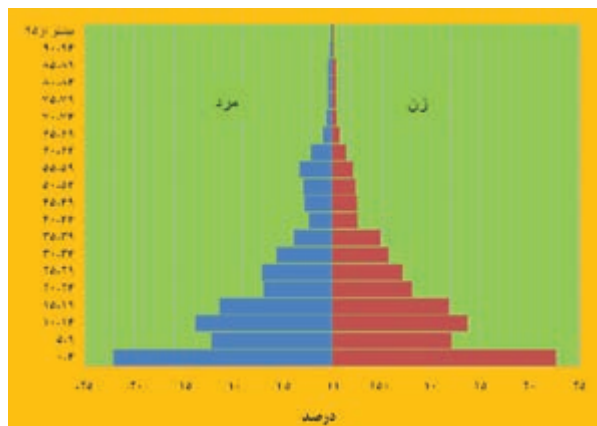
جدول ۳-۲- تغییرات و درصد نرخ رشد جمعیت استان ایلام

سال	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰
جمعیت	۱۴۸۳۰۷	۲۴۶۰۲۴	۳۸۲۰۹۱	۴۸۷۸۸۶	۵۴۵۷۸۷	۵۵۷۵۹۹
درصد نرخ رشد سالانه	-	۵/۲	۴/۵	۲/۵	۱/۱۳	۰/۴۳

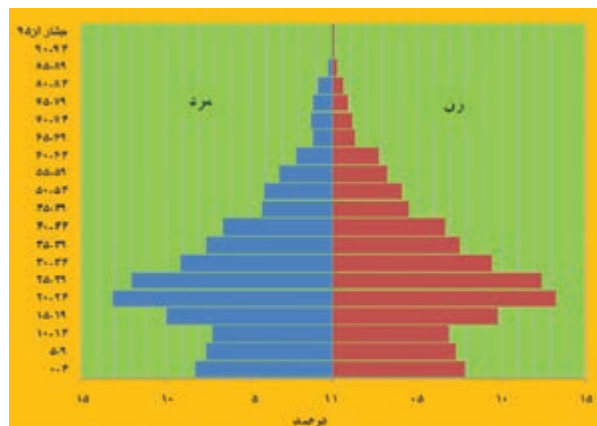

شکل ۱۷-۲- نمودار تغییرات جمعیت استان

پ) ساختار سنی و جنسی جمعیت استان : به شکل های ۱۸-۲ و ۱۹-۲ توجه کنید. تحولات جمعیتی در سه دهه گذشته منجر به تغییرات عمده در ساختار سنی و جنسی جمعیت استان شده است.

شکل ۱۹-۲- هرم سنی جمعیت استان ایلام سال ۱۳۹۰

شکل ۱۸-۲- هرم سنی جمعیت استان ایلام سال ۱۳۶۵

فعالیت

- با توجه به هرم های سنی استان در سال های ۱۳۶۵ و ۱۳۹۰ به سؤالات زیر پاسخ دهید:
- ۱- عمده ترین تغییر در هرم سنی سال ۱۳۹۰ نسبت به ۱۳۶۵ چیست؟ دلایل آنرا بنویسید.
  - ۲- امید به زندگی در استان در سال ۱۳۹۰ چگونه است؟
  - ۳- جمعیت فعال اقتصادی استان را در سال ۱۳۹۰ و ۱۳۶۵ با هم مقایسه کنید.

جدول ۲-۴- جمعیت استان ایلام بر حسب جنس در گروه های عمده سنی در سال ۱۳۹۰

درصد	جمع	زن		مرد		گروه های سنی
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲۲/۴۳	۱۲۵۰۷۱	۲۲/۰۳	۶۰۶۳۳	۲۲/۸۲	۶۴۴۴۹	۱۴- سال
۷۲/۸۵	۴۰۶۲۱۹	۷۳/۶۵	۲۰۲۶۱۵	۷۲/۰۸	۲۰۳۶۰۴	۱۵-۶۴ سال
۴/۷۳	۲۶۳۰۹	۴/۳۲	۱۱۸۹۴	۵/۱۰	۱۴۴۱۵	۶۵+ سال
۱۰۰	۵۵۷۵۹۹	۱۰۰	۲۷۵۱۳۱	۱۰۰	۲۸۲۴۶۸	جمع

(ت) مهاجرت: استان ایلام به دلیل عوامل اقتصادی، اجتماعی و طبیعی در طی سه دهه گذشته به صورت یکی از استان های مهاجر فرست عمل کرده است. لذا پدیده مهاجر فرستی یکی از مسایل جمعیتی استان محسوب می شود (جدول ۲-۵).

جدول ۲-۵- مهاجران خارج شده و وارد شده به استان طی دوره های آماری ۸۵-۵۵

دوره آماری	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت
۶۵-۵۵	۱۰۸۳۹	۱۵۰۳۶	-۴۱۹۷
۶۵-۷۵	۲۲۳۸۰	۲۹۳۴۲	-۶۹۶۲
۷۵-۸۵	۳۷۲۹۲	۴۸۴۲۸	-۱۱۱۳۶

فعالیت

با توجه به جدول ۲-۶ به سؤال زیر پاسخ دهید.

مهاجرت مردم استان بیشتر به کدام مراکز استان ها انجام گرفته است؟ دلایل آن را ذکر کنید.

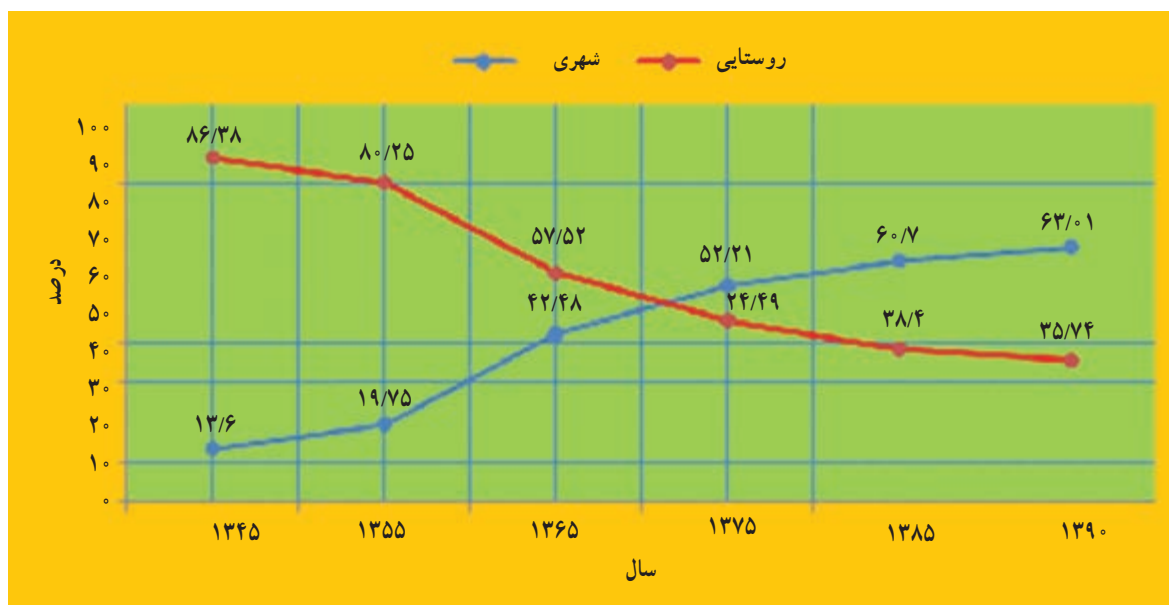

جدول ۶-۲- مهاجران خارج شده و وارد شده استان در دهه ۱۳۸۵-۱۳۷۵

مهاجران وارد شده			مهاجران خارج شده		
درصد	تعداد	نام استان	درصد	تعداد	نام استان
۲۴/۳۳	۹۰۷۵	کرمانشاه	۲۶/۳۱	۱۲۷۴۲	تهران
۱۸/۱	۶۷۴۸	خوزستان	۱۳/۹۹	۶۷۷۷	کرمانشاه
۱۷/۰۸	۶۳۶۹	تهران	۱۳/۶۶	۶۶۱۱	خوزستان
۷/۳۴	۲۷۳۹	لرستان	۳/۳۷	۲۶۰۱	لرستان
۳/۹۹	۱۴۸۸	کردستان	۳/۹۱	۱۸۹۵	مازندران
۳/۳۹	۱۲۵۹	همدان	۳/۴۹	۱۶۹۱	کردستان

شکل ۲۰-۲ روند تغییرات جمعیت روستایی و شهری استان را در پنج دوره سرشماری نشان می‌دهد. بیشترین تعداد مهاجرت در استان، مهاجرت روستا شهری بوده است. آیا می‌توانید دلایل این نوع مهاجرت را در استان بنویسید؟

شکل ۲۰-۲ نمودار تغییرات درصد جمعیت شهرنشین و روستانشین در استان ایلام

به تغییرات درصد جمعیت شهری و روستایی در شکل ۲-۲۰ توجه کنید و به سؤالات پاسخ دهید.

- ۱- چه سالی جمعیت شهری از روستایی پیشی گرفته است؟
  - ۲- در سال ۱۳۴۵ چند درصد جمعیت استان شهرنشین و چند درصد روستانشین بوده است؟ در سال ۱۳۹۰ چگونه است؟
- پیامدهای مهاجرت به شهرها در استان ایلام:
- ۱- تخلیه روستاها از نیروی انسانی تأثیرگذار و مفید
  - ۲- رشد مشاغل کاذب در شهرهای استان بخصوص مرکز استان
- به نظر شما چه پیامدهای دیگری برای این نوع مهاجرت در استان ایلام می‌توانید ذکر کنید؟

پیشتر بدانیم

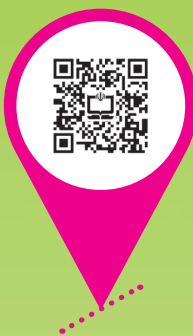
جدول ۲-۷- جمعیت شهری و روستایی استان بر حسب جنس در سال ۱۳۹۰

جنسیت	نقاط شهری	نقاط روستایی	غیر ساکن	جمع	درصد
مرد	۱۸۰۳۷۷	۱۰۱۳۶۹	۷۲۲	۲۸۲۴۶۸	۵۰/۶۶
زن	۱۷۶۵۱۹	۹۷۹۵۸	۶۵۴	۲۷۵۱۳۱	۴۹/۳۴
جمع	۳۵۶۸۹۶	۱۹۹۳۲۷	۱۳۷۶	۵۵۷۵۹۹	۱۰۰
درصد	۶۴/۰۱	۳۵/۷۴	۰/۲۵	۱۰۰	

جدول ۲-۸- جمعیت شهری و روستایی استان در شهرستان‌های مختلف در سال ۱۳۹۰

کل	روستایی	شهری	
۵۵۷۵۹۹	۱۹۹۳۲۷	۳۵۶۸۹۶	استان
۲۱۳۵۷۹	۳۵۲۴۵	۱۷۷۹۸۸	ایلام
۵۹۵۵۱	۳۴۲۸۸	۲۴۹۶۱	دره شهر
۶۶۳۹۹	۲۶۱۳۲	۴۰۲۶۷	دهلران
۷۲۱۶۷	۵۱۱۲۸	۲۰۹۸۹	شیروان و چرداول*
۴۶۹۷۷	۱۷۷۶۹	۲۸۹۸۷	آبدانان
۴۸۸۳۳	۱۶۲۸۱	۳۲۵۱۸	ایوان
۲۲۵۸۷	۷۸۸۳	۱۴۵۵۹	ملکشاهی
۲۷۵۰۶	۱۰۶۰۱	۱۶۶۲۷	مهران

* در سال ۱۳۹۰ شهرستان شیروان از شهرستان چرداول تفکیک نبوده است.

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان ایلام

آشنایی با آداب و رسوم مردم ایلام

درس ۹

فرهنگ؛ مجموعه‌ای است که شامل دانستنی‌ها، اعتقادات، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، قوانین و سنن و به‌طور کلی تمام چیزهایی می‌گردد که فرد به‌عنوان عضوی از جامعه‌اش کسب می‌کند.

به‌نظر شما شناخت و حفظ فرهنگ و آداب و رسوم محلی چه ضرورتی دارد؟
مردم ایلام آزادمتش و دین‌دار، مهمان‌نواز، راستگو، سلحشور و میهن‌دوست‌اند و از گذشته بر حفظ این خصوصیات مثبت خود مصمم بوده‌اند و در میان ملت بزرگ ایران از ویژگی‌های زبانی، پوشش و آداب و رسوم خاصی برخوردارند و درگذر تاریخ این خصوصیات را حفظ کرده‌اند.
امروزه متأسفانه برخی از باورها و ویژگی‌های فرهنگی استان دچار دگرگونی شده؛ یا در حال فراموشی است.

فعالیت

به‌نظر شما علل و عوامل دگرگونی فرهنگ عملی در استان چیست؟ در این زمینه تحقیق کنید.

منشأ نژادی

ساکنان اولیه ایلام از اقوام گوتی و کاسی بوده‌اند و با ورود آریایی‌ها به سرزمین ایران، شاخه‌های مادها در نواحی زاگرس ساکن شدند که امروزه به‌نام اقوام کرد و لر شناخته می‌شوند. این اقوام فرزندان پاک سرشت ایران‌اند که از روزگاران دور، حافظ شکوه سرزمین و پروراندۀ آیین و فرهنگ ایران بوده‌اند.

فعالیت

به‌نظر شما اقوام کرد و لر در یکپارچگی و ماندگاری ایران چه تأثیری داشته‌اند؟ از دبیر خود کمک بگیرید.

زبان

ساکنان استان ایلام به زبان‌های کردی، لری و عربی صحبت می‌کنند.

ادبیات شفاهی در استان: ادبیات شفاهی، مجموعه عقاید، شعرها، ترانه‌ها، ضرب‌المثل‌ها، افسانه‌ها و متل‌ها، سخنان ساده، معماها، چیستان‌ها و تصنیف‌های عامیانه مردم این سرزمین است که از هزاران سال پیش تاکنون نسل به نسل به ما رسیده و گنجینه فراوانی را در فرهنگ ایلامی به وجود آورده است.

شما نیز مواردی از ادبیات شفاهی را که در محل زندگی‌تان رایج است با کمک خانواده تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.
ضرب‌المثل‌های محلی: ضرب‌المثل نوعی ظرافت ادبی است که به صورت استعاره مرکب و با لفظ اندک و معنی بسیار بیان می‌شود، به طور مثال؛

«نه ر به دگه ر نه و شه ل و کوور ده باوان نیه مینیک»	مفهوم: نفی فضولی و بدگویی
«کور خاس مال نه را چوه یه، کور گه ن مال نه را چوه یه»	مفهوم: تفاوت‌های فردی و شایستگی
«دارهه ر چه ی به ر گه ری سه ر چه مه نی»	مفهوم: انسان هر قدر با فضیلت تر و عالم تر، متواضع تر
«خودا یه ی ده ر به سی سه د ده ر واز که ی»	امیدواری

پیشتر بداندیم

قصه‌ها و داستان‌های محلی:

قصه‌ها و داستان‌های ایلامی توسط افرادی تیزهوش و خوش ذوق نسل به نسل راه پربییج و خم هزاره‌ها را پیموده تا به ما رسیده است، بنابراین از لحاظ قدمت و پیام بسیار با ارزش هستند به عنوان نمونه، یکی از داستان‌های کوتاه که توسط یکی از نویسندگان و دبیران ادبیات ایلام نوشته شده است مطالعه بفرمایید که افراد جامعه را به فعالیت سالم اجتماعی و سازندگی، تشویق می‌کند.

چهل درویش

ئفشن روژئی روژگاری ده دهوران وه‌رین(قدیم)، هه دهئ ئیلام خوه‌مانه چل ئه‌فدال(درویش) ئازا و عاقول و قسه‌خوهش بئونه، که کارئان فه‌قهت گرده‌نشینی (گوشه‌گیری) و باس خودا و په‌ئ غامبهر و قسه‌یل خاس بئوه.
 تا روژئی، تئئخ سهرده‌وا، تمخت و بهخت‌ئان شئون‌ئ، زقوم ده بهئ لا، بئ مآلی ده لآئ تره‌و، زور بئئئان دئارئ. تا جی که ده ناچاری په‌لام(پناه) به‌نه ئشکه‌فتئ. ئمجا ژه وه‌ئ شت(شدت) ورسکی و رف‌تیه‌لی(فقر) که‌فنه چه‌بکهم، چه‌بکهم! زه‌مین به‌خ و ئاسمان رهق، پیر ئه‌فداله‌ئ ناچار که‌ئ، گشت هاورئ‌ه‌یل و موریده‌یلئ ده دهور خوه‌ئ کووه‌و بکه‌ئ.
 ئه‌فداله‌ئ ل چئو جار جارن، دق‌مائ کمه‌ئ قسه و باس و زکر و هوو هوو، چئو چه‌مه‌ری ده دهور به‌ک چه‌مه‌و دون. پیر رف‌ خه‌ئ وه‌ به‌کئ له یارانئ ئفشئ، به‌سه دق‌نی زقوم و ورسکی ده‌به‌سا(دارد) به‌ن به‌ن گیانمان بئرن، تو که له گشت بئوچک‌تری ئه‌لس باوشئ ه‌ئ‌زم و چیلگ گرده‌و بکه، تا ئاگره‌و بکه‌یم.
 پیاک دوگه‌زی(بلند قد) نام قه‌ئ چه‌ر یاگ(کنایه از آماده)، که‌مه‌ئ ده خوی‌هو دویئ که ئمب‌را چه ده ناو هم‌ئان وه ئه‌فوت! ئمب‌را به له ژئ‌ر کار دهر بچوو وه نه‌وه‌دلئ و ناراحته‌ئ ده‌س ئه‌ل شان ره‌فقیئ نه‌ئ و ئفشئ، وه شهرتئ دچم که ئه‌وه‌ئ ئئ ره‌فقی لاراسمه بچوو.
 ره‌فه‌قه‌ئش واقئ به‌ئ (تعجب می‌کند) وه ناراحته‌ئ ئفشئ، منیش وه شهرتئ دچم که ئه‌وه‌ئ ئئ ره‌فقی که‌شمه بچوو، خول‌اسه ئئ شهرت و مهرج باتل‌ه ده نام‌ئان خر خوه‌ئ تا دق‌مائ چه‌ئ، زقوم سقان سووز، چئو سان بان سهرئان، ره‌ق‌ئان که‌ئ و گشت بئ سهر شوون دون...
 خوه‌زه‌و(کاشکی) چاره‌ن‌ؤس(سرنوشت) ئه‌و چل ئه‌فدال‌ه نه‌وه تئوشمان. چون ئیمه‌ئش جوور ئه‌وان چاوه‌رئ‌یم که‌س تر یا که‌سان تر کارئ بکه‌ن، ئه‌و که‌سانیش چاوه‌رئ‌ان ئیمه کارئ بکه‌یم ده‌ئ دهور باتل‌ه، گیر که‌فیمن مه‌که‌رخودا خوه‌ئ...

نویسنده: کامران رحیمی

شاعران ایلامی نظیر شاکه و خان منصور، غلامرضا ارکوازی، میرنوروز و... شعر را با مضامین عاشقانه، عارفانه، حماسی و بازبان کردی و لری سروده اند. بعد از انقلاب اسلامی نیز شاعران بزرگی در ایلام شعر سروده اند از جمله ولی محمدمیدی، علی اصغر عباسی آرام و... آیا شما می توانید چند نمونه از شاعران معروف ایلام را نام ببرید؟
«ولات سه رفه راز»

ته یّ ولاتِ سرفه رازم، خاکِ پاکت گه وهه ره هه م ده باشو ورت خوه شیمن، هه م ده باکوورت مه سیم سه وزه ده یشتت چوبه به یشت و به رزه نامت چو فیه له ک هه ر جی ی دۆنی نشاتی، پر ده لاله و نه رگسه بوو خوهش عه ترو عه بیرت، پیچیاگه ده ولات ته ور ماته م، تووز خه م، گرمه یّ گری، خرمه یّ خوسه ته ر قه زاسه، ته ر به لاسه، کول قه زا گه ردانتیم ئیمه ته ولاده یّ ئمیدیم ته هلّ هِلّ ئیلّ روژنای	خوه رنلات و خوه رنشینت گنج یاقووت و زهره ویژه ویژه یّ خاکِ پاکت، نازِ دل، فام سه ره هه ر که سیّ باور نیه که یّ بو بایّ و هئی ده شت و ده ره هه ر جی ی دۆنی سه راوی، مه لوه ن نیلوفه ره کوو کوهه خه رمان مشکو، وایّ شه مالیّ شن که ره تا ته به د بووگه نسیو هه ر که سیگت به دگه ره دور بوو دایم ده گیانت هه ز چگه شور و شه ره ته سلیمان ئاساره سه، بن چینه مان مانگ و خوه ره ظاهر سارایی

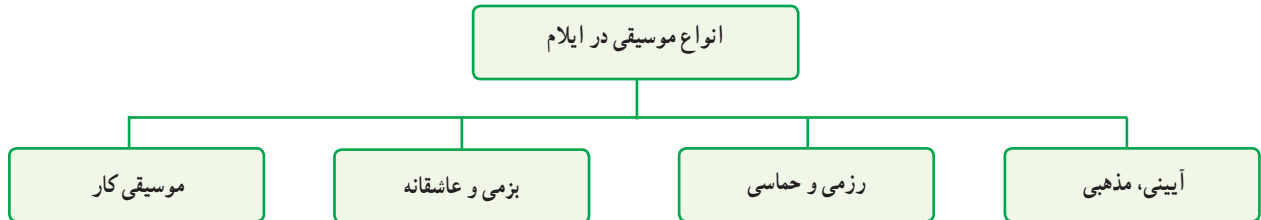
ترانه های زیادی در زندگی مردم استان ایلام وجود دارد از جمله ته نار ژه باخان، هل هله، لاوه لاوه و...
«ته نار ژه باخان»

ته نار ژه باخان به لیّ ته نار هه یه سه به لیّ ئو گول م بلبیل به لیّ وه نه وشه یّ خوهش بوو به لیّ میوه یّ گول وه دهم به لیّ وینه یّ گول باخی به لیّ ده نام گوله یل به لیّ کووچ کورده مال به لیّ وهخت مینگه یّ نوو به لیّ	تاو ژه سه رزاخان به لیّ گول ده سه ده سه به لیّ من محتاج وه گول به لیّ سه ر کلوانی به لیّ له یل باوانی به لیّ گول دانه دانه به لیّ دیری نیشانه به لیّ وهخت باریانه به لیّ نه ووه هاریانه به لیّ

موسیقی محلی

موسیقی ایلام ریشه در اسطوره‌ها و افسانه‌ها و آیین‌های مردمان این دیار دارد و از گذشته جزئی از زندگی آنان بوده است و از آن در مراسم شادی و سوگ استفاده شده است.

شکل ۱-۳

به دلیل شرایط اجتماعی و محدودیت‌های عرفی هنر موسیقی در ایلام کم رنگ بوده است، ولی امروزه موسیقی در سه محور سنتی، محلی و پاپ در میان جوانان گسترش یافته است و هنرمندان ایلامی در انجمن موسیقی استان فعالیت می‌کنند. **هوره**: اصیل‌ترین موسیقی کردی است که برگرفته از واژه اهورا است؛ با ضرب‌آهنگی سنگین و کشدار، نغمه‌ای حزین که درون مایه وصال، فراق، توصیف و سوگ دارد و به تنهایی و بدون ساز اجرا می‌شود. دارای مقام‌های مختلف از جمله: کزه، خربوی چر، دودنگی، هجرانی، لکی چر و... است.

فعالیت

- ۱- به نظر شما موسیقی تا چه اندازه با زندگی مردم ایلام عجین است؟
- ۲- مهم‌ترین آلات موسیقی ایلام را نام ببرید.
- ۳- پرکارترین ساز ایلامی که هم در سوگ (چه مه ر) و هم در سور (عروسی) به کار می‌رود، نام ببرید.

مراسم ازدواج و تشکیل خانواده در ایلام

مراسم ازدواج در استان شامل مراحل زیر است.

- ۱- په سه نیه (پسندکردن) ۲- خوازمه‌نی (خواستگاری) ۳- ده زورانی (نامزدی) ۴- سور (عروسی)
- خانواده ایلامی در گذشته به شکل گسترده و به صورت پدرسالاری بود و پدر بزرگ و مادر بزرگ و فرزندان و نوادگان با هم می‌زیستند. فرزندان پس از ازدواج در همان خانواده پدری زندگی می‌کردند و روابط خانوادگی گسترده و خویشاوندی پایدار بود. اما امروزه با شهرنشینی و صنعتی شدن جوامع، الگوی خانواده هسته‌ای در ایلام رواج یافته و فرزندان با ازدواج، یک خانواده جدید تشکیل می‌دهند. با این حال، در استان ایلام احترام به خانواده جایگاه ویژه‌ای دارد. به نظر شما حفظ آیین‌های سنتی ازدواج چه نقشی در پایداری زندگی زناشویی و خانواده دارد؟

شکل ۲-۳- مراسم عروسی سنتی

همیاری و تعاون

مردم ایلام همواره دارای شیوه‌های متنوع همیاری و تعاون یا به عبارت سنتی آن (هام نگره) بوده‌اند. در میان خویشاوندان کارها به صورت گروهی انجام می‌گرفته است. برای نمونه در امور مربوط به کشاورزی و سایر امورات زندگی تحت عنوان واژه محلی

گه ل کومه ک) همه خويشاوندان در انجام کارها همیاری می کردند. البته در حال حاضر همان همگرایی ها و همکاری ها با عناوین امروزی باز تولید شده اند.

شکل ۳-۳- شیوه های همیاری در استان

جشن های محلی

در استان ایلام جشن هایی مانند: نوروز، عروسی، اعیاد مذهبی، و ... بر اساس آیین های باستانی، قومی و مذهبی برگزار می شوند. این جشن ها و اعیاد در بین مردم ایلام زمینه همبستگی و همیاری اجتماعی را فراهم کرده است.

فعالیت

در کدام یک از جشن ها شرکت داشته اید؟ گزارشی از آن تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

پیشتر یک الیم

جشن نوروز: مردم ایلام مانند سایر اقوام ایران در پایان سال به پیشواز سال نو می روند و جشن عید را با دید و بازدید اقوام آغاز می کنند و به آرامگاه وفات یافتگان می روند، تا روز آخر عید به دامن طبیعت می روند و با انجام سیزده به در، سال جدید را با شادی هر چه تمام تر آغاز می کنند.

عزاداری در ایلام

عزاداری و سوگواری ریشه در فرهنگ ایلام دارد و آشنایان و اقوام با مشارکت در برگزاری مراسم سوگواری به خانواده مصیبت دیده کمک می کنند تا ضمن عزاداری برای عزیز از دست رفته، بتواند تعادل حیاتی خود را برای ادامه زندگی باز یابد و دچار مشکلات روانی و معنوی نشود. در ایلام عزاداری هایی نظیر پُرسه (فاتحه)، چه مه ر، عزاداری ماه محرم و ... وجود دارد.

پیشتر بدائیم

چه مه ر : مراسم آیینی و نمایش اسطوره‌ای مرگ و تقسیم بارگران عزای عزیزان از دست رفته کردها است. هرگاه شخصیتی بزرگ از دنیا می‌رود، برای تحمل درد فراق، مراسم چمر برگزار می‌شود. بدین ترتیب که ابتدا میدان چمر را آماده کرده، و در میانه میدان (کوته ل گا) ایجاد می‌کنند. سپس مردم و مدعوین به شکل دایره صف بسته و نوازندگان با صدای ساز و دهل نوای چه مه ری را شروع می‌کنند. شاعران بدیبه گو (بویش یا دلو) در وصف متوفی ابیاتی را می‌سرایند و خوانندگان (ره و که ره یل) بر اساس مقام‌های مخصوص چمری با شاعر هم خوانی می‌کنند و هم زمان در جلوی صفوف زن و مرد بر مدار دایره می‌چرخند.

شکل ۳-۴- مراسم سنتی چه مه ر

فعالیت

به نظر شما مراسم عزاداری و گریه چه تأثیری در روحیه صاحب عزا خواهد داشت؟

پیشتر بدائیم

موور : در پُرسه زنان مور آور با صدای سوزناک در وصف اموات خویش ابیاتی را با گریه می‌خوانند و گروهی با آن هم خوانی می‌کنند و بقیه زنان با صدای گریه آنها را همراهی می‌کنند.

بازی و ورزش محلی ایلام

تنوع زیاد بازی‌های محلی در استان ایلام نشان‌دهنده تحرک و جنب و جوش مردم است که در ارتباط متقابل با محیط زیست خود اجرا می‌شود و کارکردهای به‌خصوصی چون حماسی، نمایشی، کار و سرگرمی دارد. نظیر: هه ره زان (تاب بازی)، قاچان، پلان، پرقویج، هفت سنگ، چو چزان، قُلان، زوران، کلاو روانی، هشاره‌شاره کی، زِر مشتکی، زور مشتکی، تناف کیشان (طناب کشی)، تیراندازی، اسب سواری و کوهنوردی.

فعالیت

در محل زندگی شما کدام نوع بازی در میان مردم رایج است؟ یکی را انتخاب و جدول زیر را تکمیل کنید.

	نوع بازی
	تعداد بازی کن
	وسایل بازی
	هدف بازی
	شرح بازی

شکل ۵-۳- بازی‌های محلی در استان

پوشاک محلی ایلام

بارزترین نماد فرهنگی هر ناحیه جغرافیایی لباس محلی است که تابع شرایط جغرافیایی و شیوه زندگی ساکنان آن منطقه است. استان ایلام با تنوع آب و هوایی و تابستان نسبتاً گرم و زمستان‌های سرد سبب شده است تا مردم برای محافظت خود از پوشاک سازگار با این محیط استفاده نمایند.

پوشاک مردان و زنان ایلام از تنوع، طرح و رنگ زیادی برخوردار است و شامل سرپوش و تن پوش و بالاپوش و پاپوش است. این لباس‌ها از نظر طراحی و کاربرد با توجه به فصل، نوع کار و مراسم با یکدیگر تفاوت دارند. برخی از اقلام این پوشاک شامل گولوه نی، سه روه ن، هه به ر، مه فنا، قه تره (چادر)، که مه رچین (پالتو)، که رواس، شوال، کلاش و گیوه، ته رق چین، کلاو و فه ره نجی و ستره و شال است که بیشتر از مواد محلی پشم و مو تهیه می‌شوند.

شکل ۳-۶- انواع لباس‌های محلی استان

فعالیت

- ۱- به نظر شما پوشاک محلی از چه قابلیت‌ها و مزایایی برخوردار است؟
- ۲- چرا امروزه پوشاک محلی در استان ایلام کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد؟ از طریق مصاحبه با افراد در محل زندگی خود گزارشی در این باره تهیه کنید.

صنایع دستی

تنوع طبیعی، فرهنگی و وفور مواد اولیه محلی گیاهی، دامی و... زمینه برای تنوع تولیدات هنری و صنایع دستی چون قالی، گلیم، جاجیم و نمدمالی، چیت بافی، پوشاک محلی و وسایل منزل را فراهم کرده است. گلیم نقش برجسته با زمینه ساده و نقوش آن با گره کامل قالی از شاخص‌ترین صنایع دستی استان ایلام است که از مواد اولیه محلی تهیه می‌شود.

شکل ۷-۳- برخی صنایع دستی استان

شکل ۸-۳

خوراکی و غذاهای محلی ایلام

در استان ایلام خوراکی های مفیدی چون روغن دان و عسل طبیعی، شیرینی هایی چون برساق، کله کنجی، شله کینه، شاتیه (حلوائ به گل) و انواع نان ساجی و تنوری و غذاهایی چون قه له ماسوآ، شوروا، ترخینه، مه که ش، کباب، قه لاو، هه لیسه، قایه رمه و غذاهای گیاهی همچون ته رگ، که نگر، پیچک، بوره ولی، تولیه و... تهیه می شود که از مواد دامی و گیاهان محلی به دست می آیند.

شکل ۹-۳- برخی خوراکی های محلی استان

تقویم محلی در استان

گاه شمار کردی ایلام و فصول سال بدین ترتیب است : فصل اول وه هار (بهار) از روز اول بهمن شروع می شود و تا پنجم اردیبهشت ادامه دارد، فصل دوم پایز (تابستان)، فصل سوم سرده وا (پاییز) و فصل پایان سال زمسان (زمستان) است.

پیشتر یک‌الیم

- مناسبت‌های زیر در طول سال بخشی از فرهنگ محلی مردم ایلام است.
- * شب یلدا در شب اول دی ماه و آغاز چله بزرگ است که اقوام در این شب در یکی از خانه‌ها دور هم جمع می‌شوند (شوشینی) و بدون تجملات از احوال همدیگر با خبر می‌شوند و بزرگ‌ترها با تعریف افسانه‌ها، مثل‌ها، قصه‌های کردی مجلس را گرم می‌کنند و تنقلاتی را صاحب‌خانه قبلاً تهیه کرده با چای صرف می‌کنند.
  - * (اول وهار) در شب اول بهار گروهی از جوانان و نوجوانان دسته جمعی به در منازل می‌روند و با در زدن این سرود «تمشه و نه وهل وه هاره خه یر ده ی هوونه بواره» با آواز می‌خوانند و از طرف صاحب‌خانه پول یا مقداری خوراکی به صورت هدیه به آنها داده می‌شود.
  - * شب اول بهار (په پگه گه) مراسمی است که افراد فامیل و همسایه‌ها اجرا می‌کنند و در آن مقداری آرد را خمیر می‌کنند، یک مهره آبی در آن می‌گذارند، زیر خاکستر داغ پخت می‌کنند و بین اهالی تقسیم می‌کنند. سهمی که مهره در آن است، برای صاحب سهم مایه برکت است.
  - * چهارشنبه آخر اسفند ماه نیز مراسم چهارشنبه سوری با روشن کردن آتش برگزار می‌شود و جوانان و نوجوانان از روی آتش می‌پرند...
  - * پنجه در فرهنگ محلی ایلام، پنج روز پس از پایان سال تحویل است که مردم آن‌را جزء سال نمی‌دانند و برای آن آداب و رسوم خاصی دارند. آیا می‌توانید درباره آن تحقیق و در کلاس ارائه کنید؟

اعتقادات دینی و باورهای محلی

مردم استان ایلام مسلمان و شیعه دوازده امامی‌اند. باور و اعتقادات سنتی مردم استان برگرفته از مذهب، طبیعت و ... است.

پیشتر یک‌الیم

- باورهای زیر نمونه‌های رایج بین مردم در استان است.
- اگر کف دست راست کسی بخارد، نشانه این است که به وی رزق و روزی برسد.
  - اگر در هنگام درست کردن خمیر کمی از خمیر بیرون پرت شود، نشانه رسیدن مهمان است.
  - * شمه و شمه مه کی (فال شب شنبه) برای آگاهی از خوب یا بد بودن نتیجه یک کار یا معامله‌ای که در پیش است یک نفر در شب شنبه مخفیانه کنار پنجره همسایه می‌رود تا اولین حرف یا جمله‌ای که به زبان آن خانواده جاری می‌شود را بشنود. اگر آن جمله نیک بود، نتیجه کار نیک خواهد بود اگر حرف بدی گفتند بر عکس.

ویژگی‌های فرهنگی استان

❖ **فالی چل سروه** : از فال‌های شیرین شب‌های بلند زمستان است. ابتدا یک نفر تسبیحی در دست می‌گیرد و چهل مهره از آن را مشخص می‌کند و سپس دست خود را همراه تسبیح در داخل کیسه‌ای گذاشته و یک مهره به نام الله و دیگری به نام مبارک محمد (ص) و سومی به نام علی (ع) کم می‌کند و بعد از آن به ترتیب هر نفر یک شعر می‌خواند و او یک مهره را از بقیه مهره‌های تسبیح کنار می‌گذارد و بدین ترتیب محتوای آخرین شعر که برابر آخرین مهره است، سرنوشت فال را مشخص می‌کند. گفتنی است که این رسم خاص جنوب استان است.

فصل چهارم

پیشینه تاریخی استان ایلام

درس ۱۰ گذشته استان و مراکز اولیه تمدن

فلات ایران از جمله سرزمین‌های آسیایی است که به استناد کاوش‌های باستان‌شناسی، کانون یکی از کهن‌ترین تمدن‌های بشری است. تحقیقات و کشفیات علمی، حضور انسان را تا حدود یکصد هزار سال پیش در این سرزمین تأیید می‌کند. سرزمینی که امروزه استان ایلام نامیده می‌شود، دارای تاریخ و تمدنی کهن است. رشته کوه زاگرس نیز پناهگاه مطلوب طبیعی برای ساکنان آن در مقابل خطرات و تهدیدات بوده است. وجود کوه‌های عظیم، رودخانه‌های دائمی، همراه با پوشش گیاهی غنی، آب و هوای مساعد، دشت‌ها و سرزمین‌های هموار شرایط خاصی را برای کشاورزی و سکونت اقوام اولیه در این استان فراهم کرده است.

پیشتر بدانیم

تپه علی‌کش در جنوب شهر دهلران در میان اراضی کشاورزی واقع شده است. این محوطه باستانی یکی از محل‌های شاخص روستائین در دوره نوسنگی (نئولیتیک) و از اولین اماکنی است که انسان در آن به زندگی یکجانشینی و کشاورزی روی آورده است. این منطقه در حدود ۸۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح (ع) مسکونی بوده است.

فعالیت

در مورد یکی از آثار باستانی-تاریخی محل زندگی خود تحقیق کنید و نتیجه را در کلاس درس ارائه نمایید.

پیشتر بدانیم

وجه تسمیه ایلام: در نوشته‌های سومری ایلام را با حروف اختصاری (NIM) «نیم» ثبت کرده‌اند. بابلیان ایلام را الام (elam) یا آلامتو (elamtu) به معنای کوهستان یا محل طلوع خورشید نامیده‌اند. در اصل واژه ایلام، ریشه زبانی «اکدی» دارد و به معنای سرزمین بلند است. ایلامیان سرزمین خود را «هل - تم - تی» نامیده‌اند که به معنای سرزمین خدایان است. یونانیان ایلام را «الیمائیس» نامیده‌اند. در کتاب مقدس تورات این منطقه به نام «الام» آمده است. الام یا اعلام در زبان سامی به معنای کوه است.

ایلام پیش از اسلام

ایلام سابقه تاریخی بسیار کهن دارد و جزء قدیمی ترین مناطق است. ساکنان اولیه ایلام از اقوام گوتی و کاسیت بوده اند که قبایلی شکارچی و گله دار بوده و به صورت اشتراکی زندگی می کرده اند. این سرزمین در دوره باستان جزء کشور ایلام قدیم بوده است. همسایگی ایلام با سرزمین بین النهرین (میان دو رود) و ارتباط اقتصادی، فرهنگی و نظامی با ساکنان این نواحی بر غنای فرهنگی و تمدنی آن افزوده است.

شهر تاریخی سیروان در شمال استان در شهرستان سیروان روستای سراب کلان، به صورت نیمه مدفون با بقایای آثار معماری ارزشمند قرار دارد. این شهر در دوران شکوه و عظمت خود مرکز ایالت ماسبدان و از شهرهای مهم و آباد ایران عصر ساسانی بوده است، در میان آثار به جا مانده از سیروان، بنایی موسوم به قصر انوشیروان ساسانی مشاهده می شود.

بر اساس تقسیمات به عمل آمده، پس از ورود اقوام آریایی به فلات ایران و تأسیس حکومت «ماد» (۷۰۸ تا ۵۵۰ ق.م)، این منطقه جزء ساتراپ نشین هشتم دولت ماد محسوب می شد. در عصر هخامنشیان (۵۵۹ تا ۳۳۰ ق.م)، ماسبدان (ایلام امروزی)، لرستان و خوزستان سومین ایالت از ایالات امپراتوری هخامنشی بود که آن را «اووج» یا «سوزیانا» نامیده اند.

فعالیت

با راهنمایی دبیر خود حدود و موقعیت جغرافیایی کشور ایلام باستان را روی نقشه ایران مشخص کنید.

در دوره حکومت سلوکیان، ایلام جزء ساتراپ نشین ماد بزرگ بود. در عصر اشکانیان این منطقه یکی از ایالت های، پارتیان به حساب می آمد. در زمان حکومت ساسانیان ایلام جزء ایالت «پهله» یا «پهلو» بوده است. در این دوره با توجه به شرایط طبیعی مناسب، شهرنشینی رونقی به سزا داشته است. واقع شدن ایالات نشین ایلام بین چهار پایتخت باستانی ایران یعنی شوش، تخت جمشید، هگمتانه، تیسفون و به دلیل موقعیت مکانی و ارتباط این سکونتگاه ها با هم، نیاز به راه سازی و پل سازی بوده که به قبل از تبع آن پل های متعددی بر روی سیمره احداث شده است.

پیشتر بدانیم

شهر تاریخی سیمره در کنار دره شهر کنونی واقع شده است. این اثر بزرگ‌ترین محوطه تاریخی در سطح استان را تشکیل می‌دهد که مربوط به دوره ساسانی - اسلامی است و در آن زمان مرکز ایالت مهرگان کدک (مهرجان قدق) بود.

ایلام پس از ورود اسلام

سرزمین ایلام، پس از ورود اسلام به ایران و سقوط حکومت ساسانیان، مانند سایر نواحی کشور توسط اعراب مسلمان تصرف شد و تحت حاکمیت خلفای اسلام قرار گرفت. در این دوره ایلام جزء ایالت قهستان (جبال) به‌شمار می‌رفت. در دوره خلافت اموی (۴۱ تا ۱۳۲ ه.ق) ایلام تحت نظر حاکم کوفه اداره می‌شد و در عصر خلافت عباسی (۱۳۲ تا ۶۵۶ ه.ق) این سرزمین همچنان جزء ایالت جبال و تحت حاکمیت اعراب مسلمان قرار داشت.

پیشتر بدانیم

قلعه والی ایلام متعلق به عصر قاجاریه، یکی از بناهای فرهنگی - تاریخی است که در ضلع شمالی خیابان پاسداران در شهر ایلام قرار دارد، این بنا در سال ۱۳۲۶ قمری به دستور غلامرضاخان ابوقداره آخرین والی حکومت والیان ساخته شده است. قلعه نمای جنوبی و شکل تقریباً دوزنقه‌ای دارد. چشمه بی‌بی آب این قلعه را تأمین می‌کرده که به سبک گذشته با استفاده از تنبوشه آب چشمه به محوطه حیاط مرکزی قلعه هدایت شده است.

مردم ساکن در ایلام مانند سایر نواحی ایران، پس از شکل‌گیری حکومت‌های ایرانی - اسلامی (از قرن سوم هجری قمری به بعد) همبستگی خود را با سلسله‌هایی نظیر: صفاریان، آل بویه، کاکویه، حسنویه و... حفظ کردند. در اواخر حکومت سلجوقیان که حکومت مرکزی تضعیف شده بود، حکومت‌های محلی مختلفی در ایران شکل گرفتند که به نام «اتابکان» معروف بودند. یکی از این حکومت‌ها، حکومت اتابکان لرستان بود که به دو شعبه لر بزرگ (۵۵۰ تا ۸۲۷ ه.ق) و لر کوچک (۵۸۰ تا ۱۰۰۶ ه.ق) تقسیم گردیدند. از این زمان ایلام تحت سلطه فرمانروایی اتابکان لر کوچک (آل خورشید) قرار گرفت. اولین حاکم این سلسله شجاع‌الدین خورشید و آخرین آن شاهرودی خان بود.

از عصر صفویه تا روی کار آمدن قاجاریه تمام مناطق لرستان و ایلام زیر نظر والی لرستان با مرکزیت خرم‌آباد اداره می‌شد. در زمان قاجار حکومت والیان محدود به پشتکوه (ایلام) شد. در این زمان اسماعیل خان فیلی والی وقت مرکز حکومت خود را به ده‌بالا (شهر ایلام) منتقل کرد، این منطقه بعدها در دوره حکومت حسینقلی خان ابوقداره به نام حسین‌آباد معروف شد. در زمان تأسیس حکومت پهلوی (۱۳۰۴ تا ۱۳۵۷ ش)، رضاشاه که در صدد برداشتن حکومت‌های محلی و برپایی یک نظام سیاسی متمرکز بود، سپاهیان را برای حذف حکومت والیان ایلام فرستاد. غلامرضاخان ابوقداره حاکم وقت ایلام شکست خورد و به کشور عراق فرار کرد. بدین ترتیب حکومت والیان در ایلام پایان یافت.

درس ۱۱ جایگاه ایلام در دفاع از سرزمین ایران اسلامی

مردم این سرزمین در طول تاریخ از گذشته تا امروز با شجاعت و از خود گذشتگی از تمامیت ارضی ایران در برابر هجوم ملل بیگانه دفاع کرده و در حفاظت از این مرز و بوم همگام با ملت ایران نقشی مهم و اساسی داشته‌اند.

از عصر صفویه تا قاجاریه اختلافات مرزی ایران و عثمانی همیشه باعث درگیری و کشمکش بین دو طرف بوده است. مردم ایلام در زمان والیان پشتکوه در نواحی مرزی با قدرت در برابر تهاجم و تجاوز عثمانی ایستادگی کرده‌اند و خدمات شایانی در دفاع از مرزهای غربی انجام داده‌اند. پس از جنگ جهانی اول (۱۹۱۸-۱۹۱۴ م) و تجزیه شدن امپراتوری عثمانی، کشور عراق (۱۲۹۹ ش/۱۹۲۰ م.) در همسایگی غربی ایران به وجود آمد. باروی کارآمدن حزب بعث عراق در سال ۱۳۴۷ ش. اختلافات ایران و عراق بیشتر شد و مناقشاتی به وجود آمد و حفاظت از مرزها در این منطقه اهمیتی دوچندان یافت.

فعالیت

با کمک دبیر خود برخی از عوامل مؤثر در اختلافات و منازعات مرزی باعراق را بیان نمایید.

پیشتر بدانیم

استان ایلام، در میان استان‌های هم مرز با کشور عراق طولانی‌ترین مرز را به خود اختصاص داده است. از سال

۱۳۴۷ ش تا ۱۳۵۳ ش حکومت بعث عراق بارها نواحی مرزی استان را مورد تعرض و تجاوز قرار داده است که بیشتر از صد مورد زد و خورد در مناطقی نظیر: مهران، میمک، موسیان و فکه به وقوع پیوسته است، تا اینکه در سال ۱۳۵۳ ش/ ۱۹۷۵ م. با انعقاد قرارداد الجزایر بین دو کشور صلح و آرامش برقرار گردید. پس از پیروزی انقلاب اسلامی رژیم بعثی عراق در سال ۱۳۵۹ ش ایران را مورد هجوم قرار داد که بخشی از خاک استان به اشغال بعثی‌ها درآمد.

پیشینه تاریخی استان

پس از پیروزی انقلاب (۱۳۵۷ ش) تعرضات و تجاوزات عراق به مرزهای ایران اسلامی به خصوص در نواحی استان ایلام دوباره شروع شد.

رژیم بعث با حمایت استکبار جهانی و با هدف دستیابی به نقش ژاندارمی منطقه و جلوگیری از اشاعه و صدور ایدئولوژی اسلام شیعی و ارزش‌های انقلابی، پس از لغو قرار داد الجزایر در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ دست به تهاجم نظامی همه جانبه‌ای زد و به خاک ایران اسلامی حمله ور گردید.

پیشتر بدانیم

عملیات کربلای ۱: این عملیات در ساعت ۲۲:۳۰ دقیقه در تاریخ ۱۳۶۵/۴/۹ در مهران با اهداف باز پس‌گیری شهر مهران و آزادسازی ارتفاعات مهم و استراتژیک فلاویزان در ۵ مرحله و طی ۸ روز انجام شد. در این عملیات رزمندگان اسلام توانستند مهران را آزاد کنند و ارتفاعات فلاویزان را پس بگیرند و تلفات و خسارات خیلی سنگینی به ارتش عراق وارد کنند.

در مقابل تهاجم دشمن بعثی مردم ایلام با تبعیت از فرمایشات امام خمینی (ره) دست به بسیج همگانی زدند و با کمک علما، بسیج مردمی، سپاه پاسداران، ارتش، جهاد سازندگی و ... به مقابله با تهاجم و پیشروی دشمن پرداختند و با رشادت، ایمان و پایداری مقاومت و ایستادگی نمودند. نیروی‌های مردمی در اکثر جبهه‌ها و محورها با انجام عملیات‌های ایذایی و انجام جنگ‌های چریکی و نامنظم و نفوذ در عقبه نیروهای دشمن، روند پیشرفت و اشغالگری دشمن بعثی را متوقف کردند و نگذاشتند استکبار جهانی و رژیم بعثی به اهداف شوم خود برسند.

فعالیت

به نظر شما چرا عشایر استان ایلام در هشت سال دفاع مقدس نقش به‌سزایی در شکست دشمن در نواحی

مرزی داشتند؟

پیشتر بدانیم

کارنامه درخشان مردم استان در دفاع همه‌جانبه از تمامیت ارضی کشور و مقابله با دشمن اشغالگر در هشت سال دفاع مقدس با تقدیم حدود ۳۰۰۰ شهید، ۳۳۱ آزاده سرافراز و بیش از ۱۰/۰۰۰ جانباز ایثارگر و اعزام بیش از ۶۰/۰۰۰ نفر نیرو در قالب تمامی نیروهای نظامی به جبهه و انجام بیش از ۵۰ عملیات در سطوح مختلف در نواحی مرزی و همچنین تحمل بیش از چند صد حمله و تجاوز هوایی دشمن و زندگی در دره‌های کوهستانی در چادر با کمترین امکانات در طول هشت سال دفاع مقدس، مزین گردیده است. این خود سندی افتخارآمیز و گویا از حضور توأم با شعور مردم استان در دفاع از میهن عزیز ایران در ایام دفاع مقدس است.

برای مطالعه

جدول ۱-۴- مشخصات برخی عملیات‌های رزمندگان اسلام در مرزهای استان

ردیف	نام عملیات	تاریخ عملیات	منطقه عملیاتی	رمز عملیات	سازمان عمل‌کننده	فرماندهی عملیات
۱	ضربت ذوالفقار	۱۳۵۹/۱۰/۱۹	ارتفاعات میمک	یا الله	سپاه - ارتش نیروهای مردمی استان	ارتش
۲	فتح المبین	۱۳۶۱/۱/۲	جنوب استان ایلام - شمال خوزستان	یا زهرا(س)	مشترک	مشترک
۳	محرم	۱۳۶۱/۸/۱۰	دهلران ارتفاعات حمرین	یا زینب(س)	مشترک	مشترک
۴	والفجر مقدماتی	۱۳۶۱/۱۱/۱۸	جزابه - فکه	یا الله	ارتش - سپاه	سپاه
۵	والفجر ۱	۱۳۶۲/۱/۲۰	ارتفاعات حمرین - جبل فوقی	یا الله	مشترک	ارتش
۶	والفجر ۳	۱۳۶۲/۵/۷	شرق مهران	یا الله	مشترک	مشترک
۷	عاشورا	۱۳۶۳/۷/۲۵	میمک - فصیل - گرگنی	یا ابا عبدالله الحسین(ع)	مشترک	سپاه
۸	کربلای ۱	۱۳۶۵/۴/۹	مهران	یا ابوالفضل العباس(ع)	سپاه	سپاه

جدول ۲-۴- مشخصات برخی از سرداران شهید استان در هشت سال دفاع مقدس

ردیف	نام و نام خانوادگی	مسئولیت در زمان شهادت	تاریخ شهادت	محل شهادت
۱	روح اله شنبه‌ای	فرمانده واحد عملیات سپاه ایلام	۱۳۵۹/۶/۲۰	مهران
۲	عبداله فتاحی	فرمانده گردان پیاده	۱۳۶۲/۱/۱۹	چنگوله
۳	عباس آقایی	فرمانده سپاه ایوان	۱۳۶۲/۱۱/۱۴	جاده اسلام آباد- ایلام
۴	بختیار احمدی	فرمانده گردان طرح لیبک	۱۳۶۲/۱۱/۳۰	چنگوله
۵	علی خانزادی	فرمانده گردان بهداری لشکر ۱۱	۱۳۶۳/۵/۸	مهران
۶	عبدالمجید امیدی	فرمانده واحد بسیج تیپ ۱۱۴	۱۳۶۳/۷/۳۰	میمک
۷	عیسی آستوی	فرمانده گردان آموزشی	۱۳۶۳/۷/۳۰	میمک
۸	حمزه چناری	فرمانده محور تیپ ۱۱۴	۱۳۶۴/۴/۱۹	چنگوله
۹	یادگار امیدی	فرمانده اطلاعات و عملیات لشکر ۱۱	۱۳۶۴/۹/۱۰	کانی سخت
۱۰	هادی شهبازی	فرمانده گردان تخریب لشکر ۱۱	۱۳۶۵/۶/۱۷	مهران
۱۱	محمد رحیم علی‌اولاد	فرمانده گردان آموزشی	۱۳۶۵/۷/۷	پادگان شهید فرجیانزاده
۱۲	مجید کنشکولی	فرمانده گردان پیاده ۵۰۴	۱۳۶۵/۷/۲۱	چنگوله
۱۳	جاسم امامی	فرمانده آمادگی و پشتیبانی لشکر ۱۱	۱۳۶۵/۱۱/۱۱	شلمچه
۱۴	حجت‌اله سلیمانی	فرمانده گردان پدافند	۱۳۶۶/۱۲/۲۳	کردستان
۱۵	حمیدرضا دستگیر	فرمانده گردان تخریب لشکر ۱۱	۱۳۶۷/۲/۱۵	مهران
۱۶	علی بسطامی	فرمانده اطلاعات و عملیات لشکر ۱۱	۱۳۶۷/۳/۷	مهران
۱۷	علی غبوری‌زاده	فرمانده گردان ۵۰۳	۱۳۶۷/۳/۲۹	مهران
۱۸	غلام ملاحی	فرمانده طرح و عملیات لشکر ۱۱	۱۳۶۷/۵/۱	میمک

شکل ۱-۴. بعضی از فرماندهان شهید استان

شکل ۲-۴. اولین شهید مدافع حرم استان ایلام - شهید حشمت سهرابی

پیشینه تاریخی استان

شکل ۳-۴

فعالیت

به تصاویر بالا نگاه کنید و استنباط خود را در کلاس مطرح نمایید.

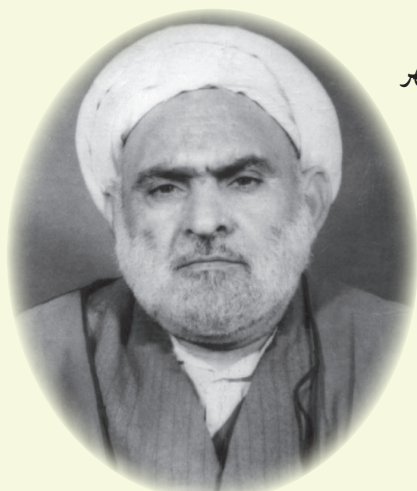
مشاهیر استان ایلام

تاریخ هر سرزمینی، شرح مجاهدات انسان‌های متفکر، هنرمند، پرتلاش و بلند همتی است که نقش اساسی در استحکام وحدت ملی، حفظ ارزش‌های اسلامی، عشق به میهن و حفظ مفاخر و میراث فرهنگی داشته‌اند.
برخی از مشاهیر مذهبی

شکل ۴-۴

آیت‌ا... حاج شیخ عبدالرحمن حیدری ایلامی: در سال ۱۳۰۴ ه.ش در شهر ایلام دیده به جهان گشود. پس از پایان تحصیلات مدتی در کسوت معلمی به تدریس مشغول شد. سپس برای ادامه تحصیلات به عتبات عالیات مهاجرت کرد و در محضر حضرت امام خمینی (ره) در نجف اشرف به تحصیل پرداخت و به مقام علمی بالایی رسید. در سال ۱۳۵۴ ش. به ایلام بازگشت و نهضت روحانیون را در جهت مبارزات علیه رژیم پهلوی و پیروزی انقلاب اسلامی هدایت کرد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۸ ش. وارد مجلس خبرگان شد. با شروع جنگ تحمیلی، ستادهای جذب و هدایت کمک‌های مردمی را تشکیل داد و با بسیج عشایر به دفاع از مرزها پرداخت و در میدان نبرد حضوری مؤثر داشت، ایشان در سال ۱۳۶۵ ش. به دیار باقی شتافت.

شکل ۴-۵

حجت‌الاسلام شیخ محمد تعمیرکاری: در سال ۱۳۱۴ در شهر ایلام متولد شد. پس از تحصیلات اولیه، جهت ادامه تحصیل به شهر قم رفت و مدتی نزد مرحوم امام خمینی (ره) و آیت‌ا... گلپایگانی به تحصیل پرداخت و در جریان مبارزات روحانیون انقلابی علیه رژیم پهلوی حضوری فعال داشت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به ایلام بازگشت و در کنار آیت‌ا... حیدری و سایر روحانیون مبارز و مردم ایلام به حفاظت و حراست از دستاوردهای انقلاب پرداخت. ایشان در سال ۱۳۷۸ ش. به رحمت ایزدی پیوست.

علامه سیدجعفر الاعرجی پشتکوهی: علامه سیدجعفر الاعرجی پشتکوهی متولد سال ۱۲۷۴ قمری از سادات اعرجی است. در دوره وی حکومت والیان ابوقداره در محدوده ایلام و لرستان زندگی می‌کرد و حیات پرارزش خود را به کسب علم و تحقیق و تفحص در علوم اسلامی و علوم انساب سپری می‌کرد. او از دانشمندان و نسب‌شناسان بزرگ عصر قاجاریه است، که بیش از ۶۰ کتاب درباره اسلام و نسب‌شناسی تألیف کرده است. علامه سیدجعفر در سال ۱۳۳۲ قمری درگذشت.

برخی از مشاهیر ادبی

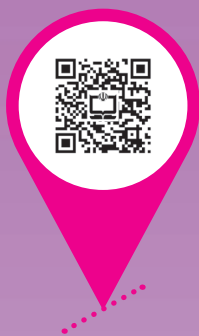
شاکه و خان منصور: از شعرای معروف استان بوده‌اند که در دوره زندیه در محل کنونی شهرستان ایوان زندگی می‌کرده‌اند. آنان بیشتر، اشعار اشتراکی می‌سروده‌اند؛ به گونه‌ای که هر یک مصرعی را گفته و دیگری تکمیل می‌کرده است. یا این که یکی معمایی را طرح می‌کرده و دیگری پاسخی منظوم بدان می‌داده است.

خانه داجیوند: «خانه» از شعرای معروف استان، از ایل داجیوند در منطقه هلیلان از توابع شهرستان چرداول بود. غلامرضا خان ارکوازی: در اواخر قرن دوازدهم هجری در چوار منطقه «بان‌ویزه» به دنیا آمده، از شاعران و عارفان معروف استان بوده و اطلاعات گسترده‌ای در زمینه‌های مذهبی و تاریخی داشته است و حوزه معلومات عمومی او وسیع بوده است. علاوه بر مناجات‌نامه معروف او، چند شعر دیگر از او به جا مانده که معروف‌ترین آنها شعر «باویال» است.

میرنوروز: او از آغازگران جدی شعر فارسی و محلی به گویش لری در استان بوده، و از اعقاب میرشاهوردی خان حاکم اتابکان لرستان بوده است. میرنوروز شاعری سیاح بوده و پیوسته به گشت‌وگذار می‌پرداخته است. ولی محمد امیدی: در سال ۱۳۰۱ ش در کارزان از توابع شهرستان سیروان به دنیا آمد. او از شاعران معروف استان بود. شاعری طبیعت‌گرا با تکیه بر ارزش‌ها و فرهنگ بومی و محلی. شهرت او بیشتر به خاطر اشعاری حماسی است که در دوران دفاع مقدس به زبان کردی سروده است.

دکتر داریوش رضایی نژاد: از شهدای هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۳۵۶ ش در شهرستان آبدانان به دنیا آمد، در سال ۱۳۷۳ ش تحصیلات دیپلم را در رشته ریاضی به پایان رساند و در همین سال در دانشگاه صنعتی مالک‌اشتر اصفهان در رشته مهندسی برق گرایش قدرت مشغول تحصیل شد که با کسب رتبه اول دوره کارشناسی خود را تمام کرد. در سال ۱۳۷۸ ش دوره کارشناسی ارشد در رشته مهندسی برق گرایش قدرت در دانشگاه ارومیه شروع نمود و در سال ۱۳۹۰ ش در دوره دکتری مهندسی برق گرایش قدرت در دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی پذیرفته شد.

شهید رضایی نژاد در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۱ در سن ۳۵ سالگی توسط سرویس جاسوسی اسرائیل (موساد) در مقابل منزلش با ضرب گلوله به شهادت رسید.

فصل پنجم

توانمندی‌های استان ایلام

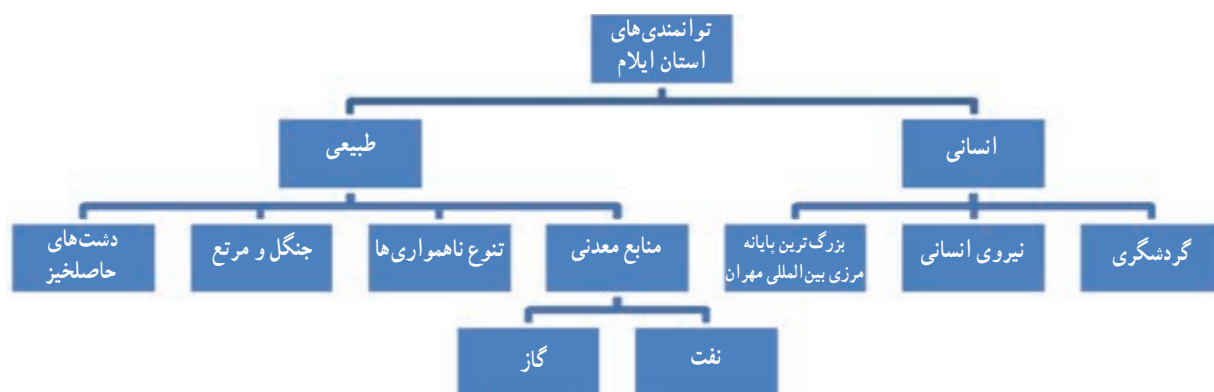

درس ۱۲ توانمندی های اقتصادی استان

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
«اگر مردم شهرها و آبادی ها ایمان می آوردند و تقوا پیشه می کردند به یقین برکاتی از آسمان و زمین بر آنها نازل می کردیم» (سوره اعراف/ آیه ۹۶)

شکل ۱-۵- توانمندی های اقتصادی استان

توجه : توانمندی های اقتصادی، زیربنای توسعه است و بدون آن جامعه با آسیب های فراوان روبه رو می شود.

توانمندی‌های استان

شکل ۲-۵- توانمندی‌های استان همراه با درصد توزیع شاغلان در سه بخش صنعت، کشاورزی و خدمات

با دقت در تصاویر بالا سه نوع فعالیت اقتصادی را مشاهده می‌کنید. در شکل‌گیری هر کدام از این فعالیت‌ها چه عواملی را مؤثر می‌دانید؟

ساختار اقتصاد استان بر پایه کشاورزی و دامپروری است و باید بخش صنعت، خدمات و سرمایه‌گذاری‌ها در این جهت هدایت

شود.

الف) کشاورزی

امام صادق (ع) فرمودند :

«زراعت کنید و درخت بنشانید، به خدا سوگند در میان کارهایی که مردم انجام می دهند هیچ کاری حلال تر و پاکیزه تر از کشاورزی نیست».

استان ایلام به دلیل تنوع آب و هوا و وجود جنگل و مرتع و دشت‌های حاصل خیز، آب‌های سطحی و زیرزمینی قابلیت ایجاد تنوع در تولیدات کشاورزی و دامداری و صنایع تبدیلی را دارد.

پیشتر بدانیم

زیر بخش کشاورزی

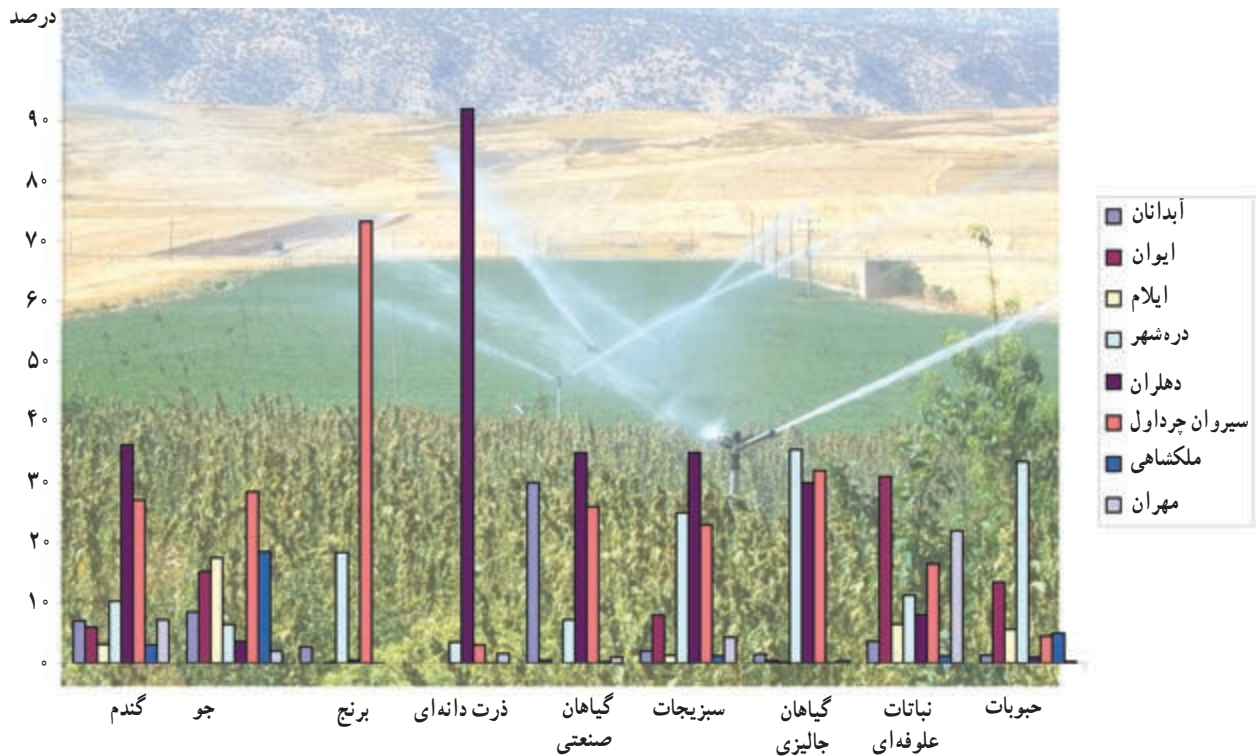
- زراعت باغداری
  - دام و طیور - پرورش کرم ابریشم
  - جنگل - مرتع
  - ماهیگیری - پرورش آبزیان
- بخش کشاورزی ⇐

زراعت : از مجموع ۳۳۰ هزار هکتار کل اراضی قابل کشت استان، ۲۳۰ هزار هکتار آن سالانه زیر کشت محصولات زراعی و باغی است که ۲۹/۵ درصد آن آبی و بقیه دیم می‌باشد. از این مقدار ۲/۵ درصد به کشت باغات و ۹۷/۵ درصد به زراعت‌های سالانه اختصاص دارد. از نظر نوع کشت، غلبه باغلات و محصولات جالیزی است و صادرات تولیدات زراعی نیز محدود به محصولات جالیزی است و بقیه تولیدات در داخل استان به مصرف می‌رسد.

شکل ۳-۵- بندانحرافی آب کشاورزی بدوله مهران

توانمندی‌های استان

شکل ۴-۵- تولیدات زراعی به تفکیک شهرستان برحسب درصد در سال ۱۳۸۹

فعالیت

با دقت به شکل ۴-۵ که درصد محصولات زراعی را نشان می‌دهد، به سوالات داده شده پاسخ دهید.
الف) بیشترین درصد محصولات زراعی داده شده «گندم، جو، برنج و ذرت» در کدام یک از شهرستان‌های استان وجود دارد؟

ب) در شهرستان‌های محل زندگی شما کدام محصول زراعی کشت می‌شود؟ دلایل آن را بیان کنید.

پیشتر بدانیم

۱- در سال ۱۳۸۹، استان ایلام در میزان تولید و سطح زیرکشت محصولات جالیزی «خریزه - هندوانه - خیار» در کشور رتبه هشتم را به خود اختصاص داده است.

۲- ۵۰ درصد محصولات زراعی تولیدی استان مازاد بر مصرف داخلی است و به استان‌های هم‌جوار صادر می‌شود.

۳- تعداد ۵۶۲۳۵ خانوار بهره‌بردار کشاورزی «زراعی» در استان وجود دارد که سهم بهره‌برداران باغی (۸۰۰۰) خانوار است.

باغداری: با توجه به شرایط طبیعی، در دامنه‌های نواحی کوهستانی استان، باغداری به‌عنوان یکی از فعالیت‌های اقتصادی مردم استان محسوب می‌شود.
از کل سطوح قابل کشت استان ۲/۵ درصد زیر کشت باغات است و ۹۹ درصد آن مربوط به باغات آبی است. در سال‌های اخیر در استان ایلام اقدام به ایجاد باغات دیم کرده‌اند.
عمده‌ترین محصولات باغی به ترتیب شامل گردو، هلو، زردآلو، انگور و زیتون می‌باشد، میشخاص، کلم، خوران در ایوان از مناطق باغداری در استان می‌باشد.

شکل ۵-۵- محصولات باغی استان

فعالیت گروهی

به نظر شما توسعه باغداری چگونه می‌تواند به اشتغال در استان کمک کند؟

گیاهان خوراکی و دارویی استان	مهم‌ترین محصولات عمده زراعی استان								
۱- کنگر ۲- زعفران کوهی ۳- پاغازه ۴- ۵- ۶- ۷- ۸- ۹-	<table border="0"> <tr> <td> نخود لوبیا ماش </td> <td rowspan="3">} حبوبات</td> </tr> <tr> <td> سیب‌زمینی پیاز گوجه‌فرنگی </td> <td rowspan="3">} سبزیجات</td> </tr> <tr> <td> ۱- ۲- ۳- </td> <td rowspan="3">} گیاهان صنعتی</td> </tr> <tr> <td> ۱- ۲- ۳- </td> <td rowspan="3">} دیگر محصولات زراعی</td> </tr> </table>	نخود لوبیا ماش	} حبوبات	سیب‌زمینی پیاز گوجه‌فرنگی	} سبزیجات	۱- ۲- ۳-	} گیاهان صنعتی	۱- ۲- ۳-	} دیگر محصولات زراعی
نخود لوبیا ماش	} حبوبات								
سیب‌زمینی پیاز گوجه‌فرنگی		} سبزیجات							
۱- ۲- ۳-			} گیاهان صنعتی						
۱- ۲- ۳-	} دیگر محصولات زراعی								
در استان گیاهان خوراکی نسبتاً منحصر به فردی وجود دارد که از این طریق می‌توان به احداث صنایع تبدیلی مرتبط با این محصولات اقدام کرد.									

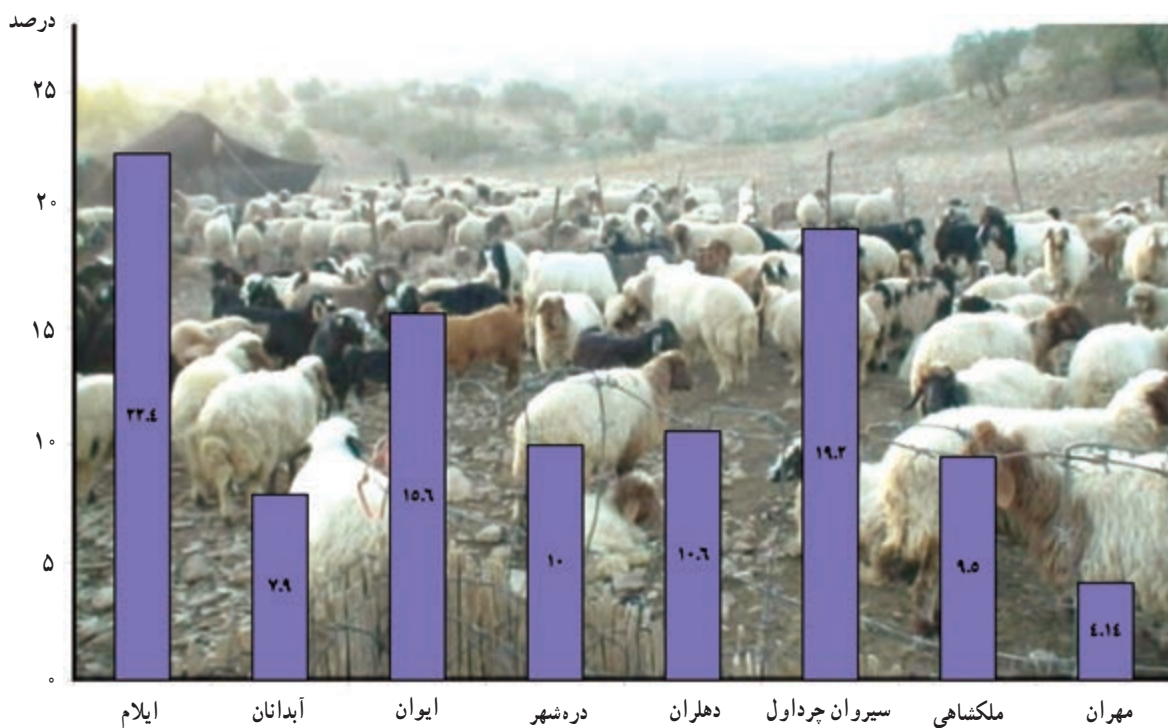
پیشتر بدانیم

تولید سالانه هندوانه استان ۵۰ هزار تن است.

تولید سالانه خیار بیش از ۱۰۰ هزار تن است که بخشی از آن به خارج از کشور صادر می‌شود.

دامپروری: استان ایلام به لحاظ برخورداری از شرایط طبیعی و داشتن مراتع گرمسیری و سردسیری همواره به‌عنوان یکی از قطب‌های شناخته شده دامداری در کشور مطرح بوده است. در حال حاضر دو و نیم میلیون دام در استان وجود دارد. در سال‌های اخیر با حمایت دولت طرح‌های توسعه دامپروری صنعتی در استان رواج یافته است. دامداری در استان به‌عنوان یک شغل درآمدزا و اشتغال‌آور در بین اکثریت مردم استان مطرح است.

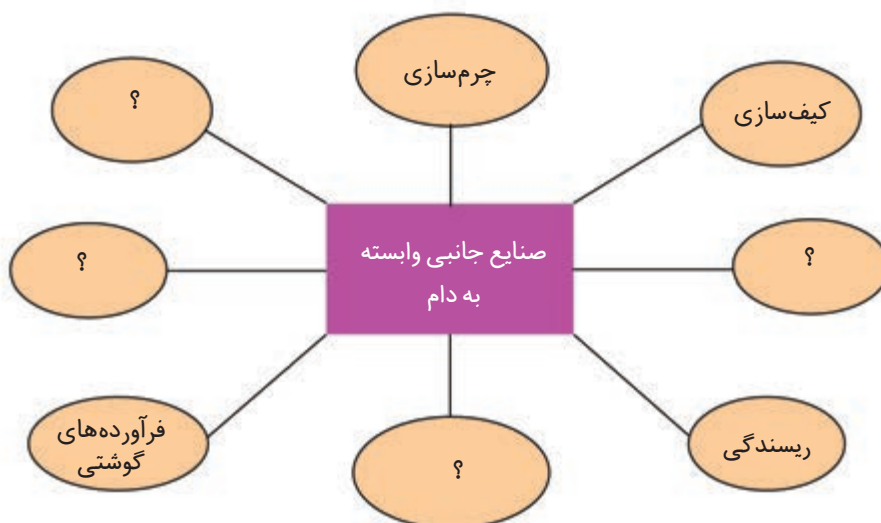

شکل ۵-۶- تولیدات دام و طیور به تفکیک شهرستان در سال ۱۳۸۹

فعالیت

تکمیل کنید:

چرا استان ایلام از گذشته‌های دور تا به حال به‌عنوان یکی از قطب‌های دامداری کشور مطرح بوده است.

تولید آبزیان : در استان ایلام با توجه به وجود منابع آب فراوان قابلیت‌های بسیار مناسبی جهت پرورش انواع آبزیان (گرم آبی و سرد آبی) وجود دارد.
با توجه به جایگاه و اهمیت تولید آبزیان به‌عنوان یک منبع مفید مواد غذایی در تأمین پروتئین و همچنین اشتغال‌زایی در این بخش، سرمایه‌گذاری بیشتری را می‌طلبد.

شکل ۷-۵- تولید آبزیان در استان

جدول ۱-۵- مهم‌ترین مراکز تولید آبزیان استان ایلام

ردیف	منطقه	شهرستان	بخش	نوع ماهی	ظرفیت تولید (تن)	تعداد مزرعه پرورش
۱	کلم	دره شهر	بدره	سردآبی	۳۵۰	۱۵
۲	سراب کلان	شیروان چرداول	لومار	سردآبی	۲۵۰	۱۰

با توجه به جدول، به نظر شما چرا در دو منطقه ذکر شده ماهیان سردآبی تولید می‌شود؟

بیشتر بدانیم

- ◆ تولیدات آبی پروری استان تا سال ۱۳۸۹ حدود ۴۵۰۰ تن با اشتغالزایی ۲۰۰۰ نفر بوده است.
- ◆ قبل از تشکیل سازمان شیلات، سرانه مصرف در استان نزدیک به ۲۵۰ گرم بوده که بعد از تشکیل سازمان شیلات و با احداث مزارع پرورشی ماهی و فعالیت‌های تبلیغی در جهت افزایش مصرف آبیان در حال حاضر سرانه مصرف آبیان در استان حدود ۶/۵ کیلوگرم است.

شکل ۸-۵- تصاویری از تولیدات بخش کشاورزی در استان ایلام

ب) بخش صنایع و معادن

صنعت: صنایع مهم و زیربنایی استان عمدتاً به بخش‌های کشاورزی، دامداری و معادن وابسته است. با توجه به امکانات و شرایط محیطی در استان ایلام، صنعت توسعه‌ی چندانی نیافته است. ولی خوشبختانه در دهه‌های اخیر به دلیل سیاست‌های حمایتی دولت جهت سرمایه‌گذاری در مناطق کمتر توسعه یافته، همچنین توجه به زیرساخت‌ها و سرمایه‌گذاری‌های لازم، در این جهت گام‌های جدی برداشته شده است.

پالایشگاه گاز ایلام - مجتمع پتروشیمی با ۶۰ درصد پیشرفت، و کارخانه سیمان شهرستان شیروان چرداول از طرح‌های صنعتی استان است و از صنایع وابسته به کشاورزی می‌توان کارخانه آرد ایلام، کارخانه آرد دهلران، دره‌شهر و کشتارگاه دام منطقه غرب را نام برد.

علاوه بر صنایع مادر و زیربنایی، صنایع کوچک و کارگاه‌های وابسته به صورت مجتمع‌هایی با نام شهرک‌های صنعتی به وجود آمده‌اند که در استان ایلام هشت (۸) شهرک صنعتی و پنج (۵) ناحیه صنعتی در بخش‌های مختلف مشغول فعالیت هستند. در استان ایلام، مواد اولیه پشم و مو می‌تواند زمینه توسعه بیشتر صنایع دستی، نساجی و پوشاک را فراهم آورد.

شکل ۹-۵- شهرک‌های صنعتی، تعداد صنایع و معادن و همچنین طرح‌های مهم در حال احداث در استان

جدول ۲-۵- وضعیت صنعت و معدن در استان آذربایجان در ماه ۱۳۹۰

نام شهرستان‌ها	تعداد شهرک صنعتی	تعداد صنایع	تعداد معادن فعال	معادن مهم	طرح‌های مهم در حال احداث	اصلی‌ترین قابلیت توسعه
آبدانان	۱	۴۴	۷	سنگ گچ سنگ آهک گوگرد و ماسه	شرکت سیمان زاگرس	وجود ذخایر غنی کانی‌های غیرفلزی نفت و گاز
ایلام	۱- «شهرک صنعتی جدید ایلام شماره ۲ منطقه گلجار در حال احداث»	۳۵۹	۳	پیتومین سنگ گچ شن و ماسه	طرح توسعه شرکت سیمان شرکت مجتمع فولاد منجیل شرکت زرین گل روغن مایع خوراکی	وجود زیرساخت‌های مناسب برای ایجاد صنایع تبدیلی مرتبط با بخش‌های کشاورزی معدن و نفت و نیروگاه‌ها
ایوان	۱	۷۴	۱۱	پیتومین سنگ گچ	شرکت نورد (انواع میلگرد) شرکت فولاد زاگرس شمش فولادی	وجود چاه‌های نفت و گاز شیرین
دره شهر	۱- یک ناحیه صنعتی در بخش بدره	۶۶	۵	سنگ گچ	کشتارگاه طیور دره شهر ماداکو استیل کورد	وجود نیروگاه تلمبه‌ای سد سیمره وجود معادن غنی غیرفلزی: نفت و گاز
دهلران	۱	۵۴	۵	سنگ گچ و شن و ماسه	کارخانه سیمان شرکت پتروشیمی	وجود منابع عظیم نفت و گاز برای توسعه صنعت نفت و صنایع جانبی همچون پتروشیمی و پالایشگاه وجود پتانسیل‌های لازم برای ایجاد و توسعه صنعت شیلات با استفاده از آب‌های عقبه دو سد بزرگ دویرج و کرخه
سیروان چرداول	۱- ناحیه صنعتی شهاب و ناحیه صنعتی لومار و در حال احداث هلیلان	۶۸	۱۰	شن و ماسه سنگ گچ پیتومین سیلیس آهک کلسیت - شیل	توسعه سیمان فاز دوم	قرارگیری در مسیر بزرگراه کرپلا (ایلام - حمیل - کرمانشاه) وجود ذخایر مناسب نفت و گاز
ملکشاهی	ناحیه صنعتی ملکشاهی	۲۰	۴	شن و ماسه گوگرد زغال سنگ	شرکت سیم و کابل زاگرس	وجود منابع معدنی و کانی‌های غیرفلزی نظیر، گوگرد، زغال سنگ وجود رودخانه‌های دائمی جهت احداث سد‌های مختلف و تأمین آب زمین‌های کشاورزی
مهران	۱	۳۸	۷	سنگ سنگ گچ شن و ماسه	شرکت زاگرس فولاد ورق‌های فولادی آلیاژی	وجود بزرگ‌ترین پایانه مسافری و تجاری خاورمیانه در مرز بین‌المللی به دلیل مرز مشترک با کشور عراق وجود بازارچه مرزی

توانمندی‌های استان

معادن: استان ایلام در ناحیه زاگرس چین خورده واقع شده است. شرایط زمین‌شناسی و سنگ‌شناسی استان ایلام به گونه‌ای است که عمدتاً در این منطقه رسوبات کربناته، سنگ‌های تبخیری مارن شیل و ماسه سنگ و ... تشکیل شده است. بر اساس مطالعات محدود زمین‌شناسی؛ تاکنون هیچ‌گونه مواد معدنی فلزی مهمی در استان کشف نشده است. اکثر مواد معدنی استان از نوع کانسارهای غیرفلزی مانند مصالح ساختمانی است. استان دارای ۵۲ معدن فعال است و با داشتن ذخیره قطعی ۸۱۵ میلیون تن و استخراج سالیانه ۳/۷ میلیون تن مواد معدنی، یکی از مناطق معدنی کشور محسوب می‌شود. **خدمات و بازرگانی:** هم‌مرز بودن استان ایلام با کشور عراق فصل تازه و مؤثری در روابط بازرگانی - تجاری، گردشگری و زیارتی به مفهوم واقعی پیدا کرده است. توسعه بازارچه مرزی مهران در محدوده استان که در حال حاضر ارتباط و بازرگانی خارجی به کشور عراق از طریق این بازارچه و گمرک آن انجام می‌پذیرد، همچنین بازارچه مرزی موسیان در شهرستان دهلران که هم‌اکنون در دست احداث است، زمینه مناسبی برای تجارت در ابعاد داخلی و خارجی فراهم کرده است.

جدول ۳-۵- آمار جابه‌جایی مسافر در مرز مهران در سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۷

سال	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷
میلیون نفر	۲/۷	۱/۱	۰/۴۵	۱/۹	۲/۴	۲/۷

شکل ۱۰-۵- صادرات پایانه مرزی مهران

فکر کنید

استان ایلام در کدامیک از سه بخش اقتصادی گفته شده از توان بالایی برخوردار است؟ دلایل خود را

بنویسید. بخش .....

۱-

۲-

فعالیت

۱- جدول زیر را مانند نمونه تکمیل کنید.

نام شهرستان	تعداد صنایع	معادن مهم	اصلی ترین قابلیت توسعه
آبدانان			
ایلام			
ایوان			
دره شهر			
دهلران	۶۶	شن و ماسه	
سیروان چرداول			وجود ذخائر مناسب نفت و گاز
ملکشاهی			
مهران			

۲- با توجه به توان های اقتصادی استان در سه بخش چه طرح هایی برای ایجاد مشاغل جدید و کارآفرینی

پیشنهاد می کنید؟

.....

درس ۱۳ ایلام گردی و جاذبه‌های گردشگری استان

استان ایلام به دلیل تنوع طبیعت، سابقه تاریخی و هویت فرهنگی و وجود آثار و یادمان‌های دفاع مقدس در آن، و به ویژه وجود پایانه مرزی مهران واقع در مسیر گردشگری - زیارتی کشور جمهوری اسلامی ایران و عراق، از جذاب‌ترین مناطق دیدنی کشور برای گردشگری، جهانگردی مذهبی و راهیان نور به شمار می‌آید.

شکل ۱۱-۵

بیشتر بدانیم

با توجه به اینکه گردشگری از مهم‌ترین بخش‌های فعالیت اقتصادی و به‌عنوان منبع ایجاد اشتغال و درآمد برای مناطق دارای این قابلیت محسوب می‌شود و همچنین عامل تفاهم میان ملت‌ها و دولت‌ها به‌حساب می‌آید؛ از این رو، برای توسعه فعالیت گردشگری و سرمایه‌گذاری در این بخش، برنامه‌ریزی و توجه جدی مسئولان محلی را می‌طلبد.

اگر چه تاکنون فعالیت‌های زیادی در استان از جمله توسعه برخی راه‌های زمینی، احداث پایانه مسافری مرزی و احداث مجتمع‌های خدماتی رفاهی بین راهی، احداث پارک و مجموعه‌های تفریحی... برای جذب گردشگر و رونق گردشگری انجام گرفته است، ولی به دلیل محدودیت‌های زیربنایی و خدماتی زیر توانسته است از قابلیت‌های گردشگری، به‌خوبی استفاده کند.

– عدم کارایی برخی راه‌های زمینی استان، نبود راه آهن و فرودگاه بین‌المللی با توجه به اهمیت آن در جابه‌جایی کالا و مسافر.

- کمبود امکانات خدماتی – رفاهی (هتل، رستوران بین راهی) و اماکن توریستی – تفریحی و فضای سبز و ...
- عدم شناسایی قابلیت‌ها و توانمندی‌های گردشگری برای سرمایه‌گذاران
- نبود سرکنسولگری عراق در استان ایلام به‌منظور توسعه مناسبات اقتصادی و جهانگردی در استان

فعالیت

آیا می‌دانید استان ما بیشتر مقصد کدام نوع گردشگری است؟ چرا؟
در مورد اهمیت گردشگری در اقتصاد استان در کلاس به‌صورت گروهی بحث کنید.

انواع جاذبه‌های گردشگری استان

۱- جاذبه طبیعی

الف) مناطق کوهستانی و ییلاقی: در استان مناطق ییلاقی با جنگل‌های انبوه و سرسبز کوهستانی شامل تفریحگاه‌های جنگلی رنو و ششکلان، تجریان، ششدار، منجل، دالو، مله پنجاو و تنگ ارغوان، دره ویز درون، تفرجگاه گلم زرد و گره چقا، تنگ رازیانه و دربند در بدره، ... وجود دارد.

شکل ۱۲-۵- تفرجگاه دره ارغوان

شکل ۱۳-۵- تفرجگاه مله پنجا و بدره

درهٔ بیلاقی هفتاو میشخاص و درهٔ بیلاقی کلم بدره با وجود باغات و گونه‌های گیاهی متنوع و چشمه‌ساران پر آب و فضاهای سرسبز در چهار فصل سال مورد گردش مردم استان ایلام قرار می‌گیرد.

(ب) غارها : غار خفاش و غار قلابیکه در دهلران، غار بره زرد در بدره، گل گل ملکشاهی، غار طلسم ایوان، غار ملک و کبوترلان در زرین آباد، غار مژاره آبدانان از مکان‌های دیدنی استان هستند.

غار شگفت‌انگیز زینه‌گان در ۵ کیلومتری جنوب شرقی صالح‌آباد با ۲ کیلومتر طول و به‌صورت رو باز که دارای دهلیزهای آبگیر، قندیل‌های متعدد و آب چکان‌های طبیعی و بسیار جالب است و هوای خنکی نسبت به بیرون غار دارد، در فصول مختلف سال مورد توجه گردشگران است.

شکل ۱۴-۵- غار زینه‌گان در صالح‌آباد

پ) مناظر آبی و دیدنی استان : در استان ایلام مکان‌های آبی زیبایی از جمله رودخانه‌ها، دریاچه‌ها و تالاب‌ها، چشمه‌های معدنی و آبشارهای زیبایی برای طبیعت گردی وجود دارد.

شکل ۱۶-۵- رودخانه سیمره

شکل ۱۵-۵- دریاچه چم گردلان

شکل ۱۸-۵- آبشار عما ملکناهی

شکل ۱۷-۵- آبشار خربران آبدانان

توانمندی‌های استان

شکل ۱۹-۵- چشمه قیردهلران

فعالیت

آیا می‌توانید چند مورد از مناظر آبی استان را نام ببرید؟

هـ) پارک‌های تفریحی : پارک جنگلی چغاسبیز ایلام، سراب آبدانان، سراب دره شهر، منطقه تفریحی خوران ایوان با درختان و باغات سرسبز و زیبا به صورت پارک‌هایی با امکانات تفریحی و ورزشی ساماندهی شده‌اند.

شکل ۲۰-۵- پارک سراب دره شهر

پیشتر یک آفرین

پارک جنگی چغاسبز: در ضلع جنوب شرقی شهر ایلام با حدود ۴۰۰۰ هکتار جنگل و مرتع و وجود امکانات تفریحی، پارک وحش، میداین ورزشی و شهر بازی، سینما صحرایی، نمایشگاه، هتل و رستوران، قهوه‌خانه سنتی وجود محل‌های پیک‌نیک در میان جنگل و تپه ماهورهای این پارک هر روز مورد توجه میهمانان و گردشگران استان و خارج از استان قرار دارد.

برای مطالعه

دانش آموز عزیز اصل ۵۰ قانون اساسی را مطالعه کن.
با توجه به اهمیت طبیعت، برای حفاظت از محیط توصیه می‌شود در طبیعت زباله نریزم و صید و شکار نکنیم، درختان را قطع نکنیم، آتش روشن نکنیم، لانه جانوران را تخریب نکنیم، و آنچه که خداوند با حکمت آفریده است دوست بداریم و مقدس بشماریم.

۲- جاذبه تاریخی، فرهنگی

الف) آثار تاریخی: استان ایلام با قدمت تاریخی و تمدن کهن، بناهای تاریخی بسیاری را در خود جای داده است. مهم‌ترین این آثار عبارت‌اند از:

۱- شهرهای تاریخی: آثار تمدن و شهرنشینی در دره شهر (بقایای شهر سیمره) و در سراب کلان (آثار شهر سیروان)

فعالیت

شما نیز در محل زندگی خود برخی از آثار شهرنشینی را شناسایی و در کلاس معرفی کنید.

پیشتر یک آفرین

ناحیه باستانی دره شهر: دره شهر یکی از قدیمی‌ترین نواحی استان ایلام محسوب می‌شود. مجموعه پشته سیکان و تپه‌های تاریخی تیغن، کوزه‌گران، سرگچله، دژ شیخ ماخو و قلعه پور اشرف شیخ مکان و ده‌ها تپه قدیمی و باستانی دیگر نیز در این ناحیه وجود دارند که بر قدمت تاریخی آن دلالت دارند.

توانمندی‌های استان

شهر باستانی سیمره: سیمره (دره‌شهر یا داراشهر) به فاصله ۱۲۵ کیلومتری ایلام قرار دارد. این شهر به‌جای مانده از دوران ساسانی است که آثار میدین و خیابان‌کشی‌ها و بازارهای داد و ستد در آن در محوطه‌ای ۶۰ هکتاری در کنار شهر فعلی دره‌شهر مشهود است. بناهای این شهر با مصالح قلوه سنگ و ملاط گچ (سنگ و ساروج) ساخته شده و تعداد زیادی از طاق‌های قوسی شکل آن همچنان پابرجا باقی مانده است. این شهر در سال ۲۵۸ هجری در اثر زمین لغزه بزرگ کبیرکوه تخریب شده است. و تلفات آن را ۲۰۰۰۰ نفر تخمین زده‌اند.

تنگ بهرام چوبین: این تنگه که آن را شکارگاه بهرام هم می‌گویند، آثار یک قلعه به‌جای مانده از دوران ساسانی است که از سنگ و گچ ساخته شده و به ارتفاعات جنگلی کبیرکوه در عمق تنگه و مناطق صعب‌العبور آن ختم می‌شود. علاوه بر زیبایی‌های وصف‌ناپذیر طبیعی و آثار پلکان‌های سنگی بر دیواره‌های سنگی و نقاط صعب‌العبور داخل تنگه، وجود چهار آب انبار که در صخره‌های سخت تراشیده، و وجود آب آشامیدنی در داخل آنها، حاکی از توجه و اهمیت به این منطقه استراتژیک و طبیعی در طول دوران تاریخی دارد که در نوع خود بی‌نظیر و جالب توجه است. تنگه بهرام از شاهکارهای طبیعی و تاریخی است که همواره در ایام بهار ایرانگردان و علاقه‌مندان به آثار تاریخی و طبیعی را به‌سوی خود جذب می‌کند.

شکل ۲۲-۵- سنگ نوشته تخت خان

شکل ۲۱-۵- شهر تاریخی سیمره

بیشتر بدانیم

سنگ نوشته گل گل ملکشاهی در کنار روستای گل گل در فاصله ۵۲ کیلومتری شهر ایلام در دیواره کوهی حک شده است. این سنگ نوشته به دوران آشور بانی پال مربوط است و حدود ۳ هزار سال قدمت تاریخی دارد. بر روی سنگ نوشته، نقش برجسته پیکره یک سرباز آشوری با کلاه خود، ماه و ستاره در بالای سر آن در حالی که پیکانی دردست دارد، مشاهده می شود. در قسمت تحتانی این سنگ نوشته آثار چند جمله از خطوط میخی حک شده که علائم متن آن کشف و ترجمه شده است.

شکل ۲۳-۵- آتشکده کوشک قینفر ملکشاهی

برای مطالعه

جدول ۴-۵- برخی آثار و جاذبه های تاریخی استان

ردیف	نام اثر	نشانی اثر
۱	کاخ فلاحتی	ایلام - خ آیت الله حیدری
۲	قلعه اسماعیل خان	ارتفاعات شمالی شهر ایلام
۳	چهار طاقی فجر	روستای فجر

سنگ نوشته	تنگ قوجعلی	۴
تپه باستانی کل یزید	منطقه کله چوب دره شهر	۵
چهار طاقی فرهاد آباد	روستای فرهاد آباد دره شهر	۶
چهار طاقی هاشم آباد	روستای هاشم آباد دره شهر	۷
آتشکده چهار طاقی	خیابان نیروی هوایی دره شهر	۸
آثار قلاع تاریخی	دره بیلاقی کلم بدره	۹
تپه و قبور باستانی بردی	روستای بردی زرین آباد	۱۰
سنگ نوشته میمه	میمه	۱۱
قلعه تاریخی شیباخ	میمه	۱۲
تپه‌های باستانی موسیان	شهر موسیان	۱۳
آثار تاریخی هزار در	مرکز شهر آبدانان	۱۴
آثار شهر باستانی قدح	روستای قدح - شرق آبدانان	۱۵
بقایا و آثار شهر تاریخی سراب	روستای سراب باغ آبدانان	۱۶
آثار تاریخی پشت قلعه	روستای پشت قلعه آبدانان	۱۷
آثار قلعه هزارانی	روستای هزارانی آبدانان	۱۸
آثار تاریخی تنگ قیر	چرداول - روستای کله شاخ	۱۹
تپه مهرگان یا مهرجان	چرداول - چمه قوله	۲۰
قلعه سام و پل تاریخی کرودیت	چرداول - ارتفاعات چم بور	۲۱
اثر تل توپره ریز معروف به لدر	شیروان - شهرک لومار	۲۲
آتشکده سه پا و طاق شیرین و فرهاد	روستای زرنه ایوان	۲۳
آتشکده سیاه کل	روستای سیاه کل ایوان	۲۴
آثار و خرابه‌های شهر تاریخی اریوجان	روستای جوب زر ایوان	۲۵
آثار باستانی قلعه جوق	روستای قلعه جوق ملکشاهی	۲۶
قلعه زمستانی کنجانچم	کنار رود کنجانچم	۲۷
تپه‌ها و قبور باستانی چغا آهوان	روستای گلان	۲۸

شکل ۲۵-۵- قلعه پور اشرف دره شهر

شکل ۲۴-۵- چهار تاقی دره شهر

شکل ۲۷-۵- قلعه والی ایلام

شکل ۲۶-۵- قلعه شاخ زرین آباد

شکل ۲۹-۵- پل گاومیشان دره شهر

شکل ۲۸-۵- پشت قلعه آبدانان

پل زیبای گاومیشان از جمله پل‌های مهم دوره ساسانی است که در مسیر شاهراه باستانی جنوب به شمال و غرب بر روی رودخانه سیمره پس از تلاقی با رودخانه کشکان ساخته شده است. طول این پل ۱۷۸ متر، پهنای آن ۵/۵ متر و دارای هفت دهانه می‌باشد. پایه‌ها و تکیه‌گاه‌های اصلی پل مدور و قطور و مصالح آن از سنگ‌های مکعبی بزرگ و تراشیده هستند. این پل فقط یک پل جاده‌ای نیست و با توجه به راهروهای داخلی، پلکان و ... کاروانسراها از آنها به عنوان سرپناه به هنگام عبور استفاده می‌کرده‌اند.

ب) جاذبه‌های فرهنگی و مذهبی: مساجد، امام زاده‌ها، بقعه‌ها و ... از جمله اماکن مذهبی‌اند که در بیشتر ایام سال مردم استان ایلام به زیارت و بازدید آنها می‌روند.

برای مطالعه

جدول ۵-۵- برخی از اماکن مذهبی استان

ردیف	نام اثر	نشانی اثر
۱	امامزاده عباس (ع)	سیروان
۲	بقعه پیر حسین	چرداول - روستای زنجیره علیا
۳	بقعه حاجی حاضر	چرداول - روستای سراب کلان
۴	امامزاده قاسم (ع)	چرداول - سرابله
۵	بقعه سید علی (سایه علی)	چرداول - شهرک لومار
۶	امامزاده علی صالح (ع)	بخش صالح آباد
۷	امامزاده سید حسن (ع)	۳ کیلومتری شهر مهران
۸	سید صلاح الدین محمد (ع)	آبدانان
۹	امامزاده جابر (ع)	۵ کیلومتری شهر آبدانان
۱۰	امامزاده سید ابراهیم (ع)	بخش زرین آباد
۱۱	امامزاده سید ناصرالدین (ع)	بخش زرین آباد
۱۲	امام زاده اکبر	۱۵ کیلومتری شهر دهلران
۱۳	امامزاده معین صالح (ع)	روستای ماژین
۱۴	امامزاده بابا سیف الدین (ع)	روستای ارمو دره شهر
۱۵	امامزاده سید عبدالله (ع)	روستای سراب ایوان
۱۶	امامزاده حاجی حاضر (ع)	روستای حاجی حاضر ایوان
۱۷	امامزاده حاجی بختیار	مسیر جاده ایلام به آیزا چوار

پیشتر بدانیم

امامزاده سید محمد عابد در روستای گنبد و در ۳۶ کیلومتری جادهٔ ملکشاهی - مهران واقع شده است. این امامزاده فرزند امام موسی کاظم (ع) و برادر امام رضا (ع) است و یکی از زیارتگاه‌های مهم استان ایلام محسوب می‌شود که در زبان محلی به پیرمحمد معروف است، مردم اعتقاد خاصی به ایشان دارند.

شکل ۳۱-۵- امامزاده علی صالح - صالح آباد

شکل ۳۰-۵- امامزاده سید ابراهیم - زرین آباد

شکل ۳۳-۵- امامزاده سید صلاح الدین محمد - آبدانان

شکل ۳۲-۵- امامزاده سید محمد عابد - ملکشاهی

آثار و یادمان دفاع مقدس: استان ایلام زخم‌های زیادی از جنگ تحمیلی بر خود دارد که هر نقطه از آن شاهد دفاع جانانهٔ مردان و زنان ایلامی از خاک میهن عزیزمان است. و به‌عنوان یادمان دفاع مقدس، هر ساله در قالب کاروان‌های راهیان نور به‌خصوص در فصل بهار مورد توجه گردشگران است.

منطقه شرفانی سرزمین عملیات محرم است که هم اینک به‌عنوان یکی از یادمان‌های زیبای دفاع مقدس می‌باشد که فاصله آن تا شهر دهلران ۶۰ کیلومتر است. تپه‌های ایثار فلاویزان، کله‌قندی و خاکریزها و سنگرهای دفاعی در جوار شهر مهران جزء مکان‌های با ارزش دفاعی است که برای گردشگران جذاب است. در محل ورودی مهران ابنیه‌های به‌جای مانده از تخریب و اشغال عراق به‌صورت مکانی حفاظت شده و توریستی در کنار مسجد و میدان شهدا، به‌صورت پارک لاله قرار دارد و بر روی تپه شنی سکوهای دفاعی با سلاح‌های نظامی به‌عنوان موزه دفاعی مهران نمایش داده شده است.

شکل ۳۴-۵- یادمان‌های دفاع مقدس

۳- روستاهای نمونه گردشگری

روستاهای هدف گردشگری استان ایلام شامل روستای کلم بدره، سراب کلان در سیروان، زنجیره علیا و تنگ قیر در چرداول، پشت قلعه آبدانان، حیدرآباد میشخاص می‌باشند.

شکل ۳۶-۵- روستای هدف گردشگری کلم

شکل ۳۵-۵- روستای هدف گردشگری میشخاص

برای مطالعه

جدول ۵-۶- برخی از مناطق نمونه گردشگری استان ایلام (برای مطالعه)

ردیف	نام منطقه	مکان
۱	منطقه نمونه گردشگری مله پنجاب	پاکل
۲	منطقه نمونه گردشگری سد چم گردلان	شهرستان ملکشاهی
۳	منطقه نمونه گردشگری هویانان	ایلام
۴	منطقه نمونه گردشگری ششدار	ایلام
۵	منطقه نمونه گردشگری صالح آباد	مهران
۶	منطقه نمونه گردشگری میمک	مهران
۷	منطقه نمونه گردشگری سرابله	شمال استان ۲ کیلومتری سرابله
۸	منطقه گردشگری سراب دره شهر	دره شهر
۹	منطقه نمونه گردشگری دهلران	۳ کیلومتری شهر دهلران
۱۰	منطقه نمونه گردشگری خوران	ایوان

فعالیت

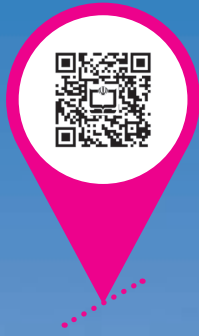
- ۱- به نظر شما علت انتخاب مناطق نمونه گردشگری استان ایلام چیست؟
- ۲- ایجاد روستای نمونه گردشگری در توسعه اشتغال و درآمد مردم چه نقشی می تواند داشته باشد با هم تبادل نظر کنید.
- ۳- شما می توانید براساس فصل سال مسیرهای عمده گردشگری استان را با توجه به نقشه آخر کتاب تعیین کنید.
- ۴- جدول زیر را کامل کنید.

ردیف	شهرستان	جاذبه طبیعی	جاذبه تاریخی	جاذبه فرهنگی و مذهبی
۱	سیروان			
۲	مهران			
۳	ایوان			
۴	ایلام			

شکل ۳۷-۵- جهانگردی مذهبی، پایانه مرزی مهران

- راهکارهایی که می‌تواند به توسعه گردشگری در استان ما کمک کند، عبارت‌اند از:
- توسعه طبیعت‌گردی در استان با استفاده از مشارکت مردم محلی
  - جهت دادن سرمایه‌گذاری‌های دولتی و بخش خصوصی استان به سوی صنعت گردشگری
  - اطلاع‌رسانی و تبلیغات جهت شناسایی مکان‌های دیدنی
  - ایجاد تأسیسات گردشگری در مناطق مختلف استان
  - توجه کافی به توسعه حمل و نقل و راه‌های ارتباطی
  - شما نیز به صورت گروهی فکر کنید و راه‌کارهای دیگری را بیان کنید.

فصل ششم

شکوفایی استان ایلام

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

کارخانه سیمان ایلام

استگاه تصفیه آب ایلام

درس ۱۴ دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان

پس از گذشت چهار دهه از نظام مقدس جمهوری اسلامی، تحول و پیشرفت‌های همه جانبه در تمام عرصه‌های اقتصادی، عمرانی، فرهنگی، صنعتی و... در استان ایلام به وجود آمده است. در این درس به مهم‌ترین دستاوردها در سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات در استان اشاره می‌شود.

(الف) دستاوردهای بخش کشاورزی

- ایجاد ۱۱۸ طرح صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی
- احداث ۳۹۰ واحد مرغداری گوشتی مکانیزه با ظرفیت ۷ میلیون و ۹۶۰ هزار قطعه در هر دوره و تولید ۵۰ هزار تن گوشت مرغ در سال
- اجرای طرح آبیاری تحت فشار در سطح ۲۸۳۹۷ هکتار از اراضی استان
- احداث سدهای سیمره، ایلام، دویرج، کنگیر ایوان، گلال و میمه
- احداث شبکه‌های آبیاری رودخانه‌های مرزی و سامانه گرمسیری در سطح ۳۰۰۰۰ هکتار با پیشرفت فیزیکی ۵۲ درصد
- احداث شبکه‌های آبیاری طرح احیای اراضی ایلام و خوزستان (۶۰۰۰ الحاقی) در سطح ۵۶۰۰۰ هکتار با پیشرفت فیزیکی ۶۵ درصد
- احداث شبکه‌های آبیاری مدرن (کنجانچم ۵۰۰۰ هکتار، گدارخوش ۳۰۰۰ هکتار، هلیلان ۳۰۰۰ هکتار، سیروان ۳۰۰۰ هکتار، برتش ۲۰۰۰ هکتار، چمزاب و ارمو ۱۷۲۰ هکتار، مولاب ۱۰۰۰ هکتار، ماژین ۱۰۰۰ هکتار)
- افزایش ظرفیت مخازن سدهای مخزنی از صفر به ۳۲۹۵,۷ میلیون متر مکعب
- احداث ۵۶ مجتمع آبرسانی روستایی به ۳۲۰ روستای استان (در برگیرنده ۶۴ درصد جمعیت روستایی استان)
- احداث خطوط انتقال آب به روستاها به طول ۱۶۰۰ کیلومتر
- احداث شبکه‌های توزیع آب در روستاها به طول ۱۴۰۰ کیلومتر
- ایجاد ۳۰۰ باب مخزن ذخیره آب روستایی با حجم ذخیره ۶۴۵۱۳ متر مکعب
- احداث ۱۰۱ ایستگاه پمپاژ آب روستایی با ظرفیت پمپاژ ۳۸ هزار مترمکعب در روز

شکل ۱-۶

به نظر شما کدام یک از فعالیت‌های ذکر شده در محل زندگی شما انجام گرفته است؟

ب) دستاوردهای بخش صنعت

- تأسیس و راه‌اندازی پالایشگاه گاز ایلام
- تأسیس و راه‌اندازی پتروشیمی ایلامی
- راه‌اندازی و بهره‌برداری و توسعه میدان نفتی و گازی تنگ بیجار، آذر و دهلران
- ایجاد واحد NGL دهلران
- احداث انبار نفت دره شهر
- احداث شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان (هشت شهرک و شش ناحیه صنعتی)
- احداث ده‌ها واحد تولیدی و صنعتی
- احداث کارخانه سیمان ایلام
- احداث کارخانجات متعدد در زمینه صنایع غذایی، صنعتی، مصنوعات بتنی و...
- ایجاد و راه‌اندازی اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی استان ایلام
- بازگشایی مرز تجاری و بین‌المللی مهران
- ایجاد منطقه ویژه اقتصادی مهران
- احداث گمرکات استان در مرز مهران
- احداث بازارچه مرزی مهران
- تصویب ایجاد دو بازارچه مرزی چنگوله و چیلات
- در حال اجرا بودن طرح‌های مهم صنعتی از قبیل:
  - شرکت فولاد زاگرس مهران (محصول: ورق فولادی)
  - شرکت فولاد گسترآتنا (محصول: سازه‌های فلزی HSS)
  - شرکت کوشاب غرب (محصول: ماء‌الشعیر و نوشابه انرژی‌زا)
  - شرکت فولاد زاگرس ایوان (محصول: شمش فولادی)
  - شرکت سیمان دهلران (محصول: سیمان خاکستری)
  - شرکت اسفنج ایلام پتروآریا (محصول: اسفنج پلی‌اورتان)
  - ماداکتو استیل کرد (محصول: سیم فولادی تایر خودرو)
  - طرح توسعه شرکت پتروشیمی ایلام (محصول: اتیلن و پروپلن و سایر محصولات جانبی)
  - شرکت مهران پارس زاگرس (محصول: سیمان خاکستری)

- شرکت آب معدنی کانی گل (محصول: آب معدنی)
- شرکت پتروشیمی سپهر دهلران (محصول: پلی اتیلن و پروپیلن)

فعالیت گروهی

در شهرستان محل زندگی شما چه طرح‌هایی در بخش صنعت و معدن انجام گرفته است؟

ج) دستاوردهای بخش خدمات

پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی اقدامات گسترده‌ای جهت رفع محرومیت در سطح استان انجام گرفته است، که مهم‌ترین آنها به شرح زیر است:

- ۱- توسعه خدمات روستایی (راه، آب، برق و...)
- ۲- احداث و توسعه فرودگاه شهدای ایلام
- ۳- توسعه شبکه‌های ارتباطی زمینی و هوایی

شکل ۲-۶

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

- ۴- ایجاد و توسعه مراکز آموزش عالی از جمله دانشگاه‌های ایلام، پیام نور، آزاد اسلامی، علمی و کاربردی و مراکز فنی و حرفه‌ای و ...
- ۵- احداث و گسترش پایانه و بازارچه مرزی مهران
- ۶- احداث هتل و رستوران برای توسعه گردشگری در سطح استان
- ۷- توسعه مراکز فرهنگی، هنری، مذهبی و ورزشی
- ۸- توسعه مخابرات و رادیو و تلویزیون
- ۹- تأسیس و گسترش مراکز بهداشتی - درمانی، بیمارستان‌ها، آزمایشگاه‌ها، داروخانه‌ها و ...
- ۱۰- گسترش چشمگیر فعالیت‌های آموزشی، تأسیس مدارس در کلیه مقاطع تحصیلی
- ۱۱- عمران شهری و توسعه خدمات شهری
- ۱۲- گسترش صنعت گردشگری و ترمیم آثار تاریخی
- ۱۳- توسعه مناطق حفاظت شده (مانشت، قلا رنگ، کبیرکوه و ...)
- ۱۴- توسعه فرهنگ زیست محیطی
- ۱۵- ایجاد انجمن‌ها و نهادهای زیست محیطی (سازمان مردم نهاد شنه پای زمین* و ...)

پیشتر بدالتیم

با بازگشایی گمرک مرزی مهران و ایجاد روابط تجاری و توریستی ایران و عراق در این مرز و ایجاد زیرساخت‌های بزرگراه کربلا، پایانه و بازارچه مرزی و ... امکان مسافرت گردشگران مذهبی دو کشور ایران و عراق فراهم شد. که در مقایسه با سایر مرزهای کشور، مهران با بیش از ۲۴ درصد تردد گردشگر بالاترین سهم را دارد.

فعالیت

آیا اداره راه و ترابری در شهرستان شما درباره توسعه شبکه ارتباطی (تونل، بزرگراه و ...) اقداماتی انجام داده است؟ مکان آنها را یادداشت و در کلاس ارائه کنید.

پیشتر بدالتیم

شنه پای زمین به معنی نگهبان زمین است، که در سال ۱۳۸۷ توسط گروهی از طرفداران محیط زیست در استان تأسیس شد و تاکنون این نهاد فعالیت‌های زیادی برای احیای جنگل‌های بلوط انجام داده و در زمینه اطلاع‌رسانی و آموزش‌های زیست محیطی فعالیت می‌کند.

شکل ۳-۶

درس ۱۵ چشم انداز آینده استان

مهم ترین مشکلات و محدودیت ها بر سر راه توسعه استان

- انزوای جغرافیایی و وجود موانع کوهستانی در استان
- ضعف شدید شبکه حمل و نقل برون و درون استان
- توسعه نیافتگی بخش صنعت و معدن متناسب با قابلیت های استان
- عدم به کارگیری نیروی انسانی متخصص در بخش های اقتصادی
- سنتی بودن بخش کشاورزی، کوچکی و پراکندگی اراضی زراعی در بیشتر بخش های استان

فعالیت گروهی

به کمک دبیر خود موارد دیگری را از محدودیت های موجود بر سر راه توسعه استان بنویسید.

چشم انداز آینده استان با توجه به توانمندی های استان در بخش های مختلف

اهداف توسعه در بخش کشاورزی: با توجه به نقش محوری کشاورزی در توسعه اقتصادی استان، مهم ترین اهداف آن

عبارت انداز:

- ۱- نوین سازی بخش کشاورزی
  - ۲- توسعه آموزش و ترویج کشاورزی
  - ۳- مهار، ذخیره سازی و انتقال آب برای تبدیل اراضی مستعد دیم به کشت آبی
  - ۴- اصلاح و یکپارچه سازی اراضی
  - ۵- توسعه کشت گلخانه ای و ترویج و توسعه آبی پرووری
- صنعت و معدن
- ۱- توسعه فعالیت های صنعتی با تأکید بر صنایع مرتبط با نفت و گاز و صنایع معدنی
  - ۲- ایجاد صنایع تبدیلی بخش کشاورزی
  - ۳- نهادهای بهره وری و افزایش آن در بخش های اقتصادی و عوامل تولید
  - ۴- سرمایه گذاری بخش دولتی و جلب مشارکت بخش های خصوصی در فعالیت های صنعتی و معدنی
  - ۵- توسعه صنایع غذایی و تبدیلی کشاورزی، نساجی و پوشاک، شیمیایی و سلولزی
  - ۶- توسعه شهرک های صنعتی استان

فعالیت

♦ با توجه به قابلیت‌های شهرستان محل زندگی خود، توسعه کدام یک از فعالیت‌های بخش صنعت و معدن را پیشنهاد می‌کنید؟

محیط زیست

- ۱- حفظ و صیانت از منابع طبیعی آسیب پذیر استان
- ۲- گسترش آموزش‌های عمومی جهت حفظ محیط زیست و دستیابی به توسعه پایدار
- ۳- توسعه و حمایت از سازمان‌های زیست محیطی مردم نهاد

گردشگری

- ۱- توسعه و تجهیز فضاها و امکانات گردشگری، رفاهی و قطب‌های گردشگری
- ۲- حفظ و احیای آثار فرهنگی و تاریخی
- ۳- گسترش فعالیت‌های گردشگری با تأکید بر گردشگری فرهنگی و جهانگردی مذهبی و راهیان نور

بازرگانی و راه و ترابری

- ۱- گسترش و بهسازی شبکه‌های ارتباطی داخل استان
- ۲- تجهیز شبکه حمل و نقل ریلی، زمینی و هوایی با توجه به موقعیت استان و ارتباط با کشور عراق جهت حمل مسافر و ترانزیت کالا
- ۳- گسترش فعالیت‌های بازرگانی، با تأکید بر مبادلات مرزی با کشور عراق

آموزش

- ۱- توسعه کمی و کیفی فعالیت‌های آموزشی در آموزش و پرورش
- ۲- دستیابی همگانی به آموزش ابتدایی و ترویج و بهبود برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان
- ۳- توسعه آموزش عالی با توجه به نیاز و توانمندی‌های استان

بهداشت و درمان

- ۱- احداث بیمارستان تخصصی و فوق تخصصی در مرکز استان
- ۲- توسعه کمی و کیفی بهداشت و درمان و مراکز تخصصی در استان

تربیت بدنی

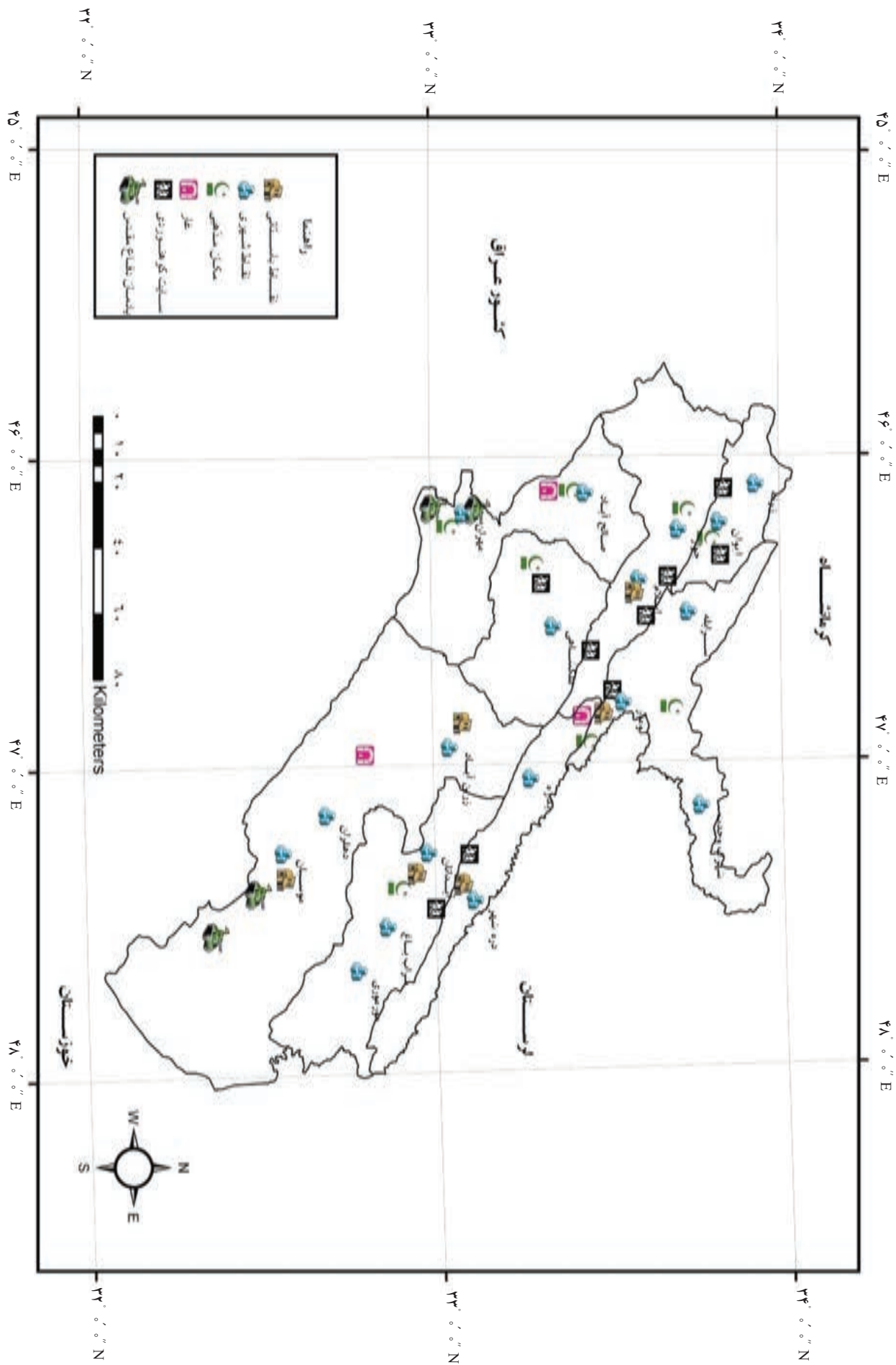
- ۱- گسترش و توسعه فضاهای ورزشی استان
- ۲- ارتقای نقش ورزش در تأمین سلامت جسمی و روحی و تقویت توانمندی‌های افراد و گروه‌های اجتماعی
- ۳- گسترش ورزش‌های همگانی، قهرمانی و حرفه‌ای استان

نکات مهم درس را خلاصه کنید :

..... ■

..... ■

..... ■

شکل ۵-۶ نقشه گردشگری استان ایلام

تقدیر و تشکر

گروه مؤلفان کتاب استان‌شناسی ایلام مراتب تشکر و قدردانی خود را از شورای برنامه‌ریزی گروه جغرافیای دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، گروه پژوهش و تحقیقات، گروه فناوری و گروه‌های آموزشی استان و کلیه کسانی که با ارائه نظرات و پیشنهادهای سازنده خود ما را در تدوین این کتاب یاری کرده‌اند، اعلام می‌دارد. همچنین از همکاری و مساعدت ادارات و سازمان‌های زیر، صمیمانه قدردانی می‌شود.

- ۱- استانداری استان ایلام
- ۲- اداره کل آموزش و پرورش استان ایلام
- ۳- اداره کل هواشناسی استان ایلام
- ۴- اداره کل صنایع و معادن استان ایلام
- ۵- اداره کل راه و ترابری استان ایلام
- ۶- اداره کل جهاد کشاورزی استان ایلام
- ۷- اداره کل منابع طبیعی استان ایلام
- ۸- اداره کل امور آب استان ایلام
- ۹- اداره کل گمرک استان ایلام
- ۱۰- اداره کل ایران‌شناسی استان ایلام
- ۱۱- بنیاد حفظ و نشر ارزش‌های دفاع مقدس
- ۱۲- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان ایلام
- ۱۳- سازمان امور عشایری استان ایلام

